

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Diana MEŠKAUSKIENĖ

**EMIGRACIJOS STRUKTŪROS IR POVEIKIO EKONOMIKAI
VERTINIMAS LIETUVOS PAVYZDŽIU**

Magistro darbas

SANTRAUKA

Diana Meškauskienė

Emigracijos struktūros ir poveikio ekonomikai vertinimas Lietuvos pavyzdžiu

Magistro darbas.

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjama migracijos proceso samprata, jos pagrindiniai elementai. Aptariama jos esmė, rūšys, tipai. Teorinėje dalyje pateikiamos pagrindinės emigracijos atsiradimo priežastys ir lemiantys veiksniai. Pateiktos įvairios teorijos, kurios paaiškina migracijos procesus. Šiame darbe buvo siekiama išsiaiškinti, kaip emigracija įtakoja Lietuvos ekonomiką ir pagrindinius ekonominius rodiklius, koks ryšys yra tarp šių kintamųjų. Buvo analizuota Lietuvos gyventojų migracijos mastai 2001 – 2010 m., pasirinktos „tikslų“ šalys, Lietuvos emigrantų pagal amžių ir lytį mąštai. Siekiant įvertinti kaip migracijos mastai veikia Lietuvos ekonomikos rodiklius, atlikta tarpusavio priklausomybės analizė. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir rekomendacijos.

SUMMARY

Diana Meškauskienė

Evaluation of emigration structure and influence on economics by the example of Lithuania

The Master's work

The conception of migration process and its main elements have been analyzed in the final Master's work. The essence, sorts and types have been discussed. Moreover, the main origin reasons of emigration and determination actions have been represented in the theoretical part of the work. Furthermore, various theories, which explain migration processes, have been presented in the work. The aim of this work is to find out how emigration influences Lithuanian economics and the main economical indexes and what kind of relation is between these alternates. Migration amount 2001 – 2010 of Lithuania inhabitants have been analyzed, the “purpose” countries have been chosen according to the age and sex of Lithuania emigrants. The analysis of interdependence has been prepared in order to evaluate how migration amounts influence indexes of Lithuania economics. Finally, conclusions and recommendations have been given at the end of the Master's work.

TURINYS

Įvadas.....	7
1. EMIGRACIJOS STRUKTŪROS IR POVEIKIO EKONOMIKAI TEORINIAI ASPEKTAI ...	9
1.1 Emigracijos sąvoka.....	9
1.2. Emigracijos formos, tipai ir rūšys.....	10
1.3. Pagrindinės emigraciją aiškinančios teorijos.....	12
1.4. Emigracijos atsiradimo priežastys ir lemiantys veiksniai.....	15
1.5. Emigracijos poveikio ekonomikai vertinimas teoriniu aspektu	17
1.6. Emigracijos teigiamos ir neigiamos pasekmės.....	18
1.6.1 Darbo užmokestis	23
1.6.2 Nedarbo lygis	24
1.7. Emigracijos poveikio Lietuvos ekonomikai vertinimo metodika.....	27
2. EMIGRACIJOS STRUKTŪROS IR POVEIKIO EKONOMIKAI VERTINIMAS LIETUVOS PAVYZDŽIU	31
2.1 Emigracijos dinamikos ir struktūros Lietuvoje analizė.....	31
2.2 Lietuvos emigrantų tikslo analizė.....	35
2.3 Emigracijos poveikio makroekonominiams rodikliams vertinimas.....	39
2.3.1 Emigracijos poveikio BVP tyrimas	39
2.3.2 Emigracijos poveikio darbo užmokesčiui tyrimas	41
2.3.3 Emigracijos poveikio nedarbui tyrimas.....	43
2.3.4 Emigracijos poveikio šalies demografiniams rodikliams tyrimas.....	45
2.3.5 Emigracijos poveikio socialiniam saugumui tyrimas.....	47
2.3.6 Emigracijos poveikio privačių asmenų perlaidoms tyrimas.....	49
2.3.7 Emigracijos poveikio vartojimui tyrimas	51
3. EMIGRACIJOS STRUKTŪROS IR POVEIKIO EKONOMIKAI TYRIMO APIBENDRINIMAS IR MAŽINIMO GALIMYBĖS.....	54
3.1 Emigracijos struktūros ir poveikio ekonomikai tyrimo apibendrinimas	54
3.2 Emigracijos ateities tendencijos ekspertų vertinimu	55
3.3 Emigracijos srautų mažinimas ir emigravusiųjų grįžimo skatinimas.....	58
IŠVADOS.....	65
LITERATŪROS SARASAS.....	67
PRIEDAI	75
1 priedas. Deklaruotos ir nedeklaruotos emigracijos srautai (tūkst.)	
2 priedas . Emigrantų pinigų perlaidos mln.lt., perlaidų ir neto darbo užmokesčio fondo santykis (%) 2001 - 2010m.	
3 priedas. Tarptautinė migracija 2001 – 2010 m.	
4 priedas. Emigrantai, deklaruotą išvykimą pagal lytį 2001- 2010 m.	
5 priedas. Universitetų ir kolegijų studentai gilinę žinias užsienyje 2001-2010 mokslo metai	
6 priedas. Lietuvos emigrantų deklaruotą išvykimą struktūra pagal amžiaus grupes 2001 – 2010 m.	
7 priedas. Lietuvos emigrantai pagal būsimą gyvenamąją vietą (valstybę) 2002 – 2010 m.	
8 priedas. Emigrantai, nedeklaruotą išvykimą pagal išvykimo priežastį 2001 - 2009 m.	
9 priedas. Emigrantai (18 m. ir vyresni), deklaruotą išvykimą pagal santuokinę padėtį	
10 priedas. Nedarbo lygis, % 2001 – 2010 m.	
11 priedas. Neto emigracija pagal apskritis 2001- 2010m	
12 priedas. Bendras vidaus produktas 2001 -2010m	

- 13 priedas. Demografiniai rodikliai 2001 – 2010 m
- 14 priedas. Socialinės apsaugos rodikliai 2001 – 2010 m.
- 15 priedas. Vidutinės vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėnesį, piniginės išlaidos, Lt 2001 - 2010m.
- 16 priedas. Emigracijos ir vidutinio bruto darbo užmokesčio priklausomybės pagal apskritis
- 17 priedas. Neto emigracijos ir vidutinio bruto darbo užmokesčio priklausomybės pagal apskritis
- 18 priedas. Emigracijos ir nedarbo lygio pagal lytis, BVP, demografinių rodiklių, socialinės apsaugos, investicijų, pinigų srautų, vartojimo priklausomybės
- 19 priedas. Deklaruota emigracija pagal apskritis 2001 – 2010 m.
- 20 priedas. Stjudento t kriterijaus reikšmės pagal emigraciją ir neto emigraciją
- 21 priedas. Ekonominių ir demografinių rodiklių tarpusavio priklausomybių duomenys
- 22 priedas. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis pagal apskritis 2001-2010m
- 23 priedas. Europos Sąjungos šalių darbo užmokesčiai.

Paveikslai

1 pav. Emigracijos rūšys	10
2 pav. Emigraciją įtakojantys veiksniai	15
3 pav. Emigracijos įtaka ekonomikai modelis	28
4 pav. Deklaruoti ir nedeklaruoti emigracijos srautai (tūkst. žmonių) 2002 – 2010 m	31
5 pav. Tarptautinė migracija 2001 – 2010 m.	32
6 pav. Emigracijos srautai ir neto migracija pagal apskritis 2001 – 2010 m.	33
7 pav. Legaliai emigravę Lietuvos gyventojai pagal lytį 2001 – 2010 m.	34
8 pav. Lietuvos emigrantų deklaravusių išvykimą struktūra pagal amžiaus grupes 2001 – 2010 m.	35
9 pav. Lietuvos emigrantai pagal būsimą gyvenamąją vietą (valstybę) 2002 – 2010 m.	36
10 pav. Emigrantai, nedeklaravę išvykimo pagal išvykimo priežastį 2001 - 2009 m.	37
11 pav. Universitetų ir kolegijų studentai gilinę žinias užsienyje 2001-2010 m.	37
12 pav. BVP (mln. litų) ir emigrantų skaičius 2001-2010 m.	40
13 pav. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis (Lt), emigracijos srautas ir neto migracija 2001-2010 m	41
14 pav. Nedarbo lygis pagal lytį (%)2001-2010 m.	44
15 pav. Gyventojų skaičius metų pradžioje (tūkst.) ir gimusiųjų skaičius 2001-2010 m.	46
16 pav. Emigracija (tūkst.) socialinės apsaugos pajamos ir išlaidos, mln. lt. 2001-2010 m.	48
17 pav. Emigrantų pinigų perlaidos mln.lt., perlaidų ir neto darbo užmokesčio fondo santykis (%) 2001-2010m.	50
18 pav. Vidutinės vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėnesį, piniginės išlaidos, Lt, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, lt. 2001 – 2010 m.	52
19 pav. Emigracijos ir ekonominių, demografinių rodiklių regresinės analizės duomenys	53

Lentelės

1 lentelė. Emigracijos apibrėžimai	9
2 lentelė. Emigracijos priežastis aiškinančios teorijos	13
3 lentelė. Trumpalaikės ir ilgalaikės emigracijos trūkumai	19
4 lentelė. Trumpalaikės ir ilgalaikės emigracijos privalumai	21
5 lentelė. Koreliacijos koeficiento r ryšio stiprumo charakteristika	29
6 lentelė. Tipinio emigranto iš Lietuvos 2002 m ir 2010 m. portretas.	38
7 lentelė. Lietuvos gyventojų emigracijos ir BVP ryšių tyrimas	40
8 lentelė. Lietuvos gyventojų emigracijos ir darbo užmokesčio ryšių tyrimas	42
9 Lentelė. Lietuvos gyventojų emigracijos ir nedarbo lygio ryšių tyrimas	45
10 lentelė. Lietuvos gyventojų emigracijos ir demografinių rodiklių ryšių tyrimas	47
11 lentelė. Lietuvos gyventojų emigracijos ir socialinės apsaugos ryšių tyrimas	48
12 lentelė. Lietuvos gyventojų emigracijos ir pinigų srautų ryšių tyrimas	51
13 lentelė. Lietuvos gyventojų emigracijos ir vartojimo tyrimas	52
14 lentelė. Svarbiausios emigrantų sugrįžimą skatinančios priemonės	59

Tyrimo pavadinimas. Emigracijos struktūros ir poveikio ekonomikai vertinimas Lietuvos pavyzdžiu.

Tyrimo aktualumas. Emigracija yra sudėtinga ir aktuali problema. Lietuvoje darbo jėgos migracijos tyrinėjimus atliko: Stulgienė, Daunorienė (2009), Čiarnienė, Kumpikaitė, Taraškevičius (2009), Butkus, Matuzevičiūtė (2009), Dapkus, Matuzevičiūtė (2008), Urbonavičienė, Tvaronavičienė (2008), Martinaitis, Žvalionytė (2007), Lietuvos laisvosios rinkos institutas (2006), Adomėnas (2006), Sipavičienė (2006), Kazlauskienė (2006), Gruževskis (2004, 2006). Darbo jėgos migracija nagrinėjo daugelis Europos ir JAV mokslininkų: Krugmanas P. R., Obstfeldas M., Ehrenbergas R. G., Smithas R. S., Fileris R. K., Hamermeshas D. S., Reesas A. E., Reynoldsas I. G., Mastersas S. H., Moeris C. H., Tassinopoulosas A., Kerneris H. ir kt. (Daugėla ir kt., 2000). Darbo jėgos mobilumo galimybes, kaip priemonę užimtumui didinti bei migracijos priežastis, tyrė Kanter R. M. (1994), įvardijęs ekonominio pranašumo skirtumus kaip esminius darbo jėgos migracijos motyvatorius. Emigrantų nepasitenkinimas bendra ekonomine situacija Lietuvoje, atspindi įvairiuose mokslininkų tyrimuose (Čiužo A., 2007, Dokšaitės D., 2008, Matiušaitytės R., 2003, Briedytės J., 2008, Šalaševičiūtės R., 2006 ir kt.) ir įvardijama kaip vienas iš pagrindinių emigraciją skatinančių veiksnių. Statistikos departamento duomenimis (2010), pagrindinis emigracijos tikslas – darbas. 2009 m. 86 procentai visų emigrantų išvyko į užsienį dirbti (2008 m. – 70%).

Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare ir pradėjus glaudžiau įsilieti į bendrą ekonominę ir socialinę erdvę, įvairūs išoriniai veiksniai pradėjo daryti vis didesnę įtaką vidinei ekonominei, socialinei ir politinei šalies aplinkai. Dabartiniai migracijos procesai yra viena iš spartėjančios integracijos pasekmių. Emigracija- tai viena iš didžiausių Lietuvos paskutinio dešimtmečio problemų. Pagal emigracijos mastus Lietuva pirmauja Europos Sąjungoje. Europos Bendrijų statistikos tarnybos (Eurostato) duomenimis, 2010 m. neigiamas emigravusių ir imigravusių asmenų skaičiaus skirtumas 1000 gyventojų buvo tik šešiose ES valstybėse: Lietuvoje (-23,7), Airijoje (-7,5), Kipre (-4,1), Latvijoje (-3,5), Bulgarijoje (-3,2) ir Lenkijoje (-0,1). Statistikos departamento duomenimis daugiausiai emigruoja jauni, darbingo amžiaus žmonės: kas antras migrantas yra 20-34 metų amžiaus. Daugelis emigrantų sutinka aukoti savo išsilavinimą, aukštą išsilavinimą ir dirba juodus darbus, pasak jų, svetimosiose šalyse yra siūlomas ne tik didesnis darbo užmokestis, bet ir atspindi palankesnis darbdavių požiūris. Remiantis Statistikos departamento leidinyje „Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija 2011“ pateiktais duomenimis, 2010 m. iš Lietuvos emigravo 83,2 tūkst. šalies gyventojų, tai 61,2 tūkst. daugiau negu 2009 m. Vidutiniškai per metus 1000 gyventojų

teko 25,3 emigranto (2009 m. – tik 6,6). 2010 m. 85 procentai 15 metų ir vyresnio amžiaus emigrantų prieš išvykdami nedirbo vienus metus ir ilgiau (2009 m. – 81 %).

Tyrimo problema. Lietuvos gyventojų migracija laikoma viena rimčiausių grėsmių šalies demografinėi raidai, ūkio augimui ir kultūrinio savitumo išsaugojimui. Sparčiai kintančių aplinkos sąlygų kontekste, tikslinga analizuoti emigracijos poveikį ekonomikai, kadangi emigracija siejama su darbo rinkos būkle - gyventojų užimtumo, nedarbo, pajamų lygiu, socialinėmis garantijomis, taip pat bendra šalies ūkio ir socialine būkle, žmonių gyvenimo lygiu ir kt. Išskirti šių veiksnių įtaką darbo jėgos emigracijai ir grįžtamąjį emigracijos poveikį šalies ekonomikos rodikliams galima tik iš dalies, kadangi atitinkami veiksniai ir procesai veikia kartu ir yra susiję.

Magistro darbe yra formuojami tokie probleminiai klausimai – kaip keitėsi emigracijos struktūra, kokiems Lietuvos ekonomikos rodikliams emigracijos procesas daro didžiausią poveikį

Tyrimo objektas. Emigracijos struktūra ir poveikis Lietuvos ekonomikai.

Tyrimo tikslas – atlikti emigracijos struktūros ir poveikio ekonomikai vertinimą Lietuvos pavyzdžiu.

Tyrimo uždaviniai:

- Remiantis mokslinės literatūros analize, susisteminti ir apibendrinti emigracijos struktūros ir poveikio ekonomikai teorinius aspektus;
- atlikti 2001-2010 metų Lietuvos emigracijos struktūros bei dinamikos analizę.
- ištirti emigracijos poveikį Lietuvos ekonomikai (nedarbo lygiui, darbo užmokesčiui, bendrajam vidaus produktui, socialiniam saugumui, vartojimui, demografijai) bei pateikti ekspertų vertinimą emigracijos tematika;
- apibendrinti įvairių autorių pateiktas emigracijos mažinimo galimybes.

Tyrimo metodika ir metodai. Konceptualios dalies nagrinėjimui surenkama, susisteminama, grupuojama, analizuojama, lyginama, ieškoma analogijų, grafiškai vaizduojama ir apibendrinama Lietuvos ir užsienio autorių mokslinė literatūra. Analitiniam tyrimui atlikti pasirinkti metodai: indukcija, dedukcija, analizuojant emigraciją ir ją įtakančius ekonominius rodiklius, pasitelkiamas struktūros ir dinamikos eilučių analitinių rodiklių skaičiavimas. Koreliaciniams ryšiams tarp kintamųjų nustatyti pasitelkiamas statistikos tyrimo – tiesinės koreliacijos metodas. Nustatyti kintamųjų priklausomybę bus taikoma tiesinė regresija.

Hipotezė – Didėjanti emigracija šalyje daro teigiamą poveikį nedarbo lygio mažėjimui ir vidutinio darbo užmokesčio augimui, neigiamą poveikį – demografiniams rodikliams.

Magistro baigiamojo darbo apimtis 66 puslapiai, pateikta 19 iliustracijų, 14 lentelių, 23 priedai.

1. EMIGRACIJOS STRUKTŪROS IR POVEIKIO EKONOMIKAI TEORINIAI ASPEKTAI

1.1 Emigracijos sąvoka

1948 m. priimtoje Jungtinių Tautų “Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje” buvo apibrėžta žmogaus teisė judėti. Grybauskienė N. (2004) teigia, kad “kiekvienas žmogus turi teisę laisvai kilnotis ir laisvai pasirinkti savo gyvenamąją vietą kiekvienoje valstybėje” ir “kiekvienas žmogus turi teisę išvažiuoti iš kiekvienos šalies, įskaitant savąją, ir grįžti į savo šalį”. Maslauskienė A., Stankūnienė V., 2007 teigia, kad iš esmės nebėra vieno emigracijos apibrėžimo. Šiuo metu emigracija suprantama gerokai plačiau. Konkrečiame nacionalinio lygmens politiniame, socialiniame, ekonominiame kontekste emigracijos apibrėžimai labai varijuoja. Kačerauskas V. pažymi, kad migracija nėra naujas reiškinys. Migracija, ypač ekonominė, jau turi daugiau nei trijų šimtmečių istoriją (Budreikaitė D., 2006).

Maslauskienė A. ir Stankūnienė V. (2007) pateikia įvairių užsienio autorių emigracijos sąvokos apibrėžimus, pvz., Stockwell Groat (1984) ir Daugherty Kammeyer (1995) emigraciją apibūdina kaip „individų ar grupių persikėlimą iš vienos gyvenamosios vietovės į kitą, turint tikslą naujoje vietovėje pasilikti pakankamai ilgą laiką“. Petersen Petersen (1986) teigia, kad „emigracija yra asmenų persikėlimas santykinai ilgam laikui, gana dideliu atstumu“, Moiseenko (1994) – „gyvenamosios vietos keitimas visam ar tam tikram laikui kertant teritorines ribas“. Įvairūs autoriai pateikia skirtingus emigracijos apibūdinimus (žr. 1 lent.).

1 lentelė

Emigracijos apibrėžimai

Autorius, metai	Apibrėžimas
Urbonaitė E. (2007)	išvykimas iš šalies ar atvykimas į ją iš užsienio šalies, siekiant geresnės gyvenimo kokybės, didesnio darbo užmokesčio, geresnių darbo ir gyvenimo sąlygų ar dėl kitų ekonominių priežasčių.
Matiušaitytė R. (2005)	emigracija – žmonių judėjimas iš šalies.
Kasnauskienė G. (2006)	emigracija – tai persikėlimas, kai kertamos administracinės tam tikrų teritorijų (miestų, rajonų, valstybių) ribos.
Vaitkevičiūtė V. (2007)	emigracija – žmonių persikėlimas iš tėvynės į kitas valstybes dėl ekonominių, politinių, religinių priežasčių.
Tarpatautinių žodžių Žodynas (2005)	Emigracija – žmonių persikėlimas iš tėvynės į kitas šalis

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Urbonaitė E. (2007), Matušaitytė R. (2005), Kasnauskienė G. (2006), Vaitkevičiūtė V. (2007), Tarpatautinių žodžių žodynas (2005).

Kaip matyti iš 1 lentelės, emigracijos apibūdinimai nėra identiški, tačiau juose vyrauja keli pagrindiniai kriterijai: erdvės (gyvenamosios vietos pakeitimas), laiko (persikėlimas tam tikram laikui) ir tikslo (siekiant didesnio darbo užmokesčio, geresnių darbo sąlygų) dimensijos.

Pasak Weiss (2003), per pastaruosius keletą dešimtmečių technologijų ir komunikacijų progresas labai išplėtė gyventojų mobilumo / migracijos galimybes. Globalizacija praėjusiame dešimtmetyje

labai pakeitė migracijos procesus, sąlygojo teritorinių persikėlimų / migracijos tipų įvairovę.

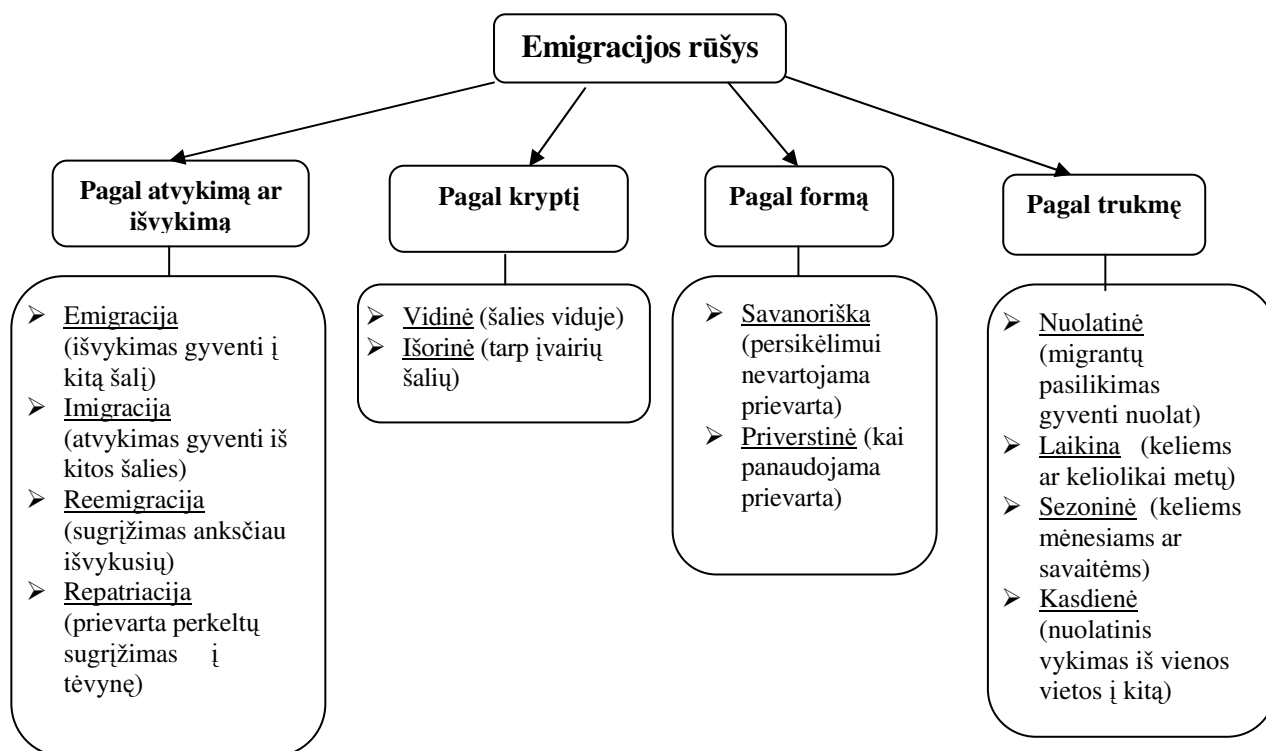
Norint patikslinti emigracijos apibrėžimą, statistikos departamentas pažymi, jog emigravusiais laikomi tik tie žmonės, kurie deklaravo savo išvykimą iš šalies. Žmonės, gyvenę užsienyje nors ir daugelį metų, tačiau oficialiai apie tai nepranešę ir keletą sykių per metus grįžtantys, nelaikomi emigrantais ir statistikoje neatsispindi.

Apibendrinant galima teigti, kad daugelis autorių emigraciją apibrėžia kaip gyvenamosios vietos pasikeitimą dėl tam tikrų, dažniausiai dėl geresnių sąlygų ar kitų ekonominių, socialinių, religinių ir kt. priežasčių.

1.2. Emigracijos formos, tipai ir rūšys

Sipavičienė (2006) savo darbuose rašė, kad kaip ir daugelyje Vidurio ir Rytų šalių, Lietuvoje vykstanti politinė, socialinė ir ekonominė raida padarė esminį poveikį tarptautinės migracijos procesui. Pastovų gyventojų prieaugį dėl migracijos iš buvusios Sovietų Sąjungos (vidutiniškai 6-8 tūkst. žmonių per metus) pakeitė masinė emigracija. Pirmieji narystės Europos Sąjungoje metai rodo, kad emigracijos mastas ne tik nesumažėjo, bet net ir išaugo .

Emigracijos rūšys pateiktos 1 paveiksle.

1pav. Emigracijos rūšys

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis G.Malinausku (2006), R.A. Grižas (2000)

Kaip matyti emigracijos rūšys buvo įvairios (1 pav.). G. Kasnauskienė (2006) migraciją skirsto taip:

- *Darbo jėgos emigracija*. Darbo jėgos emigracija gali būti apibūdinama, kaip darbingų žmonių persikėlimas iš vienu valstybių į kitas dėl tam tikrų ekonominių ir kitokių priežasčių. Viena iš aplinkybių, kai pasireiškia darbo jėgos migracija yra tada, kai visuomenėje egzistuoja tam tikra socialinė situacija, kurioje žmonių poreikiai yra patenkinami bent jau minimaliai. Jei žmonių minimalūs poreikiai nėra patenkinami, jie migruoja ieškodami geresnių gyvenimo sąlygų, geresnio darbo ar išsilavinimo.

- *Šeimų migracija*. Šeimų emigracija. Šeimų susijungimo strategija, dešimto dešimtmečio pradžioje turėjusi tik užuomazgas, laikinai migracijai virstant *de facto* emigracija, tampa vis reikšmingesnė: prie pirmųjų migrantų, įsikūrusių užsienyje, prisijungia jų šeimos nariai, o neretai ir kiti giminės ar draugai. Tikimybė, kad tokie emigrantai, ypač jų vaikai, sugrįš, yra menka.

Ji yra sudedamoji socialinė darbo jėgos, taip pat ir priverstinės emigracijos dalis, nes migrantų šeimų nariai atvyksta pas imigrantus į jų naująsias šalis.

- *Priverstinė migracija*, kai sprendimą emigruoti priima kiti asmenys, neatsižvelgiant į to asmens norus arba dėl išorinių priežasčių veikimo.

R. Kirpaitis, B. Romikaitytė (2005) dar išskiria tokias darbo jėgos migracijos formas:

pagal emigracijos kryptis (emigracija iš besivystančių ir buvusio socialistinio bloko šalių į išsivysčiusias industrines šalis; emigracija tarp pačių išsivysčiusių industrinių šalių; emigracija tarp pačių besivystančių šalių; aukštos kvalifikacijos darbuotojų emigravimas iš pramoninių šalių į besivystančias šalis; darbo jėgos emigracija iš besivystančių šalių į buvusio socialistinio lagerio šalis).

J. Guščinskienė (2011) išskiria tokius pagrindinius emigracijos tipus:

- ✓ *Prievartinė*, kai valstybė ar kitos institucijos skatina migraciją tam tikrais savo veiksmais (pvz.: disidentų, nusikaltėlių ir t.t.).

- ✓ *Skatinama*, kai emigranto valia yra pavaldi kitų valiai pvz., yra priklausantis nuo korporacijos geografinės padėties pasikeitimų. Darbuotojas neturi kitos išeities, todėl turi keliauti kartu su kompanija).

- ✓ *Primityvi*, kai emigraciją skatina ekologinis spaudimas (natūralių išteklių išsekvojimas, badas).

- ✓ *Laisva*, kai emigranto valia yra pagrindinis veiksnys.

- ✓ *Masinė*, kai tarptautinė masinė emigracija (pvz., nekvalifikuotos darbo jėgos judėjimas).

Dažniausiai tai yra laikinas darbo jėgos persikėlimas).

- ✓ *Grižtamoji*, kai grįžtama į tą pačią geografinę vietą, kur emigrantas anksčiau gyveno.

- ✓ *Grandininė*, tai įprastas elgesio būdas, kai individai migruoja tam tikrose geografinėse ribose, kuriose jau gyvena jų giminės ar draugai ir kurie yra emigravę iš tų pačių vietų.

R. A. Grižas (2000) išskiria tokias emigracijos pagal trukmę rūšis:

1. *Laikinoji darbo jėgos migracija*, kai buvimo laikas kitoje šalyje ribojamas nuo vienerių iki šešerių metų.

2. *Švytuoklinė darbo jėgos migracija* dažniausiai apima tuos darbininkus ir specialistus, kurie vienai dienai arba daugiadienei pamainai vyksta dirbti į kitas šalis, grįždami po darbo dienos arba daugiadienės pamainos atgal į savo šalį.

3. *Sezoninė darbo jėgos migracija* yra susijusi su veikla tose ūkio šakose, kurios turi sezoninį pobūdį (žemės ūkis, žuvininkystė, statyba, turizmo paslaugos ir pan.).

Rudzkienė (2005) išskiria šias migracijos rūšis:

- mažai kvalifikuoto darbo jėgos migracija;
- specialistų migracija;
- akademinų protų nutekėjimas;
- akademinė studijuojančio jaunimo migracija;
- valstybės tarnautojų migracija;
- verslo migracija;
- mišrių santuokų migracija;
- nusikaltimų eksportas;
- prekyba žmonėmis.

V. Kačerauskas teigia, kad pastaruosiu metu smarkiai pakito tarptautinės emigracijos tipai. Atsirado naujo pobūdžio vadinamoji nereguliari emigracija - trumpalaikės išvykos į užsienį prekybos, įsidarbinimo tikslais, nelegali emigracija ir t.t. Šios naujos emigracijos formos įgauna vis platesnį mastą ir svarbą, tuo tarpu statistiškai vis dar yra fiksuojama tik ilgalaikė (nuolatinė) emigracija.

Apibendrinant šį poskyrį galime sakyti, kad pagrindinės emigracijos rūšys skirstomos pagal trukmę, kryptį, atvykimą bei išvykimą ir formą. Emigracijos procesas yra kintantis, kuris įgyja vis naujas ir įvairias formas.

1.3. Pagrindinės emigraciją aiškinančios teorijos

Migracijos priežastims aiškinti yra skirtos pagrindinės migraciją aiškinančios teorijos: neoklasikinė, migracijos sistemų, migracijos tinklo, dviguba (angl. dual) darbo rinkos, pasaulio sistemų ir kt., kurias pirmasis suformulavo Ravenstein'as, teigdamas, kad „svarbiausios migracijos priežastys yra ekonominės“. Jo idėjos tapo vėlesnių migracijos teorijų pagrindu ir pasitvirtina šiuolaikiniame gyvenime. Migracijos teorijas nagrinėjo Ravensteinas'as, Tedaro, Borjas, Lee, Zlotnik, 2006; Massey, 1993; Weiss, 2003, Goetz, 1999; Sassen, 1991.

Autoriai S. Castles, M. Miller (2007) emigracijos priežastims aiškinti yra skirtos pagrindinės

Emigracijos priežastis aiškinančios teorijos

Teorijos pavadinimas	Emigracijos priežastis
Neoklasikinė ekonomikos teorija	Skirtingas darbo užmokestis skirtingose valstybėse.
Dviejų darbo rinkų teorija	Egzistuoja pavojingų, mažai apmokamų darbų, kurių nenori imtis vietiniai gyventojai, tad imasi emigrantai.
Migracijos tinklo teorija	Aiškinamas emigracijos procesas kaip save generuojantis veiksnys.
Migracijos sistemų teorija	Tai makro ir mikro struktūrų tarp dviejų teritorijų rezultatas.
Pasaulio sistemų teorija	Emigraciją lemia darbo jėgos judėjimas iš periferijos į centrą.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis: Castles S., Miller M. (2007); Kasnauskienė G. (2006); Maslauskaitė A., Stankūnienė V. šaltiniais.

Todaro, Borjas ir kt. *neoklasikinės ekonomikos teoriją* pristatė septintame – aštuntame praėjusio šimtmečio dešimtmečiuose. Ši teorija išskiria deterministinių/veiksnių bei tikimybinį/elgsenos migracijos priežasčių bei pasekmių aiškinimą. Weiss, (2003) nuomone, makrolygmens požiūriu neoklasikinė migracijos teorija tiria struktūrinius veiksnius, mikrolygmeniu – individo elgseną.

Emigraciją veikia „stūmimo“ ir „traukos“ jėgos. Pagrindinis makroekonominis emigracijos veiksnys yra darbo jėgos paklausos ir pasiūlos skirtumai tarptautinėse rinkose. Remiantis šia teorija pajamų skirtumui sumažėjus prarandamos paskatos migracijai ir ji mažėja (Kripaitis, R., Romikaitytė, B.).

Kasnauskienė G, (2006) teigia, kad stūmos ir traukos teoriją, kuri remiasi Ravenšteino dėsniais, 1966 m. sukūrė Everetas Ly. E. Ly nustatė keturis bendrusius veiksnius, kurie buvo svarbūs emigracijos hipotezėje. Stūmos ir traukos atvykimo ir išvykimo vietų veiksniai yra užimtumo galimybių įvertinimas, gyvenimo sąlygos, klimatas, kultūrinis gyvenimas, laisvalaikio leidimo galimybės bei išlaidos.

Kaip teigė Kvainauskaitė V. (2004) darbo jėgos migracijos potencialas atsiranda tada, jeigu vienoje šalyje egzistuoja stūmimo veiksniai (dideli mokesčiai, nedarbas, gamtos stichijos, mažos pajamos vienam gyventojui, skurdas ir kt.), o kitoje – traukos veiksniai (didesnis darbo užmokestis, geresnės socialinės garantijos, giminės, siūloma daugiau galimybių, santuoka, gera sveikatos priežiūra ir kt.). Paprastai traukos veiksnys susiformuoja imigracijos šalyje, kurioje aukštesnis išsivystymo lygis ir palankios darbo sąlygos traukia darbo jėgą iš silpniau ekonomiškai išsivysčiusių šalių, ir atvirkščiai: stūmimo veiksnys kyla emigracijos šalyje, kur žemas išsivystymo lygis, blogos darbo rinkos sąlygos (pvz., užimtumo perspektyvų stoka, nedarbas, mažos pajamos) tarsi išstumia darbo jėgą iš šalies ieškoti geresnių darbo ir gyvenimo sąlygų kitur.

Pasak Douglas S. Massey (1993), *dviejų darbo rinkų teorija* teigia, jog valstybėje egzistuoja

dvi darbo rinkos: pirmoji – suteikianti aukštas pajamas, išsilavinusiems vietiniams gyventojams skirta darbų rinka; antroji – pavojingų, mažai apmokamų darbų, kurių nenori imtis vietiniai gyventojai, rinka. Todėl tokias darbo vietas užima emigrantai.

Migracijos tinklo teorija. Emigracijos srautus aiškina kaip save generuojantį veiksnį – emigrantai suteikia ne tik informacijos apie darbo rinkos situaciją, įsidarbinimo, atlyginimo, apgyvendinimo galimybes, pateikia savo patirtis, bet ir patys savanoriškai ar kaip komercinę paslaugą suteikia informaciją ar teikia kitas paslaugas. Augant emigrantų skaičiui mažėja ir migracijos sąnaudos – randasi ir pinga legalūs ar nelegalūs migracijos keliai; komunikacija su išvykimo valstybe; pinigų persiuntimo procedūros ir kt. (Massey et al., 1993; Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams, 2006).

Kaip teigia Castles S. Miller M. (2003), **migracijos sistemų teorija** – migracija – tai makro ir mikro struktūrų tarp dviejų teritorijų sąveikos rezultatas. Makro struktūromis laikomi – instituciniai veiksniai, mikro struktūros tai pačių emigrantų įsitikinimai, praktikos ir tinklai. Šie du lygmenys jungiasi įvairiais tarpiniais mechanizmais. Šiuo metu populiarī ši teorija pripažįsta, kad kartais sunku atskirti mikro ir makro lygmenis ir įvardyti jų sąveiką, ir kad dažnai sąveika persidengia.

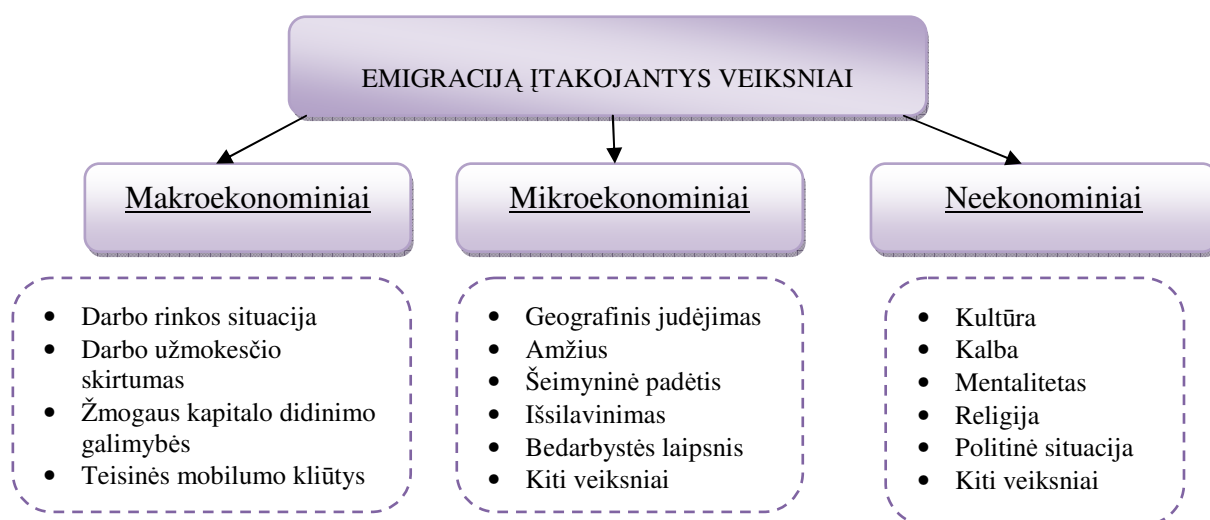
Pasaulio sistemų teorija į pasaulį žiūri kaip į tarpusavyje susijusią vieną sistemą, kurioje pagal ekonominę šalių išsivystymą išskiriamos trys zonos: branduolys, tarpinė zona (pusiau periferija) ir periferija. Branduolių, arba centrų, kurie yra stipriai ekonomiškai išsivystę, pasaulio sistemoje yra daug, o į periferines zonas įeina ištisos silpnų ekonomikų valstybės. Pusiau periferinė yra tokia zona, iš kurios gali formuotis migraciniai srautai tiek į centrą, tiek į periferiją. Kas vyksta tarp šių trijų zonų? Ekonomiškai išsivysčiusiuose branduoliuose trūksta darbo jėgos, ir tai padaro juos traukos centrais. Tuo tarpu periferijose jos yra per daug dėl nepakankamo darbo vietų skaičiaus, labai mažo darbo užmokesčio, blogų darbo sąlygų, tad darbo jėga pradeda keliauti į vadinamojo centro šalis, kur užpildo laisvas darbo vietas. Taip formuojasi migraciniai srautai, kurie dažnai būna pagrįsti kalbos, kultūros panašumu, taip pat patogiu transporto ir komunikaciniu ryšiu (Jaučaitytė, 2009). Ši teorija apjungia ekonominius ir neekonominius veiksnius sąlygojančius migracijos procesą.

Pasak M. Dapkaus, K. Matuzevičiūtės (2008), dauguma teorijų nėra sukurtos specialiai migracijos fenomenui aiškinti; visų pirma jomis buvo siekiama išaiškinti tam tikrus žmogaus elgsenos aspektus ir tik vėliau jos buvo pritaikytos migracijos procesui tirti.

Emigracijos teorijos aiškina, kodėl, kur ir kaip žmonės migruoja, kokios priežastys skatina pakeisti nuolatinę gyvenimo vietą ar laikinai ieškoti kitos gyvenimo ar darbo vietos. Daugelis Lietuvos ir užsienio autorių išskiria neoklasikinę ekonomikos, dviejų darbo rinkų, migracijos tinklo, migracijos sistemų, pasaulio sistemų teorijas.

1.4. Emigracijos atsiradimo priežastys ir lemiantys veiksniai

Norint tinkamai įvertinti, kaip emigracija įtakoja šalies ekonomiką, svarbu identifikuoti priežastis bei veiksnius, kurie sąlygoja šio proceso augimą. Tam, kad išsiaiškinti migracijos priežastis yra skiriama daug dėmesio bei atliekama nemažai tyrimų. Pagrindinė to priežastis yra ta, kad žinant motyvus, kurie skatina šalies gyventojus emigruoti, galima ieškoti tinkamų priemonių šiam procesui reguliuoti. Teigiama, kad emigraciją įtakoja daugelis veiksnių.

2 pav. Emigraciją įtakojančios veiksniai

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis R. Kirpaičiu ir B Romikaitė (2005), Straubhaar ir Wolburg (1999), V. Daugėla, A. Kazlauskienė, V. Snieška (2000), R. Matiušaitė (2003), bei V. Kvainauskaite (2004).

Makroekonominiai veiksniai

Taigi, pats svarbiausias makroekonominis veiksnys, įtakojančias migraciją yra šalies **darbo rinkos situacija**. Remiantis atliktais tyrimais, kaip teigia R. Matiušaitė (2003), emigracijos mastas atitinkamai didėja, augant šalies nedarbo lygiui bei augant laisvų darbo vietų skaičiui svetur. JAV atliktas tyrimas parodė, jog bedarbių emigravimo tikimybė daug didesnė nei dirbančiųjų. Kita priežastis lemianti migraciją yra **darbo užmokesčio skirtumas**. Svarbu pastebėti, kad kuo labiau išsilavinę, kvalifikuoti asmenys, tuo labiau jie linkę migruoti, nes paprastai gerai moka užsienio kalbas, o aukštos kvalifikacijos darbo jėga paklausi visose šalyse, ir yra didesnė tikimybė gauti aukštesnį atlyginimą bei perspektyvas karjerai. Perspektyvoje galima numatyti, kad, kuo labiau bus suartinami ES šalių teisiniai bei kiti reikalavimai, kuo labiau bus naudojama viena - anglų kalba, tuo labiau migruos aukštos kvalifikacijos darbo jėga. Kitas makroekonominis veiksnys, yra **žmogaus kapitalo didinimo galimybė**. Teigiama, kad žmogiškasis kapitalas susideda iš sugebėjimų generuoti pajamas, žinių bei sukauptos patirties. Investuojant į žmoniškąjį kapitalą galima padidinti galimas pajamas ateityje. Tai yra tam tikra auka šiandien, siekiant geresnio rytojaus.

Teisiniai migracijos ribojimai bei atstumai tarp šalių pakankamai stipriai įtakoja darbo jėgos migraciją. Skiriamos dvi priežastys, dėl kurių didėjant atstumams didėja ir kaštai. Pirmoji ta, kad

gauti reikalingą informaciją apie įsidarbinimą svetur gali būti sudėtinga ir pakankamai brangu. Antra, pinginiai kaštai kelionėms pirmyn bei atgal, artimųjų lankymas, o taip pat ir psichologiniai persikėlimo kaštai atitinkamai didėja, didėjant atstumui. Todėl, pastebima, kad gyventojai labiau linkę migruoti į arčiau esančias užsienio šalis.

Mikroekonominiai veiksniai

Mikroekonominė veiksniai, kurie įtakoja emigraciją, autoriai išskiria daugiau. Vienas iš jų – tai **geografinis judėjimas**. Šio veiksnio esmė yra ta, kad teoriškai šalies gyventojas migruos iš mažo užmokesčio vietų į tas, kur galimybės užsidirbti yra didesnės. Kitas veiksnys – **amžius**. Amžius vienas svarbiausių veiksnių apsprendžiančių, kas migruoja. Dažniausia migruojama jauname amžiuje. Kaip teigia G.R. Ehrenberg ir S.R. Smith, tai 20-24 metų amžiaus jaunuoliai. Vyresni, pavyzdžiui 32 metų amžiaus gyventojai migruoja gerokai mažiau – vidutiniškai 8 procentai iš visų paliekančių šalį. Tuo tarpu dar vyresni (47 metų amžiaus) gyventojai šalį palieka dar rečiau. Autorių nuomone, jaunų žmonių migraciją galima paaiškinti dviem priežastimis. Pirmą, kuo jaunesnis asmuo, tuo didesnis grąžos potencialas iš žmogiškojo kapitalo investicijų. Antra, manoma, kad didelė migracijos kaštų dalis yra psichologinė, kitaip tariant nuostoliai susiję su draugų atsisakymu, visuomeninių ryšių nutraukimu. Kuo jaunesnis asmuo, tuo šie nuostoliai santykinai mažesni, kadangi jis dar nėra pakankamai įsitvirtinęs suaugusiųjų pasaulyje. Migracijos kaštus veikia ir **šeimyninė padėtis**. Didėjant šeimos dydžiui, didėja ir potencialūs migracijos kaštai. Manoma, kad turintys šeimą šalies gyventojai migraciją renkasi rečiau, negu, kad vieniši darbo rinkos dalyviai. Visi šie teiginiai yra pagrįsti empyriniais tyrimais, kurie ir parodė, kad šeimos nesukūrę asmenys labiau linkę persikelti; jei šeimoje dirba žmona, tai mažina migracijos tikimybę; kuo ilgesnė yra žmonos darbinė patirtis, tuo mažesnė tikimybė, kad šeima persikels gyventi kitur, ir be abejo, migracijos tikimybę mažina mokyklinio amžiaus vaikai (Ehrenberg, G.R., Smith, S.R., 1996).

Prie mikroekonominė emigracijos veiksnių priskiriamas **išsilavinimas**. Išsilavinimas geriausiai parodo, kas migruoja kiekvienoje amžiaus grupėje. Kuo išsilavinimas aukštesnis, tuo didesnė migravimo tikimybė. Kuo išsilavinimas žemesnis, tuo sunkiau susirasti gerą darbą nacionalinėje darbo rinkoje. Tokiu atveju dažnai naudojama migracija, kaip būdas užsitikrinti sau didesnę atlyginimą.

Niekam nekyla abejonių, kad **bedarbystė** įtakoja emigracijos srautus. Asmuo, neturintis darbo įvertina galimybę įsidarinti „namuose“ bei galimybę išvykti ieškoti darbo į užsienį. Tačiau, tas išvažiavimas iš šalies ne visada yra toks didelis, kaip galiame tikėtis, kai sprendimus priima daugiausiai vyresnio amžiaus išsilavinę darbuotojai, arba bedarbystės pašalpos yra pakankamai didelės.

Migraciją gali įtakoti ir daugybė kitų, anksčiau neapartų veiksnių. Vienas tokių gali būti nekilnojamo turto (pavyzdžiui - namo) turėjimas. Kitas neapartas veiksnys gali būti įvairių šalių

reguluojama migracijos politika (kurios išleidžia imigrantus, o kurios ne. Yra daugybė kitų veiksnių, kurie arba skatina arba riboja žmonių migracijos mastą. Svarbus migracijos tyrimų aspektas yra emigracijos veiksnių vertinimas. Galima teigti, kad žmonės migruoja tikėdamiesi, jog jų gyvenimas naujoje vietovėje bus geresnis.

Ekonominiu požiūriu emigracija yra atsakas į ekonomines galimybes geriau gyventi, kurios keičiasi priklausomai nuo darbo rinkos sąlygų (pvz., darbo užmokesčio skirtumų). Emigracija negali būti vertinama vienareikšmiškai: viena vertus tai galimybės šaliai, į kurią migruojama (augantis darbo jėgos skaičius), kita vertus, galimybės šaliai, iš kurios migruojama (nedarbo lygio mažėjimas) (Pilietinis visuomenės institutas, 2004).

Nėekonominiai veiksniai

Aptariant emigracijos procesus, dažniausiai kalbama tik apie ekonominę migraciją ar politinio prieglobsčio ieškojimą. Tačiau pirmiausia pilietinės visuomenės institutas (2005) dėmesį atkreipia į tai, kad emigracija toli gražu nėra vien ekonominis procesas. Tiriant ir vertinant migraciją, itin svarbus ir socialinis bei kultūrinis aspektai. Deja, šių aspektų sąvoką temdo tai, kad gyvenimo būdas, tradiciškai laikytas socialiniu - kultūriniu būsenos aspektu, paverčiamas ekonominės, materialios būsenos atributu ir simboliu (Pilietinės visuomenės institutas, 2005).

Priežasčių emigruoti į kitas šalis yra daug. Tai ekonominės, socialinės, politinės, demografinės, psichologinės. Gyventojų apsisprendimą migruoti, ar ne, lemia daugybė skirtingų veiksnių, kurie kiekvienam asmeniui yra individualūs. Atskirai išskirti įtaką migracijai yra pakankamai sunku, kadangi jie tarpusavyje susiję ir sąveikauja. Paprastai šalies gyventojai migruoja, norėdami esamą situaciją pakeisti geresne.

1.5. Emigracijos poveikio ekonomikai vertinimas teoriniu aspektu

Žmogui persikeliant gyventi iš vienos vietos į kitą, vienokiu ar kitokiu būdu veikiamas visas jo gyvenimas. Kita vertus, bendruomenė, kurią šis žmogus palieka, ir bendruomenė, kurioje jis nori apsigyventi, irgi patirs šios emigracijos poveikį. Pasak Grybauskienės N., (2004), jeigu migruojančiųjų yra labai daug, tai pati visuomenės struktūra neišvengiamai pasikeis.

Ekonominiams emigracijos padariniams nemažai dėmesio skiria ir Lietuvos mokslininkai. Karpavičius (2006) išnagrinėjo juos, remdamasis dinaminio stochastiniu bendrosios pusiausvyros modeliu. Pasiūlyto metodo trūkumas tas, kad jis tinkamas apskaičiuoti migracijos ekonominiam poveikiui, esant stabilaus ekonomikos augimo ciklui. Pasak Karpavičiaus (2006), trumpuoju laikotarpiu emigracijos poveikis yra didžiausias, o vidutiniu laikotarpiu mažėja. Trumpu laikotarpiu dėl emigracijos nesukuriamas 1% BVP, vidutiniu 7% bendrojo vidaus produkto, tačiau BVP tenkantis vienam gyventojui auga. Dėl emigracijos visuomenės gerovė didėja trumpuoju ir vidutiniu laikotarpiu. Kadangi naudojant dinaminį bendrosios pusiausvyros modelį buvo atsiribota nuo galimo per pastaruosius dešimtmečius iš

Lietuvos išvykusių ekonominių emigrantų sugrįžimo, sulaukus pensijinio amžiaus, nebuvo įvertintas migracijos poveikis ilgalaikėje perspektyvoje. Pocius ir Okunevičiūtė □ Neverauskienė (2005) tyrė emigracijos sukeltą ekonominę nuostolį Lietuvoje, remdamiesi Okuno dėsniumi. Tyrimas parodė neigiamą emigracijos įtaką dirbančiųjų skaičiui ir bendram vidaus produktui. Įvairius emigracijos proceso ir jo padarinių ekonominius aspektus aptarė Kasnauskienė ir Čekanavičius (2006, 2007 ir 2009) bei Gruževskis (2005). Kadangi legalios migracijos mastai tapo grėsmingais Lietuvai, įstojus į ES, tai migracijos proceso pasekmių tyrimai didesnio Lietuvos mokslininkų dėmesio sulaukė tik prieš keletą metų. Pagrindinis tyrimų trūkumas tas, kad empiriniai tyrimai, naudoja dažniausiai statistinius metodus, nesiūlant naujų migracijos įtakos ekonomikai ir darbo rinkai tyrimo metodikų.

Vieną iš nedaugelio ekonometrinių emigracijos poveikio darbo užmokesčiui tyrimų atliko Mishra (2007). Ši autorė, remdamasi Borjaso (2003) pasiūlyta strategija, nustatė, kad Meksikoje emigracija darbo užmokestį padidino.

1.6. Emigracijos teigiamos ir neigiamos pasekmės

Migracijos pasekmės patvirtina, kad migracija yra tiek teigiamas, tiek neigiamas reiškinys. Užsienyje įgyjamas išsilavinimas ir žinios, grįžtančios pajamos, investicijos, tarpkultūrinė gyvenimo ir darbo patirtis, užsienio kalbų žinios skatina šalies plėtrą, gerina ekonomikos ir gyvenimo sąlygas. Antra vertus, Lietuva – nedidelė valstybė, jeigu joje ir toliau mažės gyventojų, ir didės emigracija ta menkės Lietuvos intelektinis potencialas, bus prarandamos investicijos į žmones, lėtės technologinė pažanga, mokslo raida ir ekonomikos plėtra, didės darbo jėgos stygius. Be to, ims nykti Lietuvos kultūra ir lietuvių kalba, kils įvairių socialinių problemų, spartės socialinė poliarizacija. Legalios emigracijos procesas be negatyvios įtakos valstybės socioekonominei aplinkai atlieka ir pozityvią funkciją – praplečia darbo jėgos pasirinkimo galimybes: padeda piliečiui rasti savo vietą visuomenėje, įgyti ekonominį savarankiškumą bei realizuoti savo siekius.

Kasnauskienė G. pateikia tokius emigracijos padarinius:

- Migracijos padariniai visuomenei. Gyventojų skaičiaus pokytis, visuomenės kultūros kitimas, galimas politinės pusiausvyros pakeitimas.
- Migracijos padariniai migrantams. Emigranto adaptacijos procesas. Jį įtakoja tokie adaptacijos veiksniai: kalba, religija, kultūra, migrantų lūkesčiai, šeima.

Juknevičius (metai) ir Kavaliauskaitė (2004) pateikia tokius neigiamus emigracijos aspektus:

- „protų nutekėjimo“ problema. „Protų nutekėjimas“ – kai aukštos kvalifikacijos žmonės nebegrįžta. „Protų praradimas“ – kai aukštos kvalifikacijos žmonės užsienyje dirba žemos kvalifikacijos darbus.
- Sumažėjęs gamybos veiksmų panaudojimas. Santykinai didesnė kvalifikuotos darbo jėgos migracija gali pažeisti nusistovėjusį darbo organizavimą, todėl nekvalifikuotų asmenų

nedarbas augs, kartu mažės bendrojo vidaus produkto gamybos apimtys, atsiras įtampa nekvalifikuotos darbo jėgos rinkoje.

- Namų ūkio išlaidų ir santaupų sumažėjimas. Pajamų ir santaupų išvežimas, susijęs su emigracija ir įsikūrimu svetur, tiesiogiai gali sumažinti namų ūkių išlaidas ir santaupas.

- Gamybos apimtys ir pajamų vienam gyventojui sumažinimas. Išvykusių kvalifikuotų darbuotojų vietas ne visada užims kiti, nes tokių specialistų gali pritrūkti, o darbuotojų mokymas ir kvalifikacijos kėlimas ilgai trunka ir yra brangus. Dėl šių priežasčių BVP gamybos apimtys gali sumažėti, o technologinė pažanga sulėtėti.

- Vidutinio darbo jėgos kvalifikacijos lygio šalyje sumažėjimas. Kvalifikacijos lygio smukimui didelę reikšmę turi tai, kad, išvykus aukštos kvalifikacijos darbuotojams, į jų darbo vietas gali ateiti žemesnės kvalifikacijos žmonės.

Neigiamas migracijos poveikis ekonomikai pateikiamas 3 lentelėje. „Kilmės“ valstybe vadinama šalis, iš kurios išvyksta emigrantai.

3 lentelė

Trumpalaikės ir ilgalaikės emigracijos trūkumai

	Poveikis „kilmės“ valstybei
Trumpalaikės emigracijos	Socialinio draudimo einamojo finansavimo sumažėjimas; Staigus kaštų kilimas sektoriuose, iš kurių nuteka reikalinga darbo jėga.
Ilgalaikės emigracijos	Prarandamos lėšos, kurios buvo investuotos į žmogaus išsilavinimą; Prarandamas specialistas; Demografinės situacijos blogėjimas.

Šaltinis: sudarytas darbo autorės remiantis M. Adomėnu (2006), D. Šavareikiene, I. Matuziene, S. Žičkiene (2005), G. Mačiu, (1999). K. Gliosaite

Geresnė išeitis valstybiniu požiūriu – trumpalaikė emigracija. Gyventojų emigracija siejama su daugeliu neigiamų ekonominių pasekmių. Vis labiau senstant visuomenei išsivysčiusiose Vakarų Europos valstybėse ir trūkstant kvalifikuotos darbo jėgos, su kuo susiduria pavyzdžiui ir JAV, jų vyriausybės atsigręžia į kvalifikuotą darbo jėgą besivystančiose valstybėse, kaip pavyzdžiui Baltijos šalyse, ir sukuria geresnes sąlygas šiai darbo jėgai privilioti. Tuo tarpu besivystančiose valstybėse, kurios negali konkuruoti darbo užmokesčiais su išsivysčiusiomis, ekspertai prognozuoja, jog per tam tikrą laiką dėl kvalifikuotos darbo jėgos sumažėjimo gali sulėtėti ūkio plėtra (The Economist, 2007).

Todėl Ambrozaitienė, D. (2005) teigia, kad praeito amžiaus antroje pusėje Vakarų valstybėms tapus imigracijos centru, formavosi neigiamos emigracijos socialinės, ekonominės, kultūrinės, politinės ir kt. pasekmės valstybėse, netenkančiose gyventojų. Gyventojų migracijos trūkumai gali sukelti ne tik trumpalaikes, bet ir ilgalaikes pasekmes. Prie neigiamų emigracijos pasekmių galima priskirti tai, jog prarandamos lėšos, investuotos į žmonių išsilavinimą, prarandami specialistai, vis didėja kvalifikuotos darbo jėgos poreikis, vyksta „protų nutekėjimas“, kuris negali būti patenkintas dėl tokių darbuotojų stokos (LLRI, (2006). Dėl emigracijos atsiranda kvalifikuotos darbo jėgos trūkumo problema. Darbuotojų stygius, personalo paieškos ir kaita reikalauja iš įmonių papildomų

sąnaudų, stabdo gamybą, ūkio ir ekonomikos plėtrą, o šiuos pokyčius skatinantys procesai nelėtėja. Todėl darbo jėgos trūkumas tampa didele našta šalies ekonomikai (Jungtinių Tautų protokolo apibrėžimas (2006)). Darbuotojų praradimą įmonės siekia užpildyti naujais darbuotojais, tačiau bet kokia personalo kaita reikalauja papildomų sąnaudų ir pereinamuoju laikotarpiu rasti tinkamos kvalifikacijos darbuotojus arba tą kvalifikaciją suteikti. Neretai įmonės pačios imasi mokyti naujus darbuotojus, taip prarasdamos daug laiko (Statistikos departamentas, (2004)).

Emigracija įtakoja kilmės šalies demografinius rodiklius, o per juos ir ekonominius. Anot A. Sipavičienė (2007), kilmės šalis, parasdama jaunimą, pirmiausia turi demografinių problemų, t.y. rečiau sudaromos santuokos, sumažėja šeimų skaičius, krinta gimstamumo lygis. Visa tai mažina gyventojų skaičių. Minėtieji procesai daro poveikį valstybės surenkamoms pajamoms. Gamybos veiksmų rinkoje esant nepakankamai paklausai, mažėja apmokestinamųjų subjektų skaičius, o kartu ir mokestinės įplaukos į biudžetą, nacionalinis biudžetas praranda tiesioginius (pajamų, pelno) mokesčius. Be to, sumažėjus užimtumui, paprastai namų ūkiai apriboja ir vartojimą, todėl į nacionalinį biudžetą surenkama mažiau netiesioginių (PVM, akcizai) mokesčių. Taip pat išaugus gamybos kaštams, dėl išaugusio darbo užmokesčio, gali sumažėti gamintojų, o visa tai lemia draudėjų ir apdraustųjų įmokų į Valstybinį socialinį draudimo fondą mažėjimą ir išmokų didėjimą. Kita vertus šalyje dėl emigracijos sumažėjus nedarbo lygiui, paprastai sumažėja socialinės išmokos, transferiniai mokėjimai.

Analizuodami tarptautinių emigrantų piniginių kapitalo injekcijų įtaką BVP kilmės šaliai ekonomistai pateikia skirtingas nuomones. R.Faini (2002, 2003) teigia, kad egzistuoja neigiama priklausomybė. N.Spatafora (2005) išreiškia priešingą nuomonę, jog egzistuoja tiesioginis ryšys. R.C.Chami ir kiti (2003, 2005), atliko tyrimą su 113 besivystančių šalių. Šio tyrimo metu paaiškėjo, kad tarptautinių emigrantų piniginės kapitalo injekcijos neigiamai įtakoja šalies ekonomikos augimą. Tai grindžiama tuo, kad namų ūkiai gaunantys pinigines kapitalo injekcijas iš tarptautinių emigrantų nėra suinteresuoti dirbti ar ieškoti darbo.

Anot Salt (1997) analizuojant dėl tarptautinės emigracijos prarandamą kvalifikuotą darbo jėgą, būtina skirti du, nevienodos trukmės išvykimus t.y. laikinąjį, kuomet išvykstama su tikslu įgyti aukštesnę kvalifikaciją, pagilinti kompetenciją, įgyti naujų žinių – tai „protų apytaka“, ir kuomet išvykstama visam laikui - „protų nutekėjimas“. Taigi „protų apytaka“ – išvykstama studijuoti, įsidarbinama, bet grįžtama į kilmės šalį. Šiuo atveju problema slypi ne tame, kad yra išvykstama įgyti kvalifikaciją ar tobulintis, bet tame, kad nebegrįžtama ir visam laikui įsikuriama tikslo šalyje.

Išsilavinusių žmonių tarptautinės emigracijos neigiamą žalą kilmės šaliai akcentavo R. Aidis ir D. Krupickaitė (2007). Jų teigimų, ypač didelis nuostolis patiriamas, kai emigruoja neseniai aukštąjį išsilavinimą įgiję jauni žmonės.

Vykstančią emigraciją dėl darbo, ypač nelegalaus, galima prilyginti vadinamajam „protų švaistymui“, nes migrantai dirba dažniausiai tik kvalifikacijos nereikalingus ir su jų specialybe nesusijusius darbus. Daugelis imigrantų gyvena prastomis gyvenimo sąlygomis, nes jų tikslas –

svetimoje šalyje uždirbti kuo daugiau pinigų, kuo mažiau jų išleidžiant teigė Abrozaitienė D. (2005). Ieškoti darbo, įskaitant nelegalų, užsienio valstybėse Baltijos šalių piliečius skatina nedarbo didėjimas šiose šalyse bei sugrįžusių migrantų sėkminga patirtis, taip pat gana teigiama ir tokį žingsnį pateisinanti viešoji nuomonė. Pavyzdžiui, Baltijos šalyse daugiau asmenų emigruoja nei imigruoja, ir migracijos saldo pastaraisiais metais yra neigiamas. Emigravę dirbti ar mokytis jauni žmonės dažnai taip ir nebegrįžta, o valstybė dėl šios priežasties netenka daug lėšų rengdama specialistus ir atiduodama juos turtingesnėms užsienio šalims (Sapiego G., 2006).

Pasak Lundborg, Rechea (2002), dėl „protų nutekėjimo“ sumažinamas ekonomikos augimas, bet tik trumpam laikotarpiui, nes tai gali tapti stimulu vyriausybei investuoti į švietimą ir tokiu būdu sustiprinti darbo rinką.

Gyventojų emigracija gali sukelti ne tik neigiamų, bet ir teigiamų pasekmių šalies ekonomikai. Tad kyla klausimas, kuo emigracijos procesas gali būti naudingas šalims ekonominiu požiūriu. Trumpalaikės ir ilgalaikės migracijos privalumai pateikiami 4 lentelėje.

4 lentelė

Trumpalaikės ir ilgalaikės emigracijos privalumai

	Poveikis „kilmės“ valstybei
Trumpalaikės emigracijos	<ul style="list-style-type: none"> • nedarbo lygio sumažėjimas; • emigrantų sugrįžimas su nauja patirtimi.
Ilgalaikės emigracijos	Emigrantų sugrįžimas su nauja patirtimi

Šaltinis: sudarytas darbo autorės remiantis M. Adomėnu (2006), D. Šavareikiene, I. Matuziene, S. Žičkiene (2005), G. Mačiu, (1999). K. Gliosaite

Vienas pirmųjų 1882 m. darbo jėgos emigracijos teigiamą įtaką kilmės šaliai pabrėžė švedų ekonomistas Knutas Wicksellis. Jis teigė, jog emigracija gali padėti valstybei sutvarkyti darbo rinkos procesus, nes „skurdas yra darbo jėgos pertekliaus ir neefektyvios žemės rinkos padarinys“. Šio ekonomisto teiginį patvirtina Airijos pavyzdys. Airijoje XX a. pabaigoje industrializacijos procesai buvo lėti, tačiau airių darbo sąlygos tiek absoliučia prasme, tiek palyginti su Didžiąja Britanija ir JAV iš karto pagerėjo, kai didžioji dauguma gyventojų emigravo.

Armstrong ir J. Taylor (2003) tyrė JAV gyventojų tarptautinę emigraciją ir nedarbo lygį. Šie autoriai priėjo nuomonės, kad JAV emigracija yra vienas iš veiksnių, kodėl šioje šalyje nedarbo lygis yra mažesnis už Europos šalių nedarbo lygį. J. Guenther (2000) nustatė, kad tarp migracijos saldo ir nedarbo lygio yra atvirkštinė priklausomybė t.y. kuo šalyje yra didesnis nedarbo lygis, tuo didesnis skirtumas tarp šalies imigracijos ir emigracijos.

Findlay (2001) teigimu „protų nutekėjimas“ gali būti naudingas ir turi būti skatinamas. Žinoma, kai kalbama apie teigiamas „protų nutekėjimo“ pasekmes, turima omenyje grįžtamąją tarptautinę emigraciją. Visų pirma grįžęs emigrantas parsiveža žinias ir gebėjimus įgytus tikslo šalyje dėl to didėja kilmės šalies našumas. Taip pat kvalifikuoti specialistai, palaikydami ryšius su kilmės šalyje likusiais, gali perduoti žinias, technologines naujoves ir taip prisidėti prie savo kilmės šalies našumo didinimo ir

ekonomikos augimo.

Viena iš didžiausių teigiamą poveikį turinčių emigracijos pasekmių yra žymus nedarbo šalyje sumažėjimas. Mažėjant bedarbių skaičiui, mažėja ir socialinės paramos poreikis (Pilietinis Lietuvos institutas, 2005). Įvairiais skirtingų autorių socialiniais – psichologiniais tyrimais įrodyta, jog tarp nedarbo ir nusikalstamumo yra tiesioginė koreliacija. Esant mažam nedarbo lygiui, tame pačiame regione paprastai sumažėja ir nusikalstamumo dydis. Todėl emigracija, nors ir netiesiogiai, stabdo nusikalstamumą (Nacionalinės plėtros institutas, 2006).

Darbuotojų emigracija ir darbo jėgos pasiūlos mažėjimas sudaro sąlygas žymiai kilti atskirų sektorių darbuotojų atlyginimams, tai kartu paspartina ir vidutinio darbo užmokesčio kilimą. Atlyginimų kilimas sietinas ir su darbo jėgos trūkumu, ir su emigracijos prevencija – darbdaviai aktyviai siekia užkirsti kelią emigracijai ir yra skatinami darbuotojams pasiūlyti konkurencingus atlyginimus (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2006).

Emigrantai į Lietuvą parsiunčia dideles pinigų sumas, (pvz., apie 3 – 3,7 mlrd. Lt 2007 m.), kurios iš dalies prisideda prie bendro gyvenimo lygio kilimo ir papildo valstybės biudžetą (pvz., per vartojimo mokesčius, tokius kaip pridėtinės vertės mokestis, akcizai). Šios perlaidos paprastai pasiekia likusius šeimos narius, tėvus, senelius, palengvina jų ekonominę situaciją. Kita vertus, pinigų perlaidos taip pat buvo vienas iš veiksnių, kurie prisidėjo prie sparčios infliacijos 2007–2008 m. ir nekilnojamojo turto kainų kilimo. Kita reemigravusių gyventojų dalis savo pajamas investuoja į naujo verslo kūrimą, kurio procese pasinaudojama įgytomis žiniomis ir patirtimi. To pasekoje, atsiranda naujos konkurencingos verslo šakos, kuriose diegiamos modernios naujovės, kuriamos naujos darbo vietos. Taip prisidedama prie šalies užimtumo didinimo.

Kazlauskienės A. (2006) nuomone, reemigracinės nuostatos atspindi polinkį grįžti, tačiau ketinimai grįžti yra sąlyginiai; jie veikiami daugelio veiksnių, tarp kurių stipriausiai pasireiškia geresnių darbo ir profesinės realizacijos sąlygų lūkesčiai. Šių sąlygų gerinimas gali stipriai sumažinti traukos į užsienį efektą ir vienkryptį „protų“ judėjimą. Lietuvos laisvosios rinkos institute (2006) rašoma, kad dėl emigracijos proceso didėjančys atlyginimai teigiamai veikia darbuotojus, tačiau įmonėms šis augimas turi daugiau neigiamų pasekmių. Neigiama didėjančių atlyginimų pasekmė įmonėms yra ta, jog kyla darbo jėgos sąnaudos. Šias sąnaudas įmonė priversta kompensuoti iš kitų šaltinių: mažinti investicijas, peržiūrėti atlyginimų dydžius perskirstant atlyginimus potencialiems migrantams, kuriuos įmonė nori išlaikyti ir kt.

D. Šavareikienė, I. Matuzienė, S. Žičkienė pateikia trumpalaikės ir ilgalaikės emigracijos privalumus ir trūkumus. Geresnė išeitis valstybiniu požiūriu – trumpalaikė emigracija, kurios privalumai tokie: nedarbo lygio mažėjimas, migrantų su nauja patirtimi grįžimas, į kilmės šalį srūvantys pinigų srautai. Trumpalaikės emigracijos trūkumai: socialinio draudimo einamojo finansavimo mažėjimas, staigus atlyginimų didėjimas tuose sektoriuose, iš kur nuteka darbo jėga.

Ilgalaikė migracija valstybei žalingesnė: prarandamos investuotos į žmonių išsilavinimą lėšos, prarandami specialistai, blogėja demografinė padėtis. Anot Urbonaitės, E., kaip privalumai pažymėtinas grįžtančiųjų emigrantų įgyta patirtis ir kompetencija.

Analizuojant įvairių autorių darbus emigracijos tema nustatyta, kad daugiausiai emigraciją veikia didelis nedarbo lygis ir mažas darbo užmokestis. Plačiau apie šiuos rodiklius aptarta tolimesniuose poskyriuose.

1.6.1 Darbo užmokestis

D. Raškinio (2006) teigimu, minimalus su darbo santykiais susijusių pajamų dydis Lietuvoje yra vienos mažiausių visoje ES. Tai sukelia tokias nepageidaujamas pasekmes kaip emigraciją bei darbo jėgos trūkumą. Tai savo ruožtu stabdo šalies socialinės gerovės ir ekonominės plėtros potencialo didėjimą.

Reikšmingiausias intensyvios emigracijos iš Lietuvos veiksnys yra blogesnės nei išsivysčiusiose Vakarų šalyse socialinės ekonominės sąlygos. Svarbiausia priežastis yra žemas darbo užmokesčio lygis. Tokį ekonomiškai pagrįstą emigracijos aiškinimą pateikia visi iki šiol atlikti lietuvių emigracijos tyrimai. Hubert Krieger (2004) darytas emigracijos tendencijų naujosiose ES šalyse tyrimas parodė, kad Lietuvoje pagrindinės emigracijos priežastys yra ekonominės ir finansinės, t. y. susijusios su darbu ir materialine gerove. Santykinai mažo darbo užmokesčio ir didelio (struktūrinio) nedarbo įtaka lietuvių emigracijai taip pat pabrėžiama Lietuvos laisvosios rinkos instituto 2006 m. atliktame Lietuvos gyventojų emigracijos priežasčių ir padarinių tyrime. Labanauskas L. (2006) atliktame tyrime „Protų nutekėjimo“ problema Lietuvoje: medikų emigracija“ rezultatai parodė, kad svarbiausi Lietuvos medikų poreikiai yra geras atlyginimas, tinkamas darbo krūvis, mėgstamas darbas ir šeima, iš kurių bent pirmuosius du jie gali geriau patenkinti išvykę į užsienį. Galiausiai 2006 m. Lietuvos integracijos į ES poveikio kvalifikuotų Lietuvos viešojo sektoriaus darbuotojų išvykimui dirbti į užsienį tyrimas taip pat patvirtino, kad svarbiausias „stūmos“ iš Lietuvos veiksnys yra mažas darbo užmokestis. Martinaitis Ž., Žvalionytė D. (2007) teigė, kad emigracijos, kaip mažo darbo užmokesčio padarinio, aiškinimas yra patrauklus argumentas dėl kelių priežasčių. Pirma, šis argumentas yra empiriškai pagrįstas apklausų metu (nepaisant imčių formavimo niuansų). Antra, toks argumentas yra paprastas ir elegantiškas. Taigi jį gana lengva taikyti, nagrinėjant įvairius emigruojančiųjų segmentus.

Minimalus darbo užmokestis yra ir vienas svarbiausių institucinių veiksnių, turinčių įtakos darbo paklausai. Jeigu minimalus darbo užmokestis yra didesnis nei darbo našumas, jis gali mažinti darbo paklausą. Tokiu atveju mažėja paskatos kurti darbo vietas. Tai didina nedarbą, ypač tarp jaunimo, kurio darbo našumas paprastai būna mažesnis dėl patirties trūkumo. Palyginti su kitų šalių

minimaliu darbo užmokesčiu, Lietuvoje jis nėra nei per didelis, nei per mažas, bet kai kuriais laikotarpiais būtent dėl jo šiek tiek mažėjo darbo užmokesčio lankstumas, taip teigė Veltol, Virbickas (2006).

Kaip teigia Vetlov I., Virbickas E. (2006), nedarbo lygio ir darbo užmokesčio sąryšį perteikia Phillips kreivė ir darbo užmokesčio kreivė. Nustatyta, kad nedarbo lygio ir darbo užmokesčio kitimas yra susiję atvirkštiniu ryšiu: kuo didesnis nedarbas, tuo lėčiau didėja darbo užmokestis ir atvirkščiai. Iš esmės Phillips kreivė rodo, kad darbo užmokestis lėtai reaguoja į visuminę paklausą: visuminei paklausai suintensyvėjus, darbo užmokestis padidėja ne iš karto, pirma sumažėja nedarbas, o tik paskui, padidėjus darbuotojų poreikiui, kinta darbo užmokestis. Atvirkštinį ryšį tarp darbo užmokesčio ir nedarbo lygio galima pagrįsti dviem teoriniais modeliais, aprašančiais darbo užmokesčio nustatymo procesą: derybų modeliu ir efektyvaus darbo užmokesčio.

Kasnauskiene G. (2006), Daugėla, V., Kazlauskiene, A., Snieška, V. (2000) aukštą užimtumo lygį įvardino, kaip vieną iš tikslo šalių traukos veiksnių. Stark ir Wang (2002) padarė išvadą, kad didžiausia tikimybė yra emigracija į turtingesnes šalis.

1.6.2 Nedarbo lygis

Ž. Martinaitis ir D. Žvalionytė (2007) savo darbe mini 2004 m. darytą emigracijos tendencijų naujosiose Europos Sąjungos (ES) valstybėse tyrimą, kuris parodė, kad Lietuvoje pagrindinės emigracijos priežastys yra ekonominės ir finansinės, t. y. susijusios su darbu ir materialine gerove. Santykinai mažo darbo užmokesčio ir didelio (struktūrinio) nedarbo įtaka lietuvių emigracijai taip pat pabrėžiama Lietuvos laisvosios rinkos instituto 2006 m. atliktame Lietuvos gyventojų emigracijos priežasčių ir padarinių tyrime.

Ž. Martinaitis ir D. Žvalionytė nemažai dėmesio atkreipia į aukštos kvalifikacijos darbuotojų emigraciją. Kadangi ekonomikos struktūros kaita yra gana inertiška, tai per atitinkamą laikotarpį aukštos kvalifikacijos specialistų paklausa šalies ūkyje auga gerokai lėčiau nei pasiūla. Toks darbo rinkoje susidarantis disbalansas tarp pasiūlos ir paklausos lemia dvi tendencijas. Pirma - dalis aukštos kvalifikacijos specialistų emigruoja į labiau išsivysčiusią ekonominę zoną. Antra - likę aukštos kvalifikacijos specialistai, negalėdami gauti įgytą kvalifikaciją atitinkančio darbo, sumažina darbo jėgos kainą rinkoje ir išstumia iš darbo vietų žemesnės kvalifikacijos darbuotojus. Tai lemia pastarųjų nedarbą ir sukelia jiems paskatas emigruoti.

A. Stulgienė ir A. Daunorienė (2009) analizuodamos darbo jėgos migraciją ir siekdamos įvertinti jos įtaką darbo rinkos pusiausvyrai, identifiko priežastis bei veiksnius, sąlygojančius šio darbo rinkos segmento mobilumą. Darbo jėgos migraciją pirmiausia sukelia ekonominės priežastys, tarp kurių ryškiausios yra nedarbas ir pajamų bei gyvenimo lygio skirtumas. Didelis nedarbas, santykinai mažas darbo užmokestis, prastos darbo sąlygos šalyje verčia darbuotoją ieškoti darbo svetur. Didžioji dauguma

išvykstančių iš Lietuvos yra darbo migrantai. Kaip teigia A. Stulgienė ir A. Daunorienė, remiantis Lietuvos migracijos departamento 2007 m. duomenimis, 69,3 proc. emigravusiųjų Lietuvos Respublikos piliečių emigravo į užsienio šalis dėl ekonominių motyvų, t.y. dėl noro dirbti ir gyventi atitinkamai ten, kur darbo ir gyvenimo sąlygos yra palankesnės.

H. Armstrong, J. Taylor (2003) nustatė, kad JAV gyventojų migracija yra vienas iš veiksmių palaikančių šios valstybės nedarbo lygį žemesnį negu Europos šalių nedarbo lygio.

Anot M. Butkaus ir K. Matuzevičiūtės (2009) emigracija Lietuvoje pradėjo lėtėti 2006 m. Tokią situaciją lėmė gerėjanti šalies ekonominė situacija – augančios pajamos bei mažėjantis nedarbas.

J. Guenther (2000) nustatė migracijos saldo ir nedarbo lygio aiškia atvirkštinę koreliaciją. Kalbant apie šią priklausomybę, reikia turėti omenyje, kad tuo atveju, kai išvykstančių skaičius viršija atvykstančių skaičių, migracijos saldo yra neigiamas. Vadinasi neigiamas koreliacijos koeficientas rodo, kad kuo didesnis nedarbo lygis, tuo didesnis skirtumas tarp išvykstančių ir atvykstančių į šalį.

Profesorius D. C. Blanchflower (2007), atlikdamas migracijos tyrimus, didelį dėmesį sutelkė į nedarbo baimę. Stebėdamas migracijos srautus į Jungtinę Karalystę iš Rytų Europos, nustatė, kad didėjanti žmonių nedarbo baimė skatina juos emigruoti į kitas valstybes. Šios baimės atsiradimą lemia skirtingos žmonių savybės: amžius, lytis, išsilavinimas, išdirbtas darbo laikas. Be to, nustatyta, jog didesnė nedarbo baimė egzistuoja tarp aukštesnį išsilavinimą turinčių asmenų.

M. Adomėno (2006) nuomonė yra tokia, kad negalima susieti emigrantų skaičiaus padidėjimą su nedarbo mažėjimu Lietuvoje. Pasak autoriaus, tai yra tipiška mitų lygio iliustracija, su tokiais mitais dažnai susiduriama vertinant emigracijos procesus.

Atlikus literatūros šaltinių analizę, galima daryti išvadą, kad su emigracijos procesu susiduria daugelis valstybių. Asmenų apsisprendimą migruoti lemia noras pagerinti savo gyvenimo sąlygas. Emigraciją įtakoja psichologiniai, socialiniai, demografiniai, kultūriniai, ekonominiai, politiniai, geografiniai bei kiti veiksniai. Kiekvienam emigrantui šios priežastys dažniausiai yra individualios. Emigracijos potencialas atsiranda tuomet, jei vienoje šalyje yra „stūmimo“, o kitoje – „traukos“ veiksniai. Šiame procese tiesiogiai dalyvauja trys pusės: migruojantysis, oficialioji valdžia, darbdavys, kurie migracijos procese atlieka skirtingą vaidmenį ir patiria skirtingas šio proceso pasekmes. Reikėtų pažymėti, kad migracijos procesas turi neigiamų ir teigiamų pasekmių tiek gyventojus atiduodančioms, tiek priimančioms valstybėms. Kiekviena valstybė, besirūpinanti savo ekonomika ir stengdamasi reglamentuoti gyventojų emigraciją, pasirenka tam tikrą migracijos politiką.

Vertinant poveikį Lietuvai galima nurodyti šiuos teigiamus emigracijos aspektus: tikėtinumą, kad nemaža dalis migrantų sugrįš su nauja patirtimi; didelė dalis lėšų suvartojama ir investuojama Lietuvoje; mažėja bedarbių skaičius, kartu ir socialinės paramos poreikis, taip pat mažėja nedarbo lygis, vidutinio darbo užmokesčio augimas; užimtumo lankstumo augimas.

Neigiamomis emigracijos pasekmėmis galėtume įvardinti šias: prarandamos lėšos, investuotos

į žmonių išsilavinimą, prarandami specialistai, demografinės situacijos pokyčiai (darbingo amžiaus žmonių mažėjimas, iškylančios problemos dėl mokesčių mokėtojų pasitraukimo), mažėja socialinio draudimo einamasis finansavimas ir staigiai kyla atlyginimai sektoriuose, iš kurių nuteka reikalinga darbo jėga, vartojimo sumažėjimas; BVP sumažėjimas; negana to, vis didėja kvalifikuotos darbo jėgos poreikis (vyksta „protų nutekėjimas“), kuris negali būti patenkintas dėl paprasčiausios tokių darbuotojų stokos.

Neigiamos laisvo darbo jėgos judėjimo pasekmės labiausiai pasireiškia per kvalifikuotos darbo jėgos trūkumą, kas sumažina gamybos plėtros galimybes ir aktyvesnę investicijų panaudojimą, tačiau tam tikras kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas yra vertinamas kaip teigiamas veiksnys, skatinantis darbdavius efektyviau naudoti darbo jėgą ir didinti darbo našumą / produktyvumą.

1.7. Emigracijos poveikio Lietuvos ekonomikai vertinimo metodika

Gyventojų emigracijos priežasčių ir ekonominių pasekmių analizės tyrimo būdai – tai būdai analizės antriniais šaltiniais apdoroti, susisteminti ir apibendrinti. Apdoroti statistiniai duomenys bus išdėstyti statistinėse lentelėse ir pavaizduoti grafiškai. Baigiamajame darbe lyginant, analizuojant reiškinių pasikeitimą laiko atžvilgiu bus naudojamos stulpelinės ir linijinės diagramos. Darbe bus nustatomi analizuojamų reiškinių tarpusavio ryšiai, kitimo tendencijos. Baigiamajame darbe bus naudojamos dinamikos eilutės, kurias galima vadinti statistinių dydžių seka, rodančią, kaip laikui bėgant, kinta ekonominis rodiklis. Naudojantis dinaminėmis eilutėmis, galima apskaičiuoti dinamikos eilučių analitinius ir apibendrintus (vidutinius) rodiklius. Skaičiuojant rodiklius, tas lygis, su kuriuo lyginama vadinamas baziniu, o kuris lyginamas su baziniu – lyginamuoju. Galima skaičiuoti rodiklius ir kai lyginimo bazė keičiasi, kai kiekvienos eilutės lygis lyginamas su prieš jį einančiu lygiu – tai grandininiai dinamikos rodikliai.

Magistro baigiamajame darbe bus skaičiuojami šie analitiniai rodikliai:

- Paprastasis aritmetinis vidurkis;

$$\bar{x} = \frac{\sum x}{n} \quad (1)$$

čia: x - paprastasis aritmetinis vidurkis; $\sum x$ – individualios požymio reikšmės (variantai); n – vienetų skaičius.

- Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas);

$$\Delta y = y_n - y_{n-1} \quad - \text{ grandininis} \quad (2)$$

$$\Delta y = y_n - y_1 \quad - \text{ bazinis} \quad (3)$$

čia: y_n – paskutinio rodiklio reikšmė; y_1 – pirmoji rodiklio reikšmė; y_{n-1} – prieš tai buvusi reikšmė.

- Absoliutinių padidėjimų (sumažėjimų) vadinamas dinamikos eilutės dviejų lygių skirtumas. Jis rodo, keliais vienetais pasikeičia reiškinio lygis per tam tikrą laikotarpį ir gali turėti teigiamą arba neigiamą ženklą. Apskaičiuojamas grandininis ir baziniu būdu.

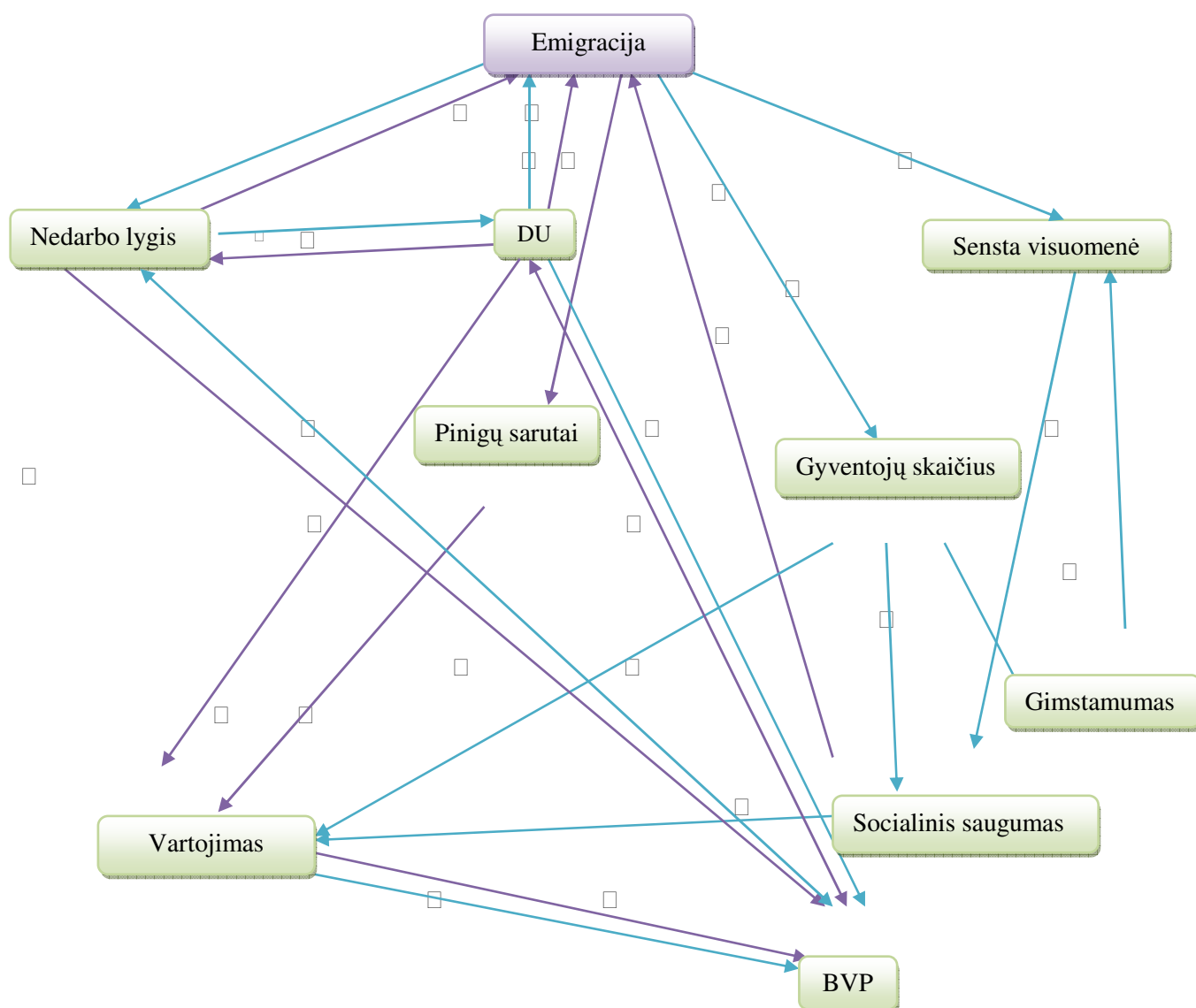
Didėjimo, mažėjimo tempas:

$$T_d = \frac{y_n}{y_{n-1}} \times 100\% \quad - \text{ grandininis} \quad (4)$$

$$T_d = \frac{y_n}{y_i} \times 100\% \quad - \text{ bazinis} \quad (5)$$

Šis rodiklis parodo pokytį procentine arba koeficientine išraiška, kai atskaitos pradžia prilyginama 100 proc. arba 1. Didėjimo (mažėjimo) tempas rodo, kiek kartų padidėjo ar sumažėjo lygis šio laikotarpio praėjusio laikotarpio atžvilgiu arba kiek procentų siekia esamo laikotarpio reiškinio lygis, lyginant su praėjusiu. Tai dviejų dinamikos eilučių santykis, skaičiuojamas grandininio bei baziniu būdu.

Po to atliekama emigracijos pasekmių ir emigracijos mastų koreliacinių ryšių analizė pagal sudarytą modelį (3 pav.)

3 pav. Emigracijos įtakos ekonomikai įvertinimo modelis

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis: A. Sipavičiene (2006), D. Šavareikiene, I. Matuziene, S. Žičkiene (2005), G. Mačiu, (1999). K. Gliosaite, A. Blebiene (2006), M. Adomėnu (2006), V. Kvainauskaite (2004).

Įvertinti emigracijos poveikį įvairiems ekonomikos rodikliams gana sudėtinga, nes visi rodikliai tarpusavyje susiję. Pavyzdžiui, emigraciją didina didėjantis nedarbo lygis. Nedarbo pasėkmė – mažėjantis darbo užmokestis tampa dar viena emigracijos priežastimi. Kadangi darbo užmokestis mažėja, tai mažėja vartojimas ir tai neigiamai atsiliepa bendrajam vidaus produktui,

kuriam mažėjant auga nedarbas, toliau skatindamas emigraciją. Tačiau išvykstantys bedarbiai padaro teigiamą poveikį nedarbo lygiui, t.y. jis pradeda mažėti, dėl emigracijos atsiranda darbo jėgos trūkumas ir šie veiksniai gali skatinti darbo užmokesčio augimą.

Didėjanti emigracija mažina gyventojų skaičių, tuo pačiu mažėja gimstamumas. Daugiausiai išvyksta darbingo amžiaus žmonės, to pasekmė – sensta visuomenė, mažėja socialinis saugumas, mažėja vartojimas ir BVP. Iš kitos pusės, emigrantai siūsdami pinigus savo šeimos nariams, giminėms ir kt. asmenims, didina šalyje vartojimą ir BVP.

Kiekybiškai vertinant emigracijos ir kitų ekonominių rodiklių sąryšius bus taikoma koreliacinė analizė.

Koreliacija – tai būdas, kuriuo reiškiamas rodiklių tarpusavio priklausymo pobūdis ir matuojamas jų sąryšis. Tiesinės koreliacijos koeficiento kitimo ribos yra nuo -1 iki 1. Jei apskaičiuotas koreliacijos koeficientas r mažesnis už nulį – nustatytas ryšys yra atvirkštinis – didėjant vienam kintamajam, kitas mažėja. Kai r didesnis už nulį, nustatytas ryšys yra tiesioginis – didėjant vienam kintamajam, kitas kintamasis taip pat didėja. Koreliacijos koeficiento r ryšio glaudumui nustatyti naudojama tokia ryšio stiprumo charakteristika.

(5 lentelė).

Koreliacijos koeficiento r ryšio stiprumo charakteristika

Ryšio glaudumo rodikliai	0,1 – 0,3	0,31 – 0,5	0,51 – 0,7	0,71 – 0,9	0,91 – 0,99
Ryšio stiprumo charakteristika	silpnas	vidutinis	pastebimas	stiprus	labai stiprus

Šaltinis: Pabedinskaitė (2005).

Vertinant emigracijos poveikį ekonominiams rodikliams, atliekama regresinė analizė.

Regresinei analizei naudota funkcija:

$$y = a_0 + a_1x; \quad (6)$$

Prie koreliacinės, regresinės analizės, skaičiuojamas ir determinacijos koeficientas, kuris lygus koreliacijos koeficiento kvadratui ir parodo, kiek procentų nagrinėjamo veiksnio išsibarstymo paaikškina regresijos lygtis. Pasak Pabedinskaitės A. (2005), determinacijos koeficientas yra regresijos lygties kokybės matas. Jei reikšmė pakankamai didelė (0,6 ir daugiau), tai reiškia, jog į regresijos lygtį įtraukėme pagrindinius priklausomam kintamajam y įtaką darančius veiksnus.

Kuo determinacijos koeficiento vertė artimesnė vienetui, tuo rodiklių tiriama laikotarpio reikšmės labiau koncentruotos apie gautą tiesę arba kreivę.

Baigiamajame darbe priklausomybės bus atliekamos tik didžiausią įtaką emigracijai turintiems rodikliams, t.y. vidutinio metinio darbo užmokesčio, nedarbo lygio, bedarbių skaičiaus, BVP, vidutinėms vartojimo pajamos vienam ūkio nariui priklausomybės nuo emigracijos mastų.

Regresinės analizės bus atliekamos 2001 – 2009 metams, kadangi 2010 m. visi analizuojami rodikliai dėl ekonominio nuosmūgio ženkliai padidėję (neigiami), todėl regresinė analizė netiksli. Dėl Statistikos departamentų duomenų stokos demografinės senatvės koeficiento ir kapitalo, privatus šalies kapitalo ir užsienio kapitalo koreliacinė, regresinė analizės bus atliekama tik 2005-2009 m.

Visi aukščiau aprašytieji rodikliai tiriamajame darbe apskaičiuoti naudojantis „Microsoft Office 2010“ Excel programa.

Apskaičiuoto koreliacijos koeficiento dydžio reikšmingumas buvo tikrinamas Stjudento kriterijumi.

Apskaičiuojama imties statistika t pagal formulę:

$$t = \left| r \sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}} \right|; \quad (7)$$

čia: t – statistika,

r – koreliacijos koeficientas,

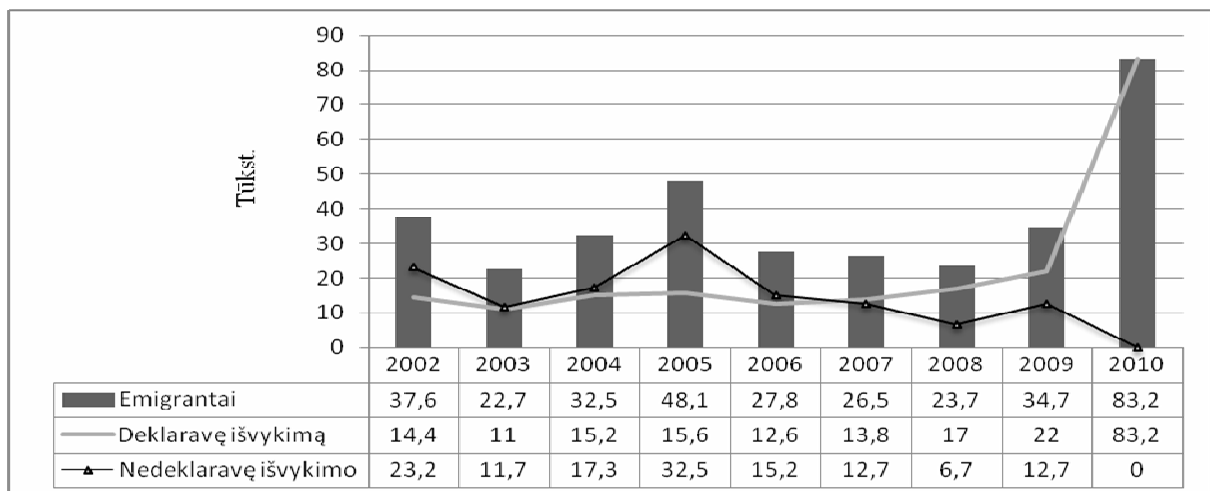
n – eilutės narių skaičius

Apskaičiuotoji t_r reikšmė lyginama su teorine reikšme (t_k) prie $\alpha=0,1$, $\alpha=0,05$ ir $\alpha=0,01$ reikšmingumo lygių. Jei esant $n-2$ laisvės laipsniui prie šių reikšmingumo lygių apskaičiuotoji t_r reikšmė viršija teorinę, daroma prielaida, kad ryšys tarp dviejų rodiklių egzistuoja. Iš Stjudento t lentelės randamos kritinės t_k Stjudento kriterijaus reikšmės, kai laisvės laipsnių skaičius $n=7$.

2. EMIGRACIJOS STRUKTŪROS IR POVEIKIO EKONOMIKAI VERTINIMAS LIETUVOS PAVYZDŽIU

2.1 Emigracijos dinamikos ir struktūros Lietuvoje analizė

Panaikinus administracinius emigracijos iš Lietuvos ribojimus ir vis daugiau šalių atveriant sienas emigracija iš Lietuvos didėja. Kai kurių tyrimų duomenys ir ekspertų vertinimai leidžia teigti, kad realūs emigracijos mastai dar didesni. Emigracijos mastai daugiau atspindi statistines migracijos apskaitos problemas negu realius procesus. Egzistuojančios teisinės normos (pvz., privalomas gyvenamosios vietos deklaravimas) nors oficialiai ir įpareigoja, bet iš tikrųjų neskatina pranešti apie savo išvykimą iš Lietuvos bei buvimą užsienyje. Kai kurios kitos teisinės normos arba gaunamos pašalpos/lengvatos Lietuvoje netgi, atvirkščiai, skatina migracijos fakto slėpimą. Todėl nėra tikslios informacijos apie emigracijos mastą. 4 pav. pateiktas deklaruotos ir nedeklaruotos emigracijos iš Lietuvos srautas.

4 pav. Deklaruoti ir nedeklaruoti emigracijos srautai (tūkst. žmonių) 2002 – 2010 m
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

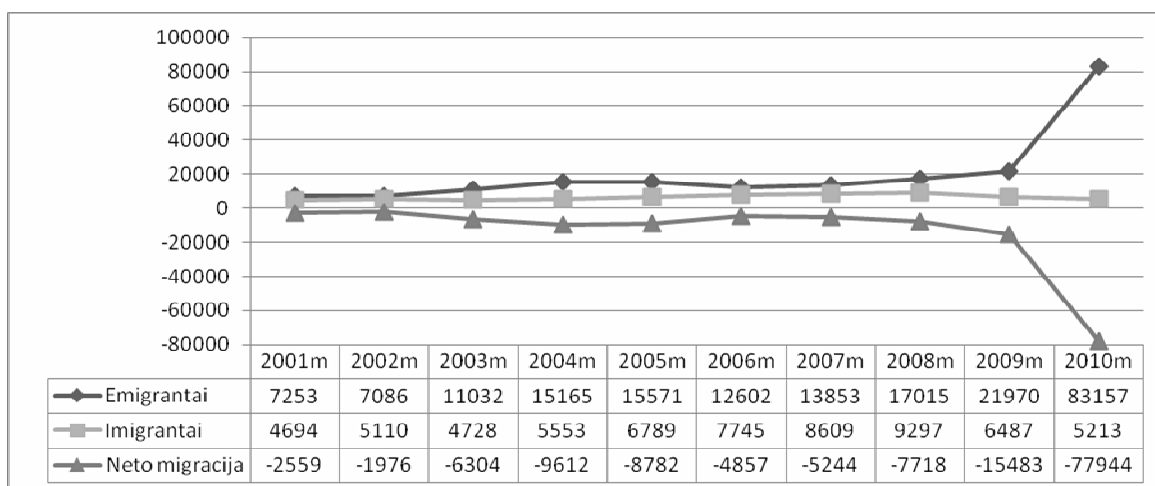
Analizuojant 4 pav. pateiktus duomenis nustatyta, kad per 2002 – 2010 m. emigracijos mastas padidėjo 121%, t.y. daugiau kaip 2 kartus. Emigracijos mažėjimas užfiksuotas 2003 bei 2006 - 2008 metais. Tam turėjo įtakos kylantis pragyvenimo lygis, didėjanti darbo paklausa.

Per visą analizuojamą laikotarpį (2002 – 2010 m) išvyko 336,8 tūkst. emigrantų. Iš jų 60% deklaravo išvykimą ir 40% buvo nedeklaruoti išvykimai. Stebint situaciją detaliau ir tiriant deklaruotą ir nedeklaruotą asmenų skaičių tarp kiekvienų analizuojamo periodo metų (pamečiui) matyti, kad vidutiniškai kasmet 17 tūkst. asmenų, išvykimo iš Lietuvos nedeklaravo. Vidutiniškai kasmet deklaravusių Lietuvos žmonių išvykimą iš šalies skaičius sudarė 22,8 tūkst. asmenų. 4 pav. pateikti duomenys rodo, 2002 -2006 daugiausiai emigrantų buvo, kurie nedeklaravo savo išvykimo, o nuo 2007 – 2010 m. didžiąją dalį lietuvių emigracijos sudarė deklaruoti išvykimai. 2010 m. 83,2

tūkst. emigrantų, deklaravo savo išvykimą. Galima pastebėti, kad įstatymas lėmė tai, kad išvykstantiems apsimokejo deklaruoti gyvenamąją vietą, nes nedeklaravus gyvenamosios vietos, išvykstantiesiems tektų sumokėti privalomuosius mokesčius (sveikatos draudimą), nes pagal 2003 m. sausio 1 d. Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymą, Lietuvos Respublikos piliečiai, išvykstantys iš Lietuvos Respublikos ilgesniam kaip šešių mėnesių laikotarpiui, per 7 darbo dienas iki išvykimo privalo deklaruoti savo išvykimą iš Lietuvos. Asmenys, kurie nėra deklaravę savo išvykimo iš Lietuvos, laikomi gyvenančiais Lietuvoje.

Per pastaruosius septyniolika metų kasmet žymiai daugiau šalies gyventojų emigruodavo nei imigruodavo. Tai lėmė šalies gyventojų skaičiaus mažėjimą, gyventojų senėjimą, didėjančią lyties ir amžiaus disbalansą, darbo jėgos, ypač kvalifikuotos, trūkumą. Darbo jėgos trūkumas daro neigiamą įtaką šalies ekonominei plėtrai („Verslo vartai“, 2007).

Išanalizavus deklaruotą ir nedeklaruotą emigracijos srautas, toliau aptarsime (5 pav.) emigracijos, imigracijos ir neto migracijos srautus 2001 – 2010 m.

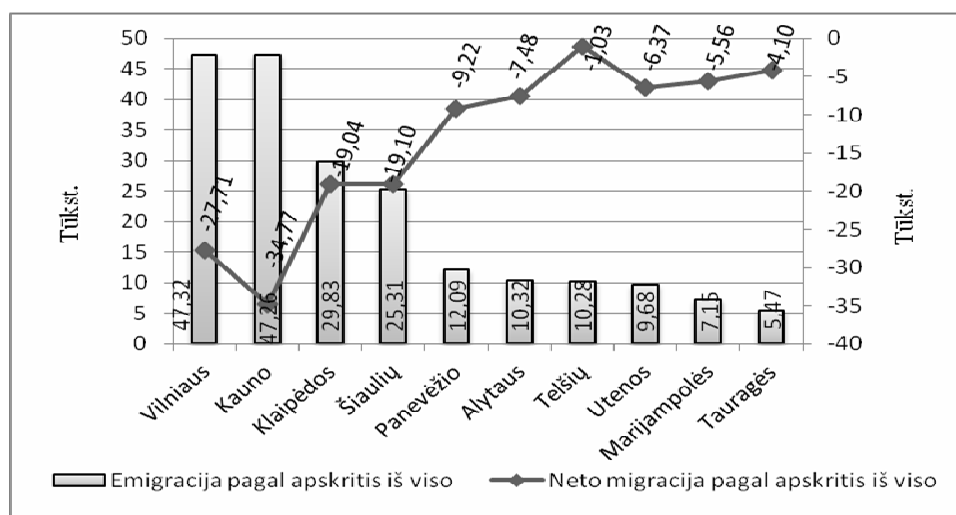
5 pav. Tarptautinė migracija 2001 – 2010 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

Remiantis 5 paveiksle pateiktais duomenimis, kiekvienais metais iš šalies išvykdavo vidutiniškai po 20 tūkstančių šalies gyventojų. Daugiausiai išvykusiųjų deklaravusiųjų savo gyvenamąją vietą 2010 metais buvo 83 tūkstančiai. Kadangi buvo nustatyti (remiantis 4 pav. duomenimis), kad deklaruota emigracija didėja, todėl buvo bandyta analizuoti deklaruotą emigraciją ir imigraciją, ir nustatyta neto migracija. Kaip jau buvo minėta, emigrantų deklaravusių savo išvykimą, skaičius kito netolygiai, tačiau kaip buvo minėta, jiems deklaruoti savo išvykimą tampa aktualu. Analizuojant atvykusiųjų į Lietuvą asmenų skaičių nustatyta, kad 2001 – 2010 m. tokių asmenų skaičius kito netolygiai, tačiau per analizuojamąjį laikotarpį padidėjo 11,6%. Mažiausiais emigravusiųjų skaičius nustatytas 2002 metais – 7086 emigrantai. 2007 metais, esant ekonominio pakilimo pikui, emigruojančių gyventojų skaičius vėl šiek tiek padidėjo – beveik 10 procentų palyginus su 2006 metais, tai galėjo įtakoti noras įsitvirtinti kitose šalyse, kuriose gyvenimo sąlygos

dar geresnės nei tuo metu ekonomiškai pakankamai sustiprėjusioje šalyje. Remiantis duomenimis, 2008 metais imigrantų skaičius buvo didžiausias (9297 tūkst.), Lietuvoje kylantis pragyvenimo lygis, imigracija tapo ne tik neišvengiamu, bet ir pageidautinu reiškiniu. Didėjant darbo jėgos paklausai ir pragyvenimo lygiui Lietuvoje, didėja valstybės patrauklumas imigrantams iš trečiųjų šalių, taip pat ir trečiųjų šalių imigrantams, jau gyvenantiems ES. Kaip teigia Lietuvos darbo birža, darbas – viena iš pagrindinių imigracijos į Lietuvą priežasčių. 2008 m. pusė laikinai į Lietuvą imigravusių užsieniečių atvyko dirbti. Tačiau 2009 m. ir 2010 m. darbo imigrantų skaičius smarkiai sumažėjo dėl per ekonominę krizę sumažėjusios darbo jėgos paklausos sektoriuose, kuriuose buvo įdarbinami užsieniečiai. 2010 m. trečiųjų šalių piliečiams buvo išduoti vos 1 808 leidimai dirbti (keturis kartus mažiau nei 2008 m.) Ir 2010 metais, esant ekonomikos nuosmukiui, emigrantų skaičius išaugo 278,50 procentais, palyginus su 2009 metais. Tai įtakoją prasidėję akivaizdūs nuosmukio požymiai, tokie kaip įmonių finansinės padėties silpnėjimas, stagnacija bei nebesugebėjimas išlaikyti savo darbuotojų. Ne maža dalis atleistųjų iš darbo, skubėjo palikti šalį ir susirasti darbo kitose Europos sąjungos šalyse. Taigi, šiais argumentais būtų galima paaiškinti taip smarkiai išaugusį emigracijos mąstą praėjusiais metais. Iš 5 pav. pateiktų duomenų matyti, kad kito migracija. Migracijos saldo t.y kaip kito skirtumas tarp emigrantų ir imigrantų. Visu analizuojamu laikotarpiu šis rodiklis buvo neigiamas, o tai reiškia, kad šalį palikdavo daugiau gyventojų, negu kad į ją atvykdavo imigrantų. Didžiausiais emigrantų skirtumas buvo 2010 metais, kada šalį paliko 15 kartų daugiau šalies gyventojų nei į ją įvažiavo. 2007 metais, emigracijai didėjant, migracijos saldo sparčiai pradėjo didėti. Taip 2010 metais jis išaugo iki 77944.

Išanalizavus tarptautinę migraciją, toliau (6 pav.) analizuota emigracijos srautai pagal apskritis 2001 – 2010 m.

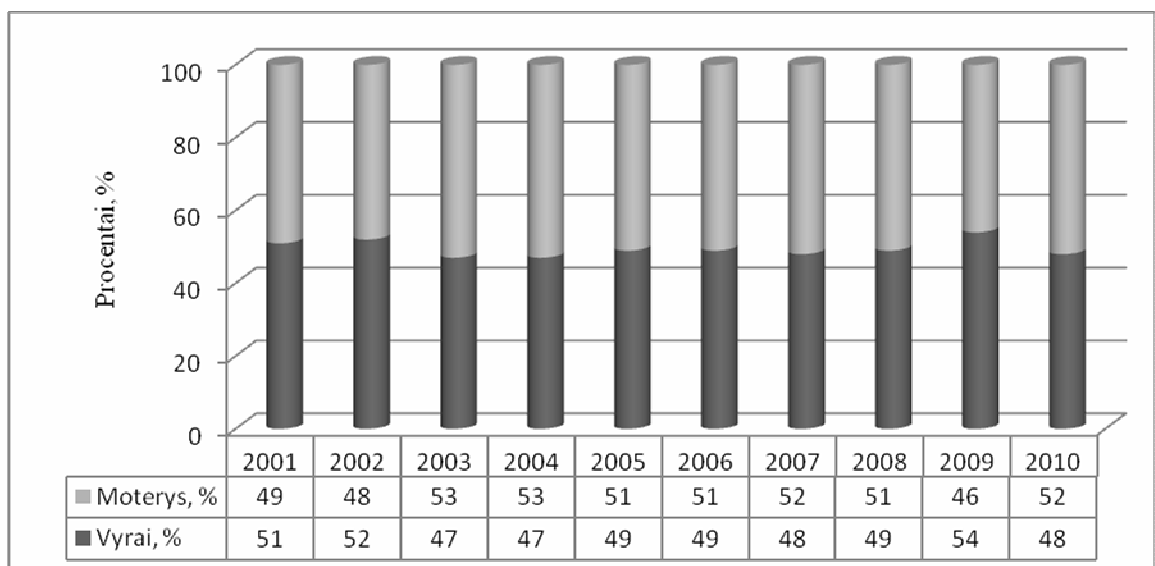
6 pav. Emigracijos srautai ir neto migracija pagal apskritis 2001 – 2010 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

Pagal 6 pav. nustatyta, kad daugiausiai emigruoja iš didžiausių Lietuvos apskričių. Iš viso per analizuojamąjį laikotarpį iš Vilniaus apskrities išvyko 47,32 tūkst., iš Kauno 47,26 tūkst., iš Klaipėdos

29,83 tūkst. ir iš Šiaulių 25,31 tūkst. Žmonių. Viena iš priežasčių kodėl daugiausiai emigruoja iš didžiausių Lietuvos apskričių ta, kad juose gyvena daugiausiai gyventojų. 2007 m. iš didžiausios apskrities (Vilniaus) emigravo 0,24% Vilniaus apskrities gyventojų, o iš mažiausiai gyventojų turinčios apskrities (Tauragės) išvyko 0,1% Tauragės apskrities gyventojų. Antra priežastis - galėjo lemti įmonių bankrotai. Statistikos departamentas, remdamasis įmonių bankroto valdymo departamento duomenimis, pranešė, kad spartus bankrutuojančių įmonių skaičiaus augimas buvo pastebimas iki 2002 m., vėliau įmonių bankrotų skaičius kito nežymiai ir nuo 2008 m. paskelbusių bankrotą įmonių skaičius smarkiai išaugo – 957 įmonės, arba 57,9 procento daugiau nei 2007 m., o baigtų bankroto procesų skaičius 2010 m. palyginti su 2009 m. išaugo 22,2 proc. Didžiausiu bankroto procesų skaičiumi pasižymėjo didžiųjų miestų – Vilniaus, Kauno bei Klaipėdos apskritys. Statistikos departamentas paskelbė, kad nuo 2008 m. sparčiai pradėjo daugėti įmonių bankrotai, tuo pačiu apstebime, kad nuo 2008 m. taip pat sparčiai didėjo emigracija iš Lietuvos.

Taip pat buvo pateikta legalios emigracijos struktūros analizė pagal lytį. Gauti duomenys pateikti 7 pav.

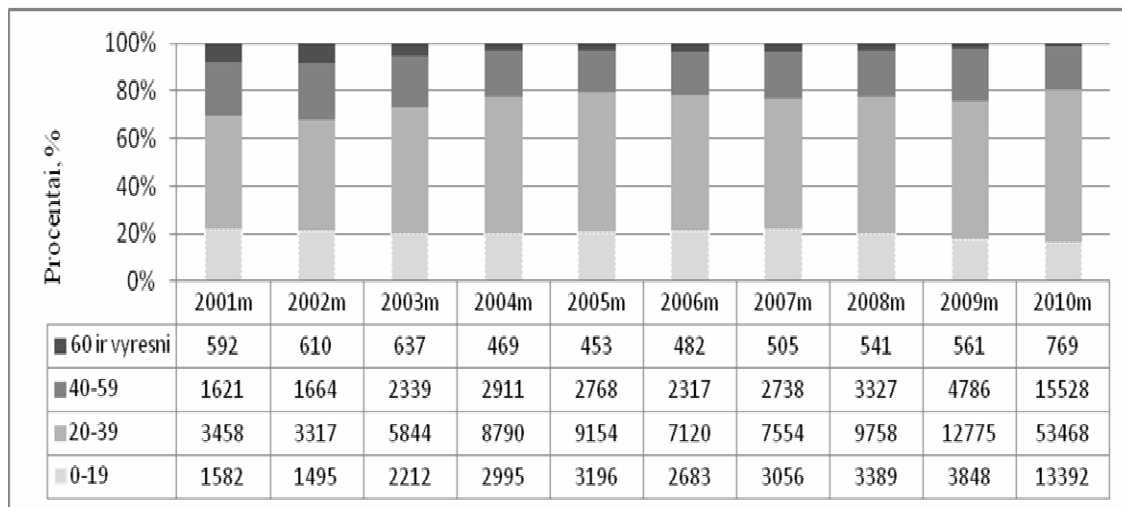
7 pav. Legaliai emigravę Lietuvos gyventojai pagal lytį 2001 – 2010 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

Iš pateiktų 7 paveiksle duomenų matyti, kad 2001 – 2010 m. emigruoti iš Lietuvos daugiau linkusios moterys. Per visą analizuojamąjį laikotarpį moterų išvažiavo 104,56 tūkst., o vyrų 100,14 tūkst. Vidutiniškai kasmet Lietuvą paliko 10,45 tūkst. moterų ir 10,01 tūkst. vyrų. Vidutiniškai kasmet visų emigruojančių moterų sudarė 51%, vyrų – 49%. 2010 m. beveik 70 procentų 18 metų ir vyresnio amžiaus emigravusių moterų niekada negyveno santuokoje, buvo išsituokusios ar našlės, trečdalis – buvo ištekęsios. Kas antras emigravęs šio amžiaus vyras 2010 m. niekada negyveno santuokoje, 38,9 procento buvo vedę, 10,8 procento – išsituokę ir našliai, skelbė Statistikos departamentas. Našlėms, išsituokusioms moterims, auginančioms mažamečius vaikus, užsienio šalys suteikia pilnas socialines garantijas. Taip galima paaiškinti, kodėl moterų analizuojamu

laikotarpiu išvyko daugiau nei vyrų.

Išanalizavus emigrantų deklaravusių išvykimą pagal lytį, toliau aptarsime, emigrantų išvykimą pagal amžiaus grupes (žr. 8 pav.).

8 pav. Lietuvos emigrantų deklaravusių išvykimą struktūra pagal amžiaus grupes 2001 – 2010 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

8 pav. pateikti duomenys rodo, kad analizuojamu laikotarpiu savo gausa išsiskiria 20-39 metų amžiaus Lietuvos gyventojai, kurie emigravo iš Lietuvos ir sudarė 59% visų emigrantų. Emigracijos struktūroje gyventojai iki 19 metų sudarė 18%, 40-59 m amžiaus – 20% ir mažiausiai išvyko senjorų tik 3% visų emigrantų. Apibendrinant galima pastebėti, kad daugiausiai iš Lietuvos linkę emigruoti 20 - 39 metų asmenys, t.y. daugiausiai emigruoja jauni darbingo amžiaus asmenys, todėl tikėtina, kad Lietuvoje emigracija daro neigiamą poveikį, siejamą su visuomenės senėjimu bei darbo jėgos mažėjimu.

2.2 Lietuvos emigrantų tikslo analizė

Pagrindinės emigracijos priežastys yra aukštas nedarbas Lietuvoje ir didesni atlyginimai tikslo šalyse. Dauguma žmonių emigruoja praradę darbą, pavyzdžiui, 85 proc. 2010 m. savo išvykimą deklaravusių asmenų nurodė, kad iki išvykimo jie buvo bedarbiais vienerius metus arba ilgiau. Emigraciją skatina ir atlyginimų skirtumai tarp Lietuvos ir tikslo šalių. Darbo užmokestis tikslo šalyse gali būti penkis-šešis kartus didesnis nei Lietuvoje, nors įvertinus perkamąją pinigų galią šis skirtumas sumažėja iki dviejų-trijų kartų. Emigraciją taip pat skatina išvystytas lietuvių bendruomenių tinklas tikslo šalyse. Todėl toliau bus analizuojama Lietuvos emigrantai pagal būsimą gyvenamąją vietą (valstybę), emigrantai, nedeklaravę išvykimo pagal išvykimo priežastį, universitetų ir kolegijų studentai gilinę žinias užsienyje

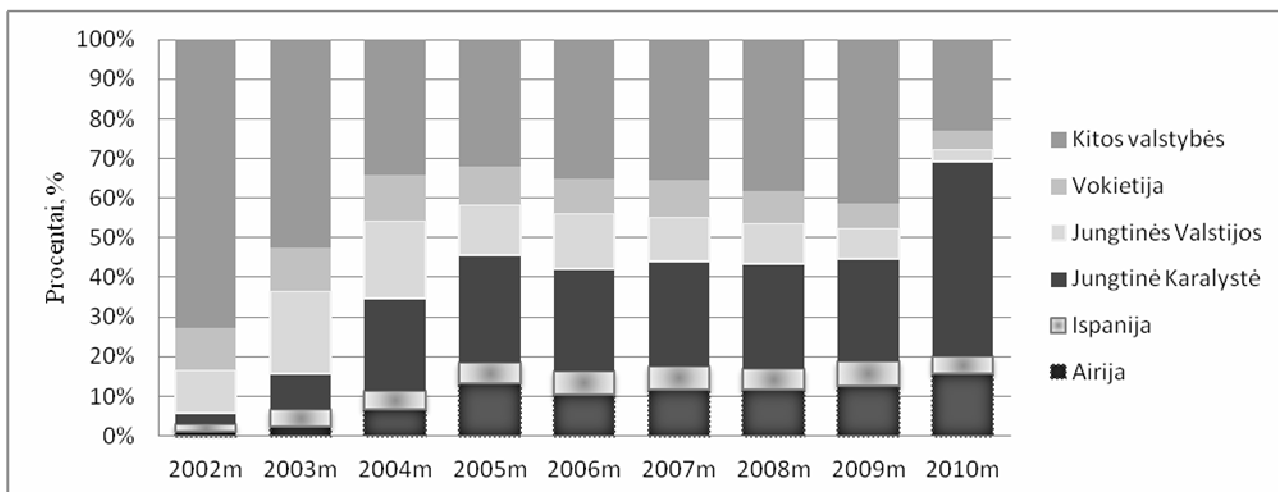
Europos statistikos tarnybos „Eurostat“ turimi duomenys rodo, jog lyginant Lietuvos ir kitų ES

šalių minimalias algas, mūsų šalyje ji yra trečia mažiausia tarp 20 valstybių.

Lietuvoje, kaip žinia, minimali alga yra 800 litų, o tai apie 232 eurus. „Eurostat“ duomenys rodo, kad už Lietuvą mažesnė minimali alga fiksuojama tik Rumunijoje bei Bulgarijoje – atitinkamai 158 ir 123 eurai. Estijoje minimali alga sudaro 278 eurus, o Latvijoje – 282 eurus.

Didžiausia minimali alga yra Liuksemburge ir Airijoje – atitinkamai 1758 ir 1462 eurų. Palyginti, ES vidurkis siekia 726 eurus, o Jungtinių Amerikos Valstijų – 869 eurus.

Lietuvos emigrantų planuojamos išsikurti gyvenamosios vietos analizės duomenys pateikti 9 pav.

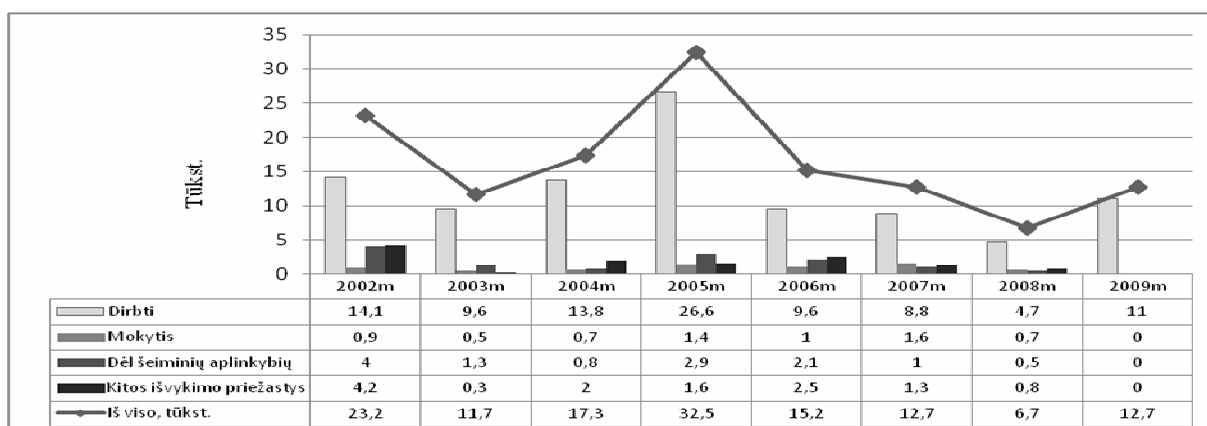

9 pav. Lietuvos emigrantai pagal būsimą gyvenamąją vietą (valstybę) 2002 – 2010 m.
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

Kaip matyti iš 9 paveiksle pateiktų duomenų daugiausia Lietuvos šalies gyventojų išvyksta į ES šalis. Nustatyta, kad analizuojamu laikotarpiu pirma prioritetine emigrantų tikslo šalimi yra Jungtinė Karalystė (33%). Į Jungtinę Karalystę lietuvių traukia galimybė gauti socialines pašalpas ir gerokai didesnis darbo užmokestis. Antra pagal populiarumą užsienio šalis yra Airija (12%). Trečia Jungtinės Valstijos – 7%. Mažiausiai išvykstama į Ispaniją – 5%. Tokias tendencijas lėmė tai, kad Ispanijoje vyrauja sezoninis darbas, todėl ten vykti nelabai apsimoka, ieškantiems pastovaus pragyvenimo šaltinio. 2010 m. šalies gyventojų, pasirinkusių emigruoti į Jungtinę Karalystę skaičius išaugo beveik 99 karto daugiau nei 2001m., į Airiją – 91kartą daugiau, į Ispaniją – 12 kartų daugiau, į Jungtines Valstijas beveik 2 kartus daugiau, į Vokietiją daugiau kaip 2 kartus. Nustatyta, kad emigracijos srautai ne mažėja, o atvirksčiai, stipriais šuoliais didėja ir tai lėmė Lietuvoje silpnėjanti ekonominė padėtis. Galimybės emigruoti tampa vis labiau viliojančios – pagrindinių emigracijos „taikinių“ ekonomikos padėtis gerėja sparčiau nei Lietuvoje.

Išsilavinimas yra viena svarbiausių migrantų charakteristikų. Iš esmės šalyje turėtų būti vertinamas kiekvienas joje gyvenantis pilietis. Tačiau paprastai aukštąjį ar aukštesnįjį išsilavinimą turintys gyventojai yra vertinami labiau ir jų emigravimas iš šalies yra skaudesnis.

10 paveiksle pateikta, kokios pagrindinės priežastys lėmė gyventojų išvykimą į kitą šalį.

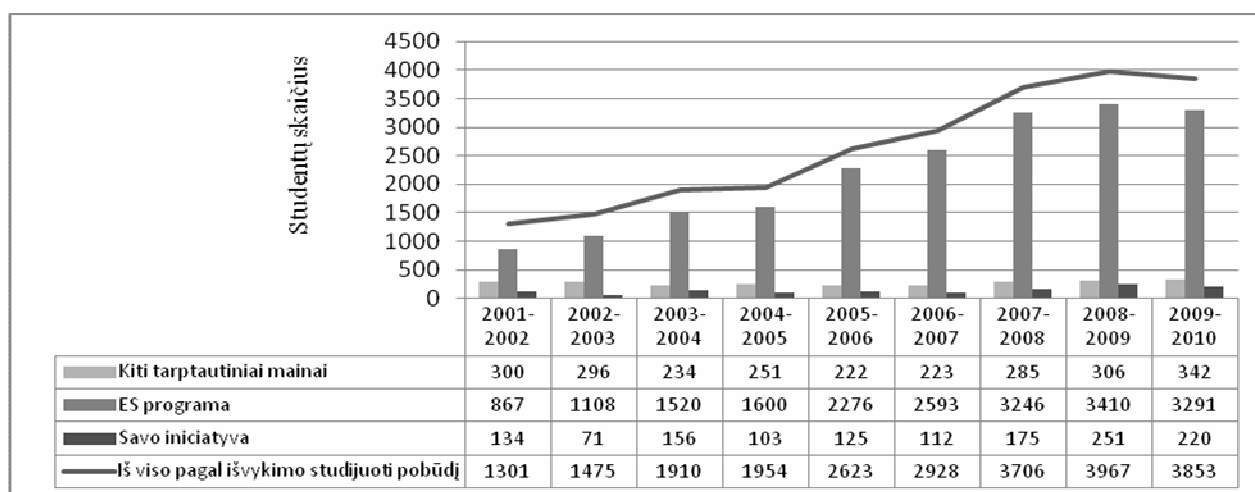

10 pav. Emigrantai, nedeclaravę išvykimo pagal išvykimo priežastį, tūkst. 2001 - 2009 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

Kaip matyti iš 10 pav., pateiktos informacijos didžioji dalis emigrantų išvyksta iš Lietuvos ieškodami darbo. Nustatyta, kad daugiausiai išvyko 2005 m. (81 proc.) emigrantų į svetas šalis ieškoti geriau apmokamo darbo. Vidutiniškai kasmet dėl darbo Lietuvą palieka 74% visų emigrantų. Mokslai užsienyje – tai kita priežastis, dėl kurios išvyksta lietuviai. 2007 m. išvyko dėl šios priežasties daugiausiai gyventojų, 6%. lyginant su bendru emigrantų, nedeclaravusių išvykimo iš šalies skaičiumi. Dėl šeimyninių aplinkybių, kai vienas sutuoktinis važiuoja pas kitą ar kt. Lietuvos Respubliką paliko vidutiniškai per metus 11% visų emigrantų. 2005 m. užfiksuotas didžiausias nelegalios emigracijos srautas (32 tūkst.). Nuo 2005m. iki 2009m. nelegali darbo emigracija sumažėjo 59%. Tam turėjo įtakos anksčiau aptarta priežastis, pasikeitęs socialinio draudimo įstatymas. Dėl statistikos departamento duomenų stokos matyti, kad 2009 m. pateikta tik viena išvykimo priežastis – darbas.

Todėl 11 pav. pateikti universitetų ir kolegijų studentai gilinę žinias užsienyje 2001-2010 m. duomenys.

11 pav. Universitetų ir kolegijų studentai gilinę žinias užsienyje 2001-2010 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

11 pav. pateikta, koku būdu kolegijų ir universitetų studentai gilino žinias užsienyje. Iš viso gilinti žinių į kitas užsienio valstybę išvyko 23,41 tūkst. Lietuvos studentų iš jų per 2001-2010 m. daugiausiai (19,9 tūkst.) išvyko studentų pagal Europos Sąjungos ERASMUS (ERASMUS – tai Europos Sąjungos finansuojama studentų mainų programa, sudaranti galimybes ES šalių studentams išvykti studijuoti į kitas šalis, J. Akmensytė, 2011) programą, savo iniciatyva 1347 studentai. 2001-2002 mokslo metus palyginus su 2009-2010 mokslo metais, nustatyta, kad 2009-2010 mokslo metais išvyko beveik 3 kartus daugiau studentų nei 2001-2002 mokslo metais. Studentai išvykęs į svetimą šalį turi puikią galimybę įgyti kalbinės bei kultūrinės patirties. Pažinę šalį bei naujos šalies kultūrą, didelė tikimybė, kad studentai norės į ją sugrįžti baigęs studijas Lietuvoje. Taip didindami šalies emigraciją.

Išanalizavus emigracijos ir jos struktūros dinamiką (6 lentelė) pateiktas tipinio emigranto iš Lietuvos 2002 m. ir 2010 m. portretas.

6 lentelė

Tipinio emigranto iš Lietuvos 2002 m ir 2010 m. portretas.

	<i>2002 metai</i>	<i>2010 metai</i>	<i>2002-2010m.</i>
Moterys / Vyrai	49% / 51%	52% / 48%	51% / 49%
Amžius	20–24 m. - 14%; 25-29 m. - 14%	25–29 m. - 22,3%	25–29 m. - 20%
➤ Šeimyninė padėtis :			
✓ moterys netekėjusios, išsituokusios ar našlės	44%	70%	62%
- ištekėjusios	56%	30%	38%
✓ vyrai nevedę, išsituokę ar našliai	43%	61%	56%
- vedę	57%	39%	44%
➤ Kur išvyksta	➤ JAV, ➤ Vokietija, ➤ Jungtinė Karalystė.	➤ Jungtinė Karalystė, ➤ Airija, ➤ Norvegija	➤ Jungtinė Karalystė, ➤ Airija, ➤ JAV

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

Tarp 2002 m. emigravusiųjų 49 proc. buvo moterys ir 51 proc. vyrai. 2010 m. moterų išvyko 3 proc. punktais daugiau nei 2002 m., vyrų 3 proc. punktais mažiau nei 2002 m. Tiek 2002 m. tiek 2010 m. išvykusiųjų amžius panašus 20- 29 metai. Pagal šeimyninę padėtį 2002 m. 44% išvykusiųjų moterų sudarė netekėjusios, išsituokusios arba našlės, ištekėjusios sudarė 56% . 2010 m. netekėjusių, išsituokusių ar našlių moterų išvyko 26 proc. punktais daugiau nei 2002 m., ištekėjusių 26 proc. punktais mažiau nei 2002 m. Vyrų nevedusių, išsituokusių ar našlių 2002 m. išvyko 18 proc. punktais mažiau nei 2010 m., vedusių 18 proc. punktais daugiau negu 2010 m.

Baigiant darbo poskyrį galima daryti išvadą, kad atliktas Lietuvos gyventojų emigracijos dinamikos tyrimas parodė, jog per analizuojamą 2001 – 2010 m. laikotarpį iš Lietuvos išvyko 98 proc. arba beveik 40 kartų daugiau gyventojų, nei kad atvyko (atvyko tik 2%) lyginant su bendru migrantų skaičiumi. Tai lėmė neigiamą migracijos saldo 2001 – 2010 m. Priežastys lėmusios emigruoti iš Lietuvos buvo: darbas, mokslas, šeimyninės aplinkybės. Pagrindinės tikslo šalys, kurias pasirinko nusprendę palikti Lietuvą gyventojai yra Jungtinė Karalystė (33% išvykusiųjų, palyginti su bendru emigrantų skaičiumi), Airija (12%), Vokietija (7%), Ispanija (5%), į JAV išvyksta 9 % visų emigrantų. Atlikti skaičiavimai parodė, kad didžiąją dalį emigravusių iš Lietuvos gyventojų sudaro moterys 52% emigravusiųjų, o vyrai – 48%. Iš Lietuvos daugiausiai emigruoja darbingo amžiaus (20-64 metų) gyventojai.

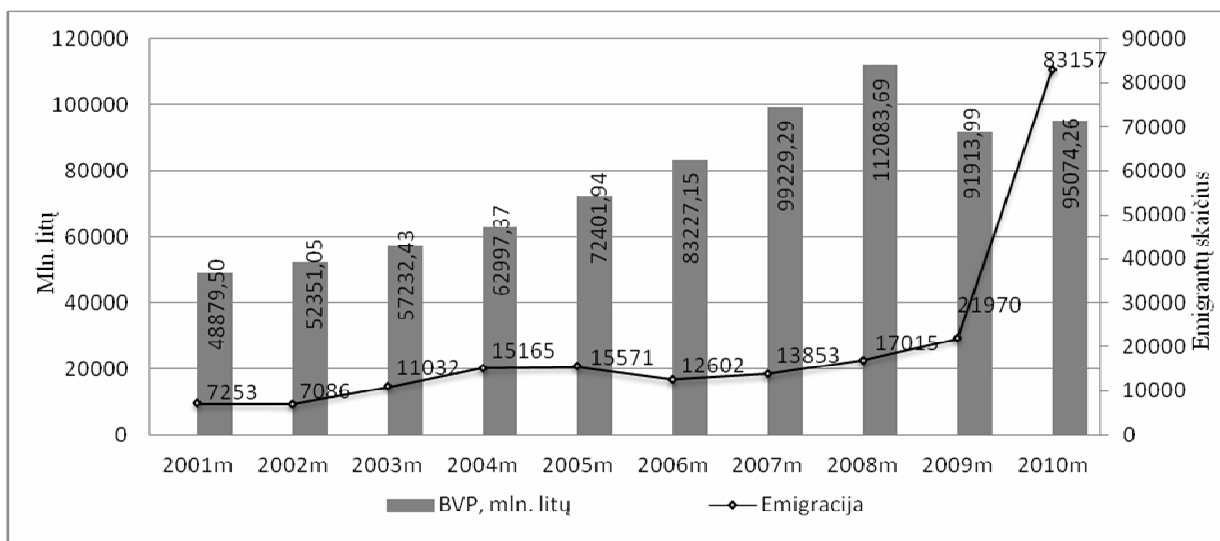
2.3 Emigracijos poveikio makroekonominiams rodikliams vertinimas

Atlikus literatūros šaltinių analizę nustatyta, kad autoriai išskiria tokias emigracijos proceso pasekmes šalies ekonomikai: mažėjantis nedarbo lygis, mažėjantis bendrasis vidaus produktas, mažėjantis gyventojų skaičius, didėjantis darbo užmokestis ir kt. Todėl toliau bus atlikta poveikio koreliacinė regresinė analizė siekiant įrodyti šių rodiklių ryšio buvimą ir įvertinti poveikio reikšmingumą.

Šioje darbo dalyje siekiama įvertinti, kaip emigracija veikia Lietuvos darbo rinką bei ekonomiką, todėl, kad Lietuva, kaip ir daugelis kitų postkomunistinių valstybių, susiduria su vienu iš šiuolaikinės visuomenės raidos bruožų – nepaprastai greitai augančiu migraciniu mobilumu.

2.3.1 Emigracijos poveikio BVP tyrimas

Ekonomikos augimas yra vienas iš svarbiausių šalies makroekonominės raidos rodiklių. Ilgu laikotarpiu ekonomikos augimo skirtumai lemia nevienodą šalių pragyvenimo, taip pat ir gyventojų gerovės, lygį. Nors ekonomikos augimą galima susieti su daugeliu ekonominių rodiklių kitimu, paprastai jam išmatuoti naudojamas bendrojo vidaus produkto pokytis (Vetlov, I., 2003). Emigracija, kaip procesas teikia naudą darbo užmokesčiui, nedarbo lygiui, sukuriama produktui, kadangi grįžtantys pinigai į Lietuvą, skatina didėjančią perkamąją galią bei vidinį vartojimą. Emigracijos poveikį sukuriama produktui reikia vertinti pagal sukuriama BVP, vartojimą, bei kitus rodiklius. BVP yra šalies viduje sukurtų galutinio vartojimo prekių rinkos vertė per tam tikrą laikotarpį. 12 paveiksle pateikiama, kaip reagavo BVP į nedarbo lygį ir emigraciją šalyje per analizuojamus dešimt metų.

12 pav. BVP (mln. litų) ir emigrantų skaičius 2001-2010 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Kaip vaizduoja 12 paveikslas, per aštuonerius metus (2001-2008 m.) buvo stebimas pakankamai spartus BVP augimas. Tai lėmė augantis gamybinių pajėgumų panaudojimas, didėjantis vartotojų pasitikėjimas, mažėjantis nedarbas. Iš viso per 2001-2008 metus BVP padidėjo 229,% arba 2,29 karto. Labiausiai bendrasis vidaus produktas augo 2007 metais, palyginus su metais prieš tai jis padidėjo 16 mlrd. litų. Galima tik įsivaizduoti kiek didesnis jis būtų, jeigu jo kūrime dalyvautų visi iš Lietuvos išvykę ir legaliai užsidirbę atlyginimą kvalifikuoti asmenys. 2008 - 2010 m BVP sumažėjo 17009,43 mln. litų, tai įtakojo mažėjantis darbo užmokestis ir išaugęs nedarbo lygis, kuris išaugo daugiau nei 4 kartus.

Siekiant įvertinti emigracijos poveikį ekonominiams rodikliams, buvo atlikta emigrantų ir BVP bei BVP vienam gyventojui regresinės analizės. Gauti duomenys pateikti 7 lentelėje.

7 lentelė

Lietuvos gyventojų emigracijos ir BVP ryšių tyrimas

	Emigracija		
	Tiesinės koreliacijos koeficientas (r)	Regresijos koeficientas (b)	Determinacijos koeficientas (R ²)
BVP, mln. litų	0,7	3681,4	0,48
BVP vienam gyventojui, tūkst.lt.	0,7	1144	0,49

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

Teigiamas koreliacijos koeficientas (r) rodo, kad ryšys tarp emigracijos ir BVP buvo tiesioginis pastebimas ryšys. Nustatytas ryšys parodo egzistuojant pastebimą tiesioginį ryšį tiek tarp šalies BVP tiek tarp BVP vienam gyventojui. Tai reiškia, jog didėjant emigracijos srautui didėja ir BVP rodiklis. Kita vertus, šią priklausomybę galima vertinti kaip sąlyginę, nes nagrinėjamu periodu

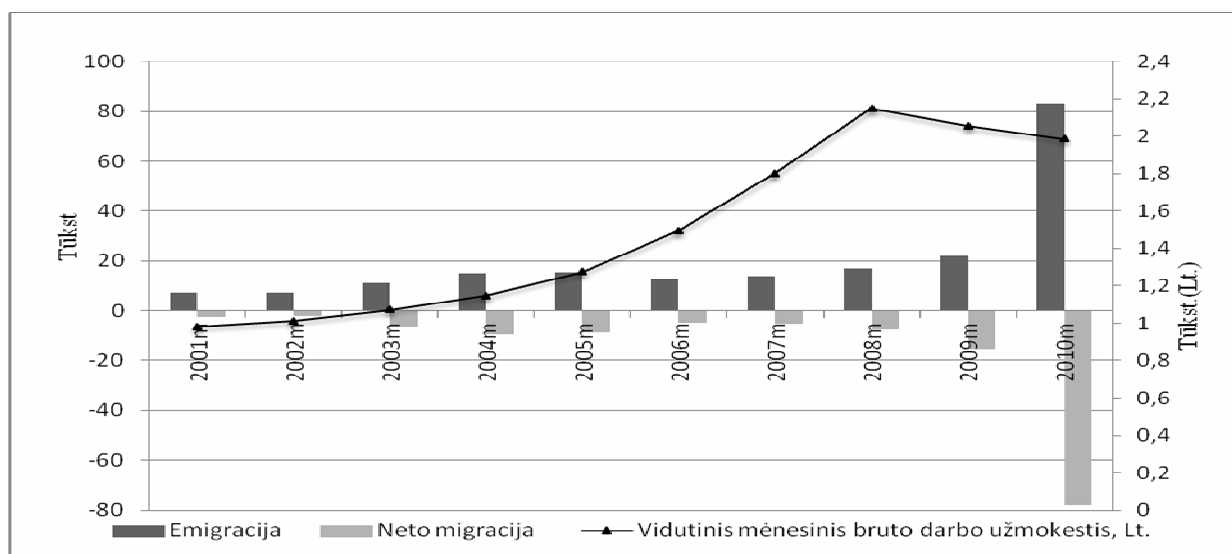
(2001-2008 metais) ekonomika Lietuvoje išgyveno pakilimą, o tai buvo susiję su bendrojo vidaus produkto augimu, kartu šalyje vyko ir didelė emigracija (ypač nuo 2004 metų, kuomet Lietuva įstojo į ES). Taigi didelė emigracija Lietuvoje dar nesąlygojo BVP mažėjimo, tačiau ilginiui (ypač ekonominės krizės metu) ši priklausomybė gali tapti atvirkštinė, kai dėl emigrantų skaičiaus didėjimo būtų nesurenkamos pajamos į biudžetą, o tai lemtų BVP lygio mažėjimą.

BVP ir BVP vienam gyventojui paaiškina ne didelę dalį (48 - 49%) emigracijos lygio sklaidos. Taip pat galima teigti, jog Lietuvoje emigracijai didėjant 1 tūkst, BVP padidėjo 3681 mln. litų, BVP vienam gyventojui padidėjo 1,14 tūkst. lt.

Nustatytos imties statistikos t reikšmės viršija teorinę reikšmę BVP ir BVP vienam gyventojui ir emigruojančių lietuvių priklausomybės atvejais, todėl galima teigti, kad nustatyta priklausomybė yra reikšminga (žr. 20 priedą).

2.3.2 Emigracijos poveikio darbo užmokesčiui tyrimas

Darbo jėgos migraciją pirmiausia sukelia ekonominės priežastys, tarp kurių ryškiausias yra nedarbas ir pajamų bei gyvenimo lygio skirtumas (Filer ir kt., 1996; Ehrenberg, ir kt., 1997). Darbo rinkoje gali būti laisvų vietų, tačiau jeigu gyventojų netenkina darbo apmokėjimas, jie ieško alternatyvų ir išvyksta į tas šalis, kur už darbą mokama geriau. To pasekoje, šalies darbdaviams atsiranda spaudimas kurti patrauklesnes darbo vietas su geriau apmokamu darbu. Emigracija skatina tam tikrų sektorių darbo sąlygų keitimą, gerinimą. Keliami atlyginimai gali būti siejami su darbo jėgos trūkumu, bei su darbdavių pastangomis mažinti emigraciją, siekiant didinti konkurenciją darbo rinkoje. Svarbus ekonomikos būklę atspindintis rodiklis yra vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, todėl 13 paveiksle pateikta vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio dinamika 2001-2010 m.

13 pav. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis (Lt), emigracijos srautas ir neto migracija 2001-2010 m

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Iš 13 paveikslo matyti, kaip kito atlyginimai Lietuvoje per paskutiniuosius 10 metų. Labiausiai atlyginimai išaugo 2008 metais, jie buvo daugiau nei 2,2 karto didesni už 2001 metais buvusį darbo užmokestį. Nuo 2008 metų atlyginimai pradėjo mažėti. Pasiekus 2010 metus sumažėjo iki 1988,1 litų, t.y. 163,6 Lt., (8%) mažiau nei 2008 metais. Galima teigti, kad darbo užmokestis sumažėjo dėl ekonominio nuosmūgio Lietuvoje. Analizuojant darbo užmokesčius pagal apskritis (žr. 22 priedą), matyti, kad visose apskrityse darbo užmokestis palaipsniui didėjo iki 2008 m. Didžiausi atlyginimai užfiksuoti Vilniaus (1726 Lt), Klaipėdos (1479 Lt), Telšių apskrityse (1422 Lt). Iš pateikto paveikslo (žr. 13 pav.) galima teigti, jog nuo 2006 m. neto migracija didėjo, net ir didėjant darbo užmokesčiui, tai lėmė didėjantys emigracijos srautai.

Apibendrinant, galima daryti prielaidą, kad emigracija veikia atlyginimus šalyje. Šalis, kurią palieka darbo jėga, yra priversta gerinti darbo sąlygas, kelti darbo užmokestį, bei kitaip skatinti darbuotojus pasilikti šalyje.

Siekiant įvertinti emigracijos poveikį darbo užmokesčiui, buvo atlikta regresinė analizė. Gauti duomenys pateikti 8 lentelėje.

8 lentelė

Lietuvos gyventojų emigracijos ir darbo užmokesčio ryšių tyrimas

	Emigracija			Neto migracija		
	Tiesinės koreliacijos koeficientas (r)	Regresijos koeficientas (b)	Determinacijos koeficientas (R ²)	Tiesinės koreliacijos koeficientas (r)	Regresijos koeficientas (b)	Determinacijos koeficientas (R ²)
Lietuva	0,78	75,54	0,61	-0,56	-61,67	---
Alytaus apskritis	0,63	908,56	---	-0,39	-869,02	---
Kauno apskritis	0,68	250,04	---	-0,5	-199,77	---
Klaipėdos apskritis	0,86	639	0,73	-0,7	-544,95	0,49
Marijampolės apskritis	0,95	127,79	0,9	-0,57	-1350,9	---
Panevėžio apskritis	0,67	850,11	---	-0,5	-752,67	---
Šiaulių apskritis	0,86	373,61	0,74	-0,72	-398,36	0,52
Tauragės apskritis	0,8	1729,3	0,64	-0,72	-2241,3	0,52
Telšių apskritis	0,77	1102,2	0,6	-0,29	-611,08	---
Utenos apskritis	0,24	980,89	---	0,15	436,54	---
Vilniaus apskritis	0,71	389,7	0,5	-0,5	-234,04	---

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

Teigiama koreliacijos koeficientas (r) rodo, kad Lietuvos apskričių ryšys tarp emigracijos ir darbo užmokesčio visais analizuojamais laikotarpiais buvo tiesioginis. Beveik visais atvejais nustatytas pastebimas ar stiprus ryšys. Nustatytas ryšys parodo egzistuojant pastebimą tiesioginį ryšį tarp Alytaus, Kauno ir Panevėžio apskričių darbo užmokesčio ir emigracijos iš Lietuvos. Tarp Vilniaus, Telšių, Tauragės, Šiaulių, Klaipėdos apskričių ir bendro Lietuvos darbo užmokesčio ir emigracijos iš Lietuvos rodiklių pastebėtas stiprus tiesioginis ryšys. Labai stiprus ryšys pastebėtas Marijampolės apskrityje. Utenos apskrityje nėra reikšmingo ryšio. Labiausiai emigracija į darbo užmokesčio pokyčius reagavo Marijampolės apskrityje. Visose analizuotose apskrityse darbo

užmokestis paaiškina didelę dalį (nuo 40 iki 90 proc.) emigracijos lygio sklaidos. Galima patebėti, kad augant emigracijai darbo užmokesčiai taip pat didėja. Taip pat galima teigti, jog Lietuvoje 2001-2010 m. emigracijai didėjant 1 tūkst, darbo užmokestis didėjo 75,54 litais.

Neigiamas koreliacijos koeficientas (r) rodo, kad Lietuvos apskričių ryšys tarp neto emigracijos ir darbo užmokesčio visais analizuojamais laikotarpiais buvo atvirkštinis. Beveik visais atvejais nustatytas pastebimas ar vidutinis ryšys. Nustatytas ryšys parodo egzistuojant pastebimą tiesioginį ryšį tarp Tauragės, Marijampolės, Šiaulių, Klaipėdos apskričių darbo užmokesčio ir neto emigracijos iš Lietuvos. Tarp Vilniaus, Panevėžio, Kauno apskričių ir bendro Lietuvos darbo užmokesčio ir neto emigracijos iš Lietuvos rodiklių pastebėtas vidutinio stiprumo atvirkštinis ryšys. Likusiose apskrityse nėra reikšmingumo. Labiausiai neto emigracija į darbo užmokesčio pokyčius reagavo Šiaulių ir Tauragės apskrityse. Visose analizuotose apskrityse darbo užmokestis paaiškina nedidelę dalį (nuo 21 iki 52 proc.) emigracijos lygio sklaidos. Taip pat galima teigti, jog neto migracijai didėjant 1 tūkst., darbo užmokestis sumažėjo 61,67 litų.

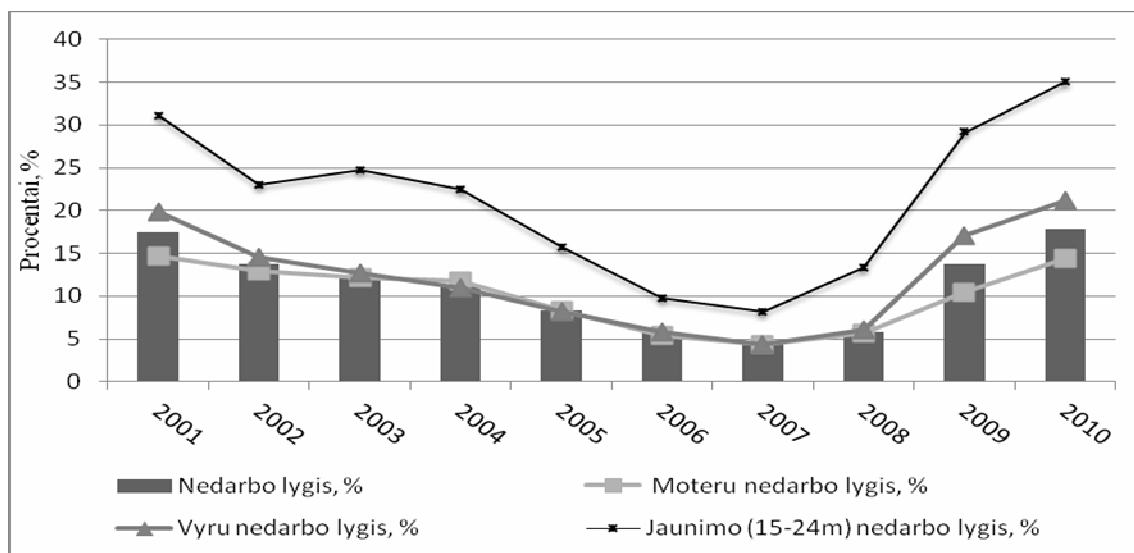
Dėl emigracijos šalyje mažėja nedarbas, o kartais atsiranda ir darbuotojų trūkumas, todėl darbdaviai priversti didinti atlyginimus. Todėl galima teigti, kad dėl emigracijos šalyje kyla vidutinis mėnesinis darbo užmokesčio lygis. Tai parodė ir koreliacinė analizė. Teigiamas ryšys tarp emigracijos ir darbo užmokesčio gali reikšti ir tai jog didėjantis darbo užmokestis Lietuvoje nesustabdė emigracijos (išskyrus 2006 - 2008 m., kai sparčiai didėjant darbo užmokesčiui emigracija mažėjo), nes Lietuvos ir „tikslų“ šalių atlyginimų skirtumai išliko gana dideli. Lietuvos valstybės tarnautojų profesinė sąjunga (2011) skelbia, kad Lietuvoje vidutinė mėnesio alga siekia (2010 m.) 1988,1 litas, o minimalus mėnesio darbo užmokestis – 800 litų. Tuo tarpu Didžiojoje Britanijoje vidutinis mėnesio darbo užmokestis - 10 040 Lt., minimalus mėnesio darbo užmokestis - 4100 Lt.

Pagal atliktą Lietuvos gyventojų emigracijos ir darbo užmokesčio ryšių tyrimą galime daryti išvadą, kad iš Lietuvos emigruojantys žmonės didina šalies vidutinį darbo užmokestį, o tuo tarpu didėjantys imigracijos srautai į Lietuvą mažina šalies darbo užmokestį.

Nustatytos imties statistikos t reikšmės viršija teorinę reikšmę visose apskrityse išskyrus Utenos darbo užmokesčio ir emigruojančių lietuvių priklausomybės atveju, todėl galima teigti, kad nustatyta priklausomybė yra reikšminga. Tiriama neto emigracijos ir darbo užmokesčio priklausomybės, nustatyta, kad reikšmingos priklausomybės yra Klaipėdos, Šiaulių ir Tauragės apskrityse (žr. 20 priedą).

2.3.3 Emigracijos poveikio nedarbui tyrimas

Emigracija veikia darbo rinką mažindama nedarbo lygį šalyje, iš kurios gyventojai išvyksta. Nedarbo lygio dinamika analizuojamu 2001 - 2010 metų laikotarpiu pateikiama 14 paveiksle.

14 pav. Nedarbo lygis pagal lytį (%)2001-2010 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Teoriniu požiūriu, nedarbas didina emigraciją, bet didėjanti emigracija pradeda mažinti nedarbo lygį šalyje. Todėl pastebima, kad emigracija Lietuvoje augo, mažėjant nedarbui.

Kaip matyti iš paveikslo, iki 2007 metų šalyje nedarbo lygis sparčiai mažėjo. Lyginant 2001 m. su 2007 m. nedarbo lygis sumažėjo 13,1 procentinių punktų. 2008 metais, prasidėjus ekonominiam nuosmūkiui, nedarbo lygis pradėjo augti ir 2010 metais siekė 17,8 proc., panašus nedarbo lygis buvo 2001 m.

Jaunimo (15-24 m) nedarbo lygis ypač didelis, 2010 metais siekė 35%. 2010 metais Lietuvos darbo biržos (LDB) atlikto tyrimo duomenimis, 72 proc. darbdavių labiausiai rūpi kandidato patirtis. Beveik trečdalis jų atsisako kandidatų dėl nepakankamos darbo patirties, 23 proc. darbdavių reikalauja tik savo srities specialistų. Tai gali būti viena iš priežasčių, kodėl didžiąją dalį Lietuvos emigracijos struktūroje sudaro jauni 20-39 m. žmonės.

2008-2010 m. bendrą šalies nedarbo lygį, jo spartų augimą lėmė spartus įmonių bankrutavimas. Lietuvos Statistikos departamentas praneša, kad kad 2009 m. buvo pastebimas spartus bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių skaičiaus augimas – bankroto procesas buvo pradėtas 1843 įmonėse, tai yra 92,6 procento daugiau nei 2008 metais. Statistikos departamentas skelbė, kad 2009 m. daugiausia bankrutavo statybos įmonės – 422, arba 22,9 procento visų praėjusiais metais bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių, bei didmeninės ir mažmeninės prekybos įmonės – 415 (22,5 proc.). Taip galime paaiškinti, kodėl nuo 2008 m. sparčiai didėjo vyrų nedarbo lygis.

Siekiant įvertinti emigracijos poveikį ekonominiams rodikliams, buvo atlikta emigrantų ir nedarbo lygio regresinė analizė. Gauti duomenys pateikti 9 lentelėje.

Lietuvos gyventojų emigracijos ir nedarbo lygio ryšių tyrimas

	<i>Emigracija</i>
	<i>Tiesinės koreliacijos koeficientas (r)</i>
<i>Bendras nedarbo lygis, %</i>	-0,32
<i>Vyrų nedarbo lygis, %</i>	-0,12
<i>Moterų nedarbo lygis, %</i>	-0,49
<i>Jaunimo nedarbo lygis, %</i>	-0,23

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

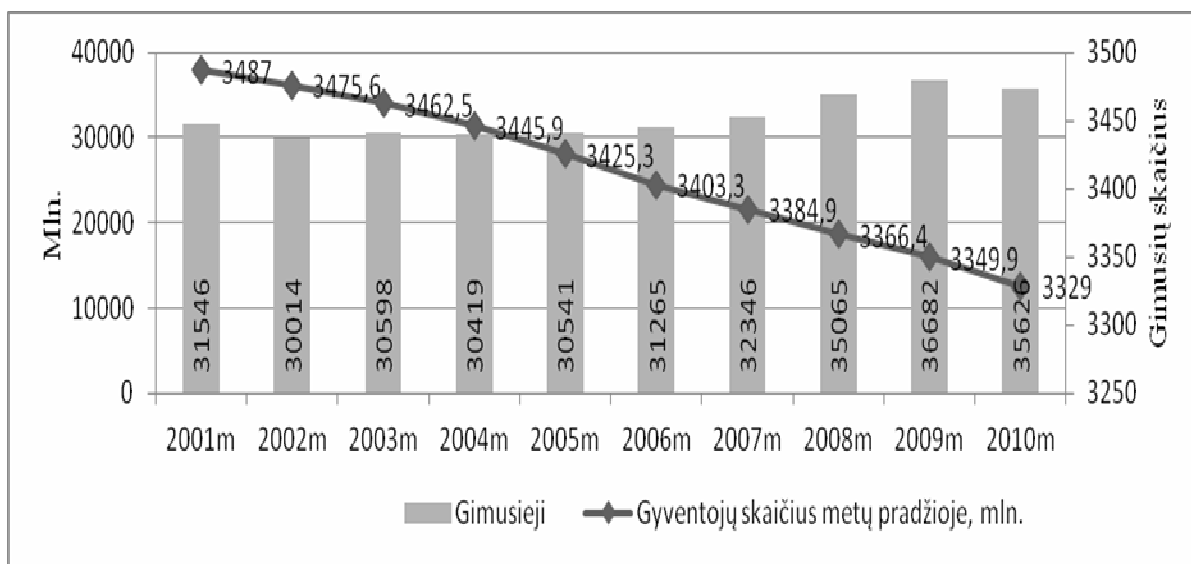
Tiriant koreliacinės regresinės analizės rezultatus nustatyta, kad tarp Lietuvos gyventojų emigracijos ir nedarbo lygio Lietuvoje nėra reikšmingo ryšio. Tačiau, atskirai ištyrus emigravusių vyrų ir moterų ryšį su Lietuvoje 2001-2009 metų laikotarpiu buvusiu vyrų ir moterų nedarbo lygiu, nustatyta, kad tarp emigruojančių moterų skaičiaus ir moterų nedarbo lygio Lietuvoje yra atvirkštinis vidutinio stiprumo ryšys. Galima daryti prielaidą, kad, didėjant moterų emigracijai iš Lietuvos, mažėja moterų nedarbo lygis Lietuvoje (9 lentelė). Kadangi determinacijos koeficientai yra mažesni nei 0,5, galima teigti, jog moterų emigracija labai menkai paaiškina moterų nedarbo lygio sklaidą. Viena iš galimų priežasčių moterų emigracijos reikšmingo poveikio moterų nedarbo lygiui yra didesnis emigravusių moterų skaičius.

Nustatytos imties statistikos Studento t reikšmė neviršija teorinę reikšmę moterų nedarbo lygio ir emigruojančių moterų priklausomybės atveju, todėl galima teigti, kad nustatyta priklausomybė nėra reikšminga (žr. 20 priedą).

2.3.4 Emigracijos poveikio šalies demografiniams rodikliams tyrimas

Kintant šalies ekonominėms, socialinėms sąlygoms, vykstant spartiems demografiniams pokyčiams, keičiasi ir visuomenės poreikiai. Visuomenė tampa socialiai pažeidžiama, atsiranda įtampa, nes ne visi visuomenės sluoksniai geba prisitaikyti prie naujų sąlygų, adekvačiai jas priimti. Dėl demografinių pokyčių – gyventojų skaičiaus mažėjimo, spartaus gyventojų senėjimo, gimstamumo mažėjimo – sutrinka demografinė pusiausvyrą. Demografiniai pokyčiai lemia naujas sudėtingas socialines, ekonomines problemas, o šios – naujus reikalavimus šalies biudžetui, socialinei sferai, paslaugų plėtrai, švietimui skelbia Lietuvos Respublikos mokslo ir švietimo ministerija (2011).

15 paveiksle pavaizduota gyventojų skaičius metų pradžioje ir gimstamumo dinamika 2001-2010 m.

15 pav. Gyventojų skaičius metų pradžioje (tūkst.) ir gimusiųjų skaičius 2001-2010 m.
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Apskaičiavus gyventojų skaičiaus Lietuvoje absoliučius pokyčius galima daryti išvadą, kad 2001 – 2010 m. Lietuvoje gyventojų skaičius kiekvienais metais tendencingai mažėjo. Didžiausias metinis gyventojų skaičiaus šalyje sumažėjimas užfiksuotas 2010 m., kai Lietuvoje gyveno 3329 tūkst. žmonių. 2010 - 2001 m. gyventojų skaičius šalyje sumažėjo 158 tūkst. gyventojų. Mažėjanti gyventojų skaičių lemia senkantis gimstamumas, kuris pastebėtas nuo 2001 m. iki 2005 m. (išskyrus 2003 m.), sumažėjo 4%. Nuo 2006 m. gimstamumas labai sparčiai pradėjo didėti. 2010 m. gimė 16% daugiau nei 2005 m. Gimstamumo didėjimą lėmė pasikeitę ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas, kuriame nurodyta, kad 2006 m. motinystės (tėvystės) pašalpos dydis nuo nėštumo ir gimdymo atostogų pabaigos, kol vaikui sueis 6 mėnesiai, yra 100 procentų pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio, o likusį laikotarpį 85%. Nuo 2008 m. sausio pirmos dienos pakoreguotas įstatymas, kuriame nurodyta, kad motinystės (tėvystės) pašalpos dydis nuo nėštumo ir gimdymo atostogų pabaigos, kol vaikui sueis 1 metai, yra 100 procentų pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio, o antrus metus 85% pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio. Kitos gyventojų mažėjimo šalyje priežastys yra neigiamas natūralus gyventojų prieaugis (gyventojų Lietuvoje daugiau miršta nei gimsta, žr. 13 priedą) bei neigiamas migracijos saldo (emigracija viršija imigraciją).

Siekiant įvertinti emigracijos poveikį ekonominiams rodikliams, buvo atlikta emigrantų ir gyventojų skaičiaus, emigrantų ir gimstamumo bei emigrantų ir visuomenės senėjimo regresinės analizės. Gauti duomenys pateikti 10 lentelėje.

Lietuvos gyventojų emigracijos ir demografinių rodiklių ryšių tyrimas

	<i>Emigracija</i>		
	<i>Tiesinės koreliacijos koeficientas (r)</i>	<i>Regresijos koeficientas (b)</i>	<i>Determinacijos koeficientas (R²)</i>
<i>Gyventojų skaičius, mln.</i>	-0,85	-0,01	0,73
<i>Gimstamumas, tūkst.</i>	0,74	406,59	0,55
<i>Demografinės senatvės koeficientas metų pradžioje</i>	0,67	1,51	---
<i>Gyventojų prieaugis</i>	0,54	515,57	---

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

Teigiamas koreliacijos koeficientas (r) rodo, kad ryšys tarp emigracijos ir gimstamumo buvo tiesioginis stiprus ryšys. Tarp emigracijos ir gyventojų skaičiaus buvo atvirkštinis stiprus ryšys. Gyventojų skaičiaus ir gimstamumo rodikliai paaiškina gan didelę dalį (iki 73%) emigracijos lygio sklaidos. Galima patebėti, kad augant emigracijai gyventojų skaičius mažėja. Taip pat galima teigti, jog Lietuvoje emigracijai didėjant 100 emigrantų, gyventojų skaičius Lietuvoje sumažėjo 100 gyventojų, gimstamumas padidėjo 406 vaikais, senatvės koeficientas padidėjo 1,51 punkto.

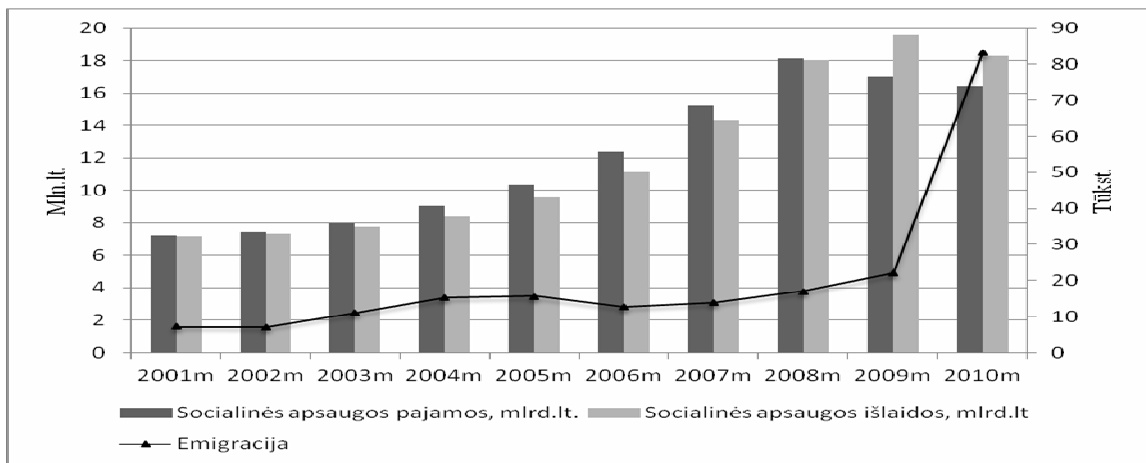
Jaunų šalies gyventojų emigracija blogina demografinius Lietuvos rodiklius – šalies gyventojai senėja, kartu mažėja ir bendras gyventojų skaičius. Tai ilgainiui gali pabloginti ir makroekonominis Lietuvos rodiklius.

Nustatytos imties statistikos t reikšmės viršija teorinę reikšmę visais priklausomybės atvejais, todėl galima teigti, kad nustatytos priklausomybės yra reikšmingos (žr. 20 priedą).

2.3.5 Emigracijos poveikio socialiniam saugumui tyrimas

Žmones nuo seno supa pavojų kupina aplinka. Tačiau kiekviename žmoguje slypi sugebėjimas įspėti galimus pavojus, sumažinti jų poveikį ir neigiamus padarinius. Todėl esame linkę draustis nuo nemalonių netikėtumų ir potencialių rizikos faktorių. Antra vertus, kiekvienam piliečiui aišku, kad jis bet kada gali tapti priklausomu nuo aplinkinių pagalbos, paramos ir garantijų. Netikrumas dėl ateities formuoja natūralų žmogaus apsaugos poreikį, kuris gali būti patenkinamas visuomeninio susitarimo pagrindu (Schulte – Mimberg U., Angele S. ir kt., 1998).

Iš 7 mlrd. pasaulio gyventojų apie 5,1 mlrd. negali naudotis tinkamu socialiniu draudimu arba socialine apsauga, ir tik apie 15 proc. bedarbių pasaulyje gauna kokias nors pašalpas, nurodoma ataskaitoje, skelbia lietuvos rytas (2011).

16 pav. Emigracija (tūkst.) socialinės apsaugos pajamos ir išlaidos, mln. lt. 2001-2010 m.
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis.

Pagal pateiktą 16 pav. matyti, kad iki 2009 m. pajamos visais metais viršijo išlaidas. Nuo 2009 m. situacija pasikeitė, sumažėjo 1,1 mln.lt. pajamos lyginant su 2008 m., o išlaidos padidėjo 1,55 mln.lt. (išlaidos viršijo pajamas 450 tūkst. lt.). To priežastis galėjo būti stipriai suintensyvėjusi emigracija iš Lietuvos. Į „Sodros“ fondą suplaukia socialinio draudimo mokesčiai (įmokos), kurie yra iš karto perskirstomi pensijoms ir kitoms socialinėms išmokoms. Tai reiškia, kad dabartiniai dirbantieji išlaiko dabartinius pensininkus ir kitus socialinių išmokų gavėjus. Kadangi anksčiau nustatyta, kad daugiausiai išvyksta darbingo amžiaus žmonės, tai reiškia, kad surenkama vis mažiau pajamų ir Lietuvai ateityje bus vis sunkiau išlaikyti pensijinio amžiaus žmones. Marčiulaitis T. (2012) pateikia tokią statistiką: Lietuvoje dirba ir į Sodrą įmokas moka maždaug milijonas piliečių, Lietuvoje gyvena šiek tiek mažiau, nei milijonas pensininkų, statistinės šeimos su dviem dirbančiais asmenimis narys per mėnesį gauna 857 litus, statistinis pensininkas gauna 872 litus. neskaičiuojant kompensacijų. Kaip jau turbūt pastebėjote, vidutinis pensininkas gauna didesnes pajamas, negu vidutinis dirbantis lietuvis. Tai antra priežastis, kodėl paskutiniaisiais analizuojamais metais išlaidos viršija pajamas.

Siekiant įvertinti emigracijos poveikį ekonominiams rodikliams, buvo atlikta emigrantų ir socialinės apsaugos regresinė analizė. Gauti duomenys pateikti 11 lentelėje

11 lentelė

Lietuvos gyventojų emigracijos ir socialinės apsaugos ryšių tyrimas

	Emigracija		
	Tiesinės koreliacijos koeficientas (r)	Regresijos koeficientas (b)	Determinacijos koeficientas (R ²)
Socialinės apsaugos išlaidos (išmokos), mln.lt.	0,82	0,82	0,67
Socialinės apsaugos pajamos, mln.lt.	0,78	0,7	0,61

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

Teigiamas koreliacijos koeficientas (r) rodo, kad ryšys tarp emigracijos ir socialinės apsaugos buvo tiesioginis stiprus ryšys. Socialinės apsaugos pajamų ir išlaidų rodikliai paaiškina didelę dalį (nuo 61 iki 67%) emigracijos lygio sklaidos. Galima patebėti, kad augant emigracijai socialinės apsaugos pajamos ir išlaidos didėja. Galima teigti, kad emigracijai didėjant vienu tūkst, socialinės apsaugos išlaidos didėjo 0,82 mln.lt. Iš pateiktų priklausomybių matyti, kad išlaidos viršija pajamas. Tolesnėje ateityje gali būti didinami mokesčiai, kad būtų surenkama kuo daugiau pajamų, o didėjantys mokesčiai paspartintų emigraciją.

Nustatytos imties statistikos t reikšmės viršija teorinę reikšmę visais priklausomybės atvejais, todėl galima teigti, kad nustatytos priklausomybės yra reikšmingos (žr. 20 priedą).

2.3.6 Emigracijos poveikio privačių asmenų perlaidoms tyrimas

Emigracijos mastą netiesiogiai atspindi reguliariai skelbiama privačių asmenų perlaidų iš užsienio ir darbo pajamų statistika. Emigrantų piniginių perlaidų srautas sustiprėjo Lietuvai 2004 m. įstojus į Europos Sąjungą ir atsivėrus galimybei legaliai įsidarbinti senosiose jos narėse. Antai 2003 m. perlaidų forma mūsų šalį pasiekė 349 mln. Lt, 2004 m. – 900 mln. Lt, 2007 m. – 3591 mln. Lt, 2009 m. – 2879 mln. Lt, 2010 m. – 4115 mln. Lt.

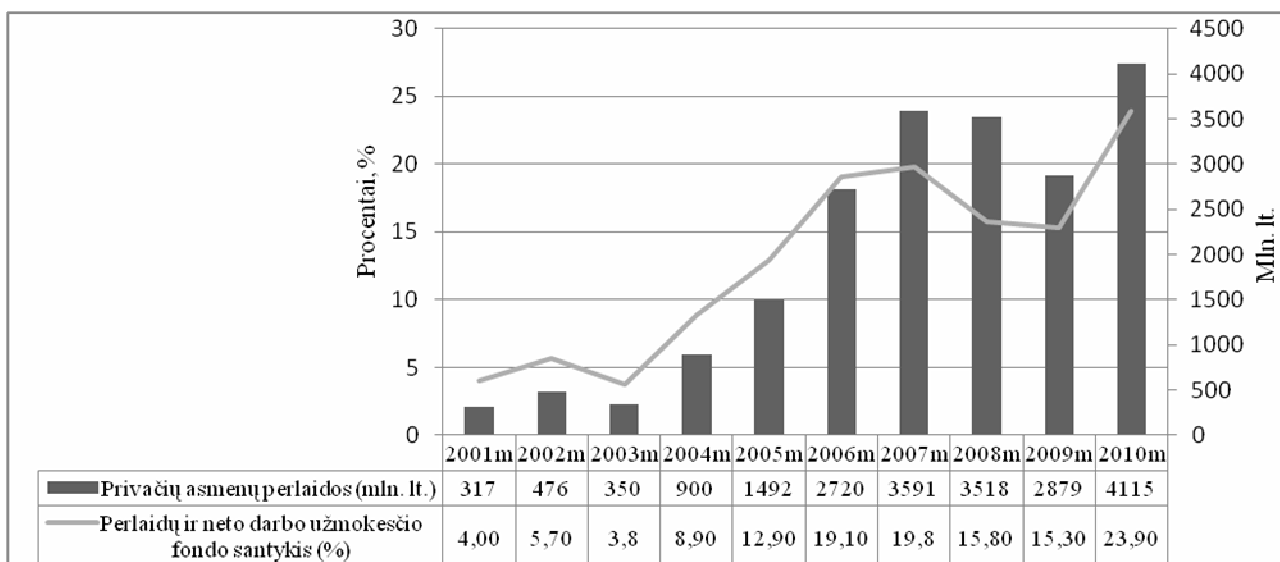
Teoriniu požiūriu būtų nekorektiška ieškoti tiesioginių pastarojo rodiklio sąsajų su grynuoju emigracijos srautu, kadangi pinigines perlaidas siunčia ne tik konkrečiais metais išvykusieji, bet visi užsienyje gyvenantieji Lietuvos žmonės. Statistika patvirtina, kad piniginių perlaidų srautas subliuško globalinei finansų krizei pasiekus apogėjų 2009 m., tačiau jau 2010 m. jis ūgtelėjo net 43 proc.

Vis dėlto svetur gyvenančių tautiečių finansinė parama išliko labai reikšmingu šalies ekonomikos plėtros veiksniumi. Piniginės perlaidos iš užsienio 2011m. sudarė 4,6 proc. Lietuvos BVP, 26,2 proc. grynojo darbo užmokesčio fondo ir net 89,8 proc. išmokėtų senatvės pensijų sumos. Kitaip tariant, kiekvienam šalies pensininko litui teko 90 centų emigranto perlaidos (Nausėda G.,2012 m.).

Pasaulio patirtis rodo, kad grįžtantis migrantų finansinis kapitalas dažnai sudaro nemažą BVP dalį ir yra pagrindinis pajamų šaltinis daugelyje silpnesnių šalių (Docquier, 2004). Piniginiai pervedimai paprastai pirmiausia paskatina namų ūkių vartojimo didėjimą, išsiskolinimų dengimą, kita dalis panaudojama investicijoms. Kai kuriose kitose šalyse piniginiai emigrantų pervedimai padėjo įveikti didelius prekybos deficitus, (Pakistane 1983-1984 m. du kartus viršijo užsienio kontribucijas). Įvairūs tyrimai rodo, kad emigrantų piniginiai pervedimai turi multiplikatoriaus efektą visai ekonomikai. Meksikoje 2 bln. usd, migrantų piniginių pervedimų, padidino visą metų

gamybos apimtį 6,5 bln usd. Kiti tyrimai rodo, kad migrantų piniginiai (ir natūriniai) pervedimai padeda sumažinti skurdo lygį šalyje (Adams, 2003).

Siunčiamos pinigų sumos panaudojamos įvairiausiems tikslais – pradedant šildymo sąskaitų apmokėjimu ir baigiant nekilnojamojo turto įsigijimu. Perlaidų iš užsienio panaudojimo struktūrą galėtų tiksliau atskleisti speciali sociologinė apklausa. Turint omenyje didžiulį į Lietuvą įplaukiančių finansinių išteklių mastą, tokios apklausos poreikis yra jau senokai pribrendęs.

17 pav. Emigrantų pinigų perlaidos mln.lt., perlaidų ir neto darbo užmokesčio fondo santykis (%) 2001-2010m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Europos migracijos tinklo duomenimis

2010 m. privačių asmenų siunčiamos perlaidos į Lietuvą sudarė 4115 mln. litų. Perlaidos iš užsienio sušvelnino pajamų ir vartojimo smukimą ekonominės krizės metu. Jei neto darbo užmokesčio fondas Lietuvoje dėl mažesnio užimtumo ir atlyginimų 2010 m. buvo 22,7 proc. mažesnis nei 2008 m., tai perlaidos jau buvo 17,0 proc. didesnės. 2010 m. iš užsienio gautos perlaidos prilygo kone ketvirtadaliui šalyje gauto darbo užmokesčio fondo (žr. 18 pav.) arba maždaug pusei šalyje išmokėtų pensijų. Verta prisiminti, jog tai tik oficialiais pervedimais privačių asmenų gautos lėšos, neįskaitant „natūrinės“ paramos prekėmis ar mokėjimų, tiesiogiai atliktų už artimuosius.

„Swedbank“ ekspertų paskaičiavimais, iš užsienio gautų „Western Union“ perlaidų skaičius 2010 metais išaugo 26 proc., palyginus su 2009 metais. Lietuvos gyventojai daugiausiai perlaidų sulaukė iš Jungtinės Karalystės – tai sudarė 28 procentus visų atkeliavusių pinigų srautų. 17 proc. visų perlaidų į Lietuvą buvo iš JAV, 11 proc. – iš Airijos, 7 proc. – iš Vokietijos. Didžiausios perlaidos daromos iš tų šalių į kurias išvyko daugiausiai mūsų tautiečių.

Emigrantų perlaidos gali būti išleidžiamos vartojimui, investicijoms (nekilnojamajam turtui įsigyti) ar nuosavo verslo įsteigimui bei plėtrai. Ekonominės krizės metu nekilnojamojo turto rinka buvo apmirusi, mažmeninė prekyba taip pat traukėsi įspūdingais tempais. Tenka daryti išvadą, jog

bent dalis gaunančiųjų perlaidas pasidavė „juodos dienos“ baimei ir ėmė aktyviau taupyti. Žinoma, valstybei naudingiausia, kai iš emigrantų uždirbtų pinigų šalyje gimsta naujas verslas, tačiau tam pirmiausiai reikalingos palankios verslo sąlygos ir siekis sugrąžinti emigrantus. Tuo tarpu didžiąją dalį perlaidų išleidžiant vartojimo prekėms ir paslaugoms pirkti – kaip yra dabar – teigiamas impulsas BVP plėtrai yra trumpalaikis.

Tačiau ilgai, jeigu iš užsienio gauti pinigai išleidžiami vartojimui, o ne investuojami į verslo plėtrą ar inovacijas, šalies gyventojai gali tapti priklausomi nuo piniginių perlaidų iš užsienio.

Siekiant įvertinti emigracijos poveikį ekonominiams rodikliams, buvo atlikta emigrantų ir pinigų srautų regresinė analizė. Gauti duomenys pateikti 12 lentelėje

12 lentelė

Lietuvos gyventojų emigracijos ir pinigų srautų ryšių tyrimas

	Emigracija		
	Tiesinės koreliacijos koeficientas (r)	Regresijos koeficientas (b)	Determinacijos koeficientas (R^2)
Pinigų srautai mln.lt.	0,66	191,68	---

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

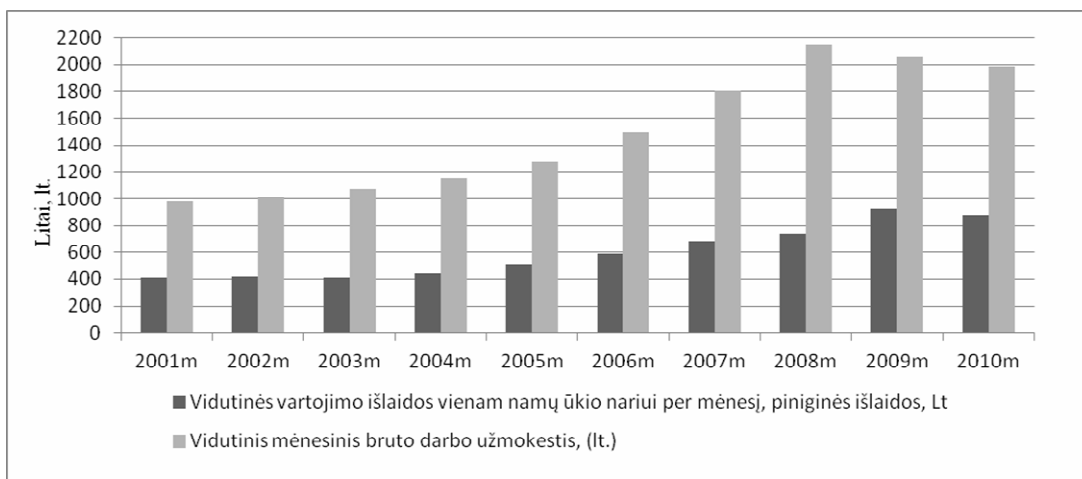
Teigiamas koreliacijos koeficientas (r) rodo, kad ryšys tarp emigracijos ir pinigų srautų buvo tiesioginis pastebimas ryšys. Kadangi determinacijos koeficientas mažesnis už 0,5, tai pinigų srautų rodiklis paaiškina nedidelę dalį emigracijos lygio sklaidos. Galima patebėti, kad augant emigracijai pinigų srautai taip pat didėja. Galima teigti, kad emigracijai didėjant vienu tūkst, pinigų perlaidos padidėjo 191,68 mln.lt.

Nustatytos imties statistikos t reikšmės viršija teorinę reikšmę todėl galima teigti, kad nustatyta priklausomybė yra reikšminga (žr. 20 priedą).

2.3.7 Emigracijos poveikio vartojimui tyrimas

Apskaičiavus skirtumus tarp vidutinio mėnesinio neto darbo užmokesčio (duomenys paimti iš Statistikos departamento puslapio) ir vidutinių vartojimo išlaidų vienam namų ūkio nariui per mėnesį 2008m. (2008 m. buvo didžiausi atlyginimai) pastebėta, kad 2008 metais skirtumas tarp pajamų ir išlaidų buvo 916,7 litų. Tai reiškia, kad vidutiniškai šalies gyventojas per metus galėjo sutaupyti 11000,4 litų.

Kitame paveiksle (18 pav.) pavaizduota vidutinės vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėnesį (piniginės išlaidos), Lt, ir vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, Lt. 2001 – 2010 m.

18 pav. Vidutinės vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėnesį, piniginės išlaidos, Lt, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, lt. 2001 – 2010 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis per dešimt metų išaugo gerokai daugiau nei išlaidos – darbo užmokestis 2008 metais buvo 102 proc. punktų didesnis negu 2001 metais, o vidutinės vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui išaugo beveik 113 proc. punktų. Didžiausias vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio augimas buvo užfiksuotas 2007 metais, jis išaugo beveik 21 proc. punktų lyginant su 2006 metais. Vidutinėms vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui didėjimui lėmė didėjantys darbo užmokesčiai.

Siekiant įvertinti emigracijos poveikį ekonominiams rodikliams, buvo atlikta emigrantų ir vartojimo regresinė analizė. Gauti duomenys pateikti 13 lentelėje

13 lentelė

Lietuvos gyventojų emigracijos ir vartojimo tyrimas

	Emigracija		
	Tiesinės koreliacijos koeficientas (r)	Regresijos koeficientas (b)	Determinacijos koeficientas (R^2)
Vidutinės vartojimo išlaidos vienam namų ūkio nariui per mėnesį, piniginės išlaidos, Lt	0,83	31,83	0,69

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

Teigiamas koreliacijos koeficientas (r) rodo, kad ryšys tarp emigracijos ir vartojimo išlaidų buvo tiesioginis pastebimas ryšys. Vartojimo išlaidų rodiklis paaiškina didelę dalį (69%) emigracijos lygio sklaidos. Galima patebėti, kad augant emigracijai vartojimo išlaidos taip pat didėja. Galima teigti, kad emigracijai didėjant vienu tūkst, vartojimo išlaidos padidėjo beveik 32 Lt.

Nustatytos imties statistikos t reikšmės viršija teorinę reikšmę todėl galima teigti, kad nustatyta priklausomybė yra reikšminga (žr. 20 priedą).

Apibendrintai galime teigti, kad augant ekonomikai auga ir darbo užmokesčiai (2008 metais Vilniaus apskrityje mėnesinis darbo užmokestis siekė net 2450 Lt., t.y daugiau kaip 2 kartus daugiau

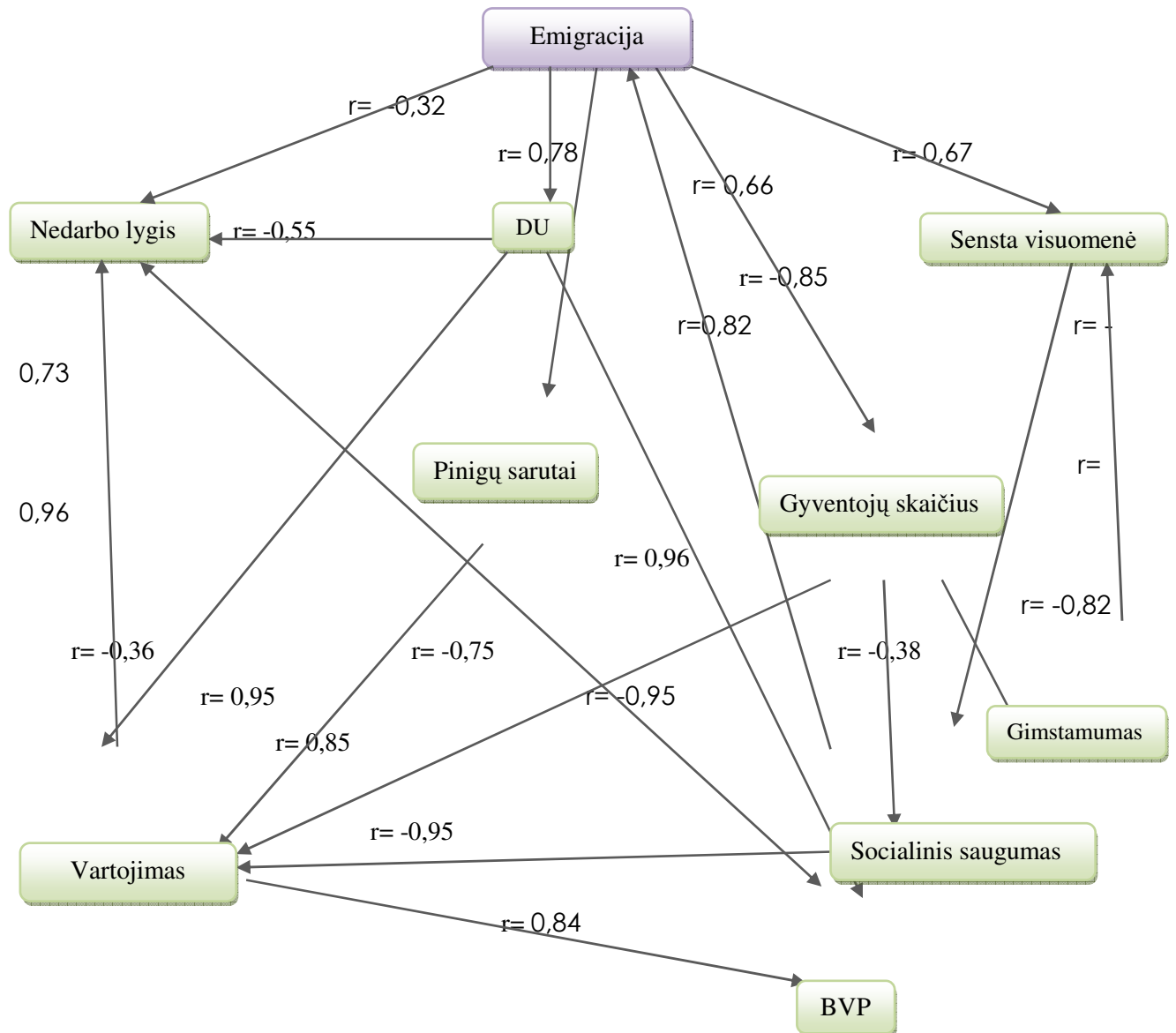
nei 2001m.), mažėja nedarbo lygis (nuo 2001 iki 2008 m. sumažėjo beveik 13 procentinių punktų), auga bendras vidaus produktas (2001- 2008 m. BVP padidėjo 129 procentinių punktų). Nuo 2008 m. užfiksuotas neigiami rodikliai: atlyginimų mažėjimas, nedarbo lygio kilimas, BVP mažėjimas. Šalyje per 2001 – 2010 m. sumažėjo 158 tūkst. gyventojų. Tam daugiausiai įtakos turėjo didėjantys emigracijos srautai.

Baigiant darbo poskyrį padarytos išvados, kad emigrantų srautas paaiškina 73% gyventojų skaičiaus sklaidą, 61% vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio sklaidą, 48% bendrojo vidaus produkto sklaidą, 55% gimstamumo sklaidą, 67% socialinės apsaugos sklaidą, 61% socialinės apsaugos pajamoms sklaidą, 69% vartojimo išlaidoms sklaidą. Pagal atliktą tyrimą mažiausiai emigracijos įtakos turėjo nedarbas (moterų) – 24% ir piniginės perlaidos – 43%. Stiprūs ryšiai užfiksuoti tarp emigrantų skaičiaus ir gyventojų skaičiaus, emigrantų skaičiaus ir socialinės apsaugos išlaidų bei pajamų, emigrantų skaičiaus ir gimstamumo, emigrantų skaičiaus ir vartojimo bei emigrantų skaičiaus ir Lietuvos vidutinio darbo užmokesčio. Tikrinant pagal Stjudento kriterijaus reikšmes visi ryšiai yra reikšmingi išskyrus nereikšmingas ryšys užfiksuotas tarp emigracijos srautų ir (Lietuvos bendro ir vyrų) nedarbo lygio bei emigracijos srautų ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio Utenos apskrityje.

3. EMIGRACIJOS STRUKTŪROS IR POVEIKIO EKONOMIKAI TYRIMO APIBENDRINIMAS IR MAŽINIMO GALIMYBĖS

3.1 Emigracijos struktūros ir poveikio ekonomikai tyrimo apibendrinimas

Baigiamojo darbo antroje dalyje atlikto tyrimo rezultatai pateikti 19 paveiksle.

19 pav. Emigracijos ir ekonominių, demografinių rodiklių regresinės analizės duomenys
Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis statistikos departamento duomenimis

Analizuojant teorinėje dalyje įvairių autorių (Blebienės A., Sipavičienės A., Kvainauskaitės V., pilietinio visuomenės instituto ir kt.) emigracijos poveikio vertinimą, galima daryti išvadą, kad aptartų autorių nuomonė sutampa su konceptualioje dalyje atlikto tyrimo rezultatais.

Taikant koreliacinės analizės metodą, nustatyti ryšiai tarp nagrinėtų rodiklių. Įvertinus emigracijos ir nedarbo lygio ryšį, matyti, kad didėjant emigracijai nedarbo lygis mažėja. Tarp emigracijos ir nedarbo nustatytas neigiamas vidutinio stiprumo atvirkštinis ryšys ($r = -0,32$) patvirtina, kad emigracija mažina nedarbą. Įvertinus emigracijos ir darbo užmokesčio ryšį, matyti,

kad didėjant darbo užmokesčiui, emigracija didėja, tarp jų nustatytas stiprus ryšys ($r= 0,78$). Todėl galima teigti, kad darbo užmokesčio augimas Lietuvoje tiriamuoju laikotarpiu, buvo nepakankamas, kad sustabdytų vykstantį emigracijos procesą. 2008 m. nustatytas didžiausias darbo užmokestis, tačiau emigracijos tai nesustabdė. Didesni „tikslai“ šalių darbo užmokesčiai lėmė spartėjančią emigraciją. Nustatyta, kad 2010 m. Lietuvos vidutinis mėnesinis darbo užmokestis buvo 5 kartus mažesnis nei Jungtinėje Karalystėje, 7 kartus mažesnis nei Airijoje (žr. 23 priede). Didėjantis darbo užmokestis mažina nedarbo lygį ($r= -0,55$). Tarp šių rodiklių egzistuoja patebimas atvirkštinis ryšys. Pagal atliktą koreliacinę analizę nustatyta, kad tarp emigracijos ir pinigų srautų yra tiesioginis patebimas ryšys. Nustatyta, kad emigrantų pinigų srautai didina vartojimą ($r= 0,66$), nes didžioji piniginių perlaidų dalis skiriama vartojimui: maistui, drabužiams, medikamentams, komunaliniams mokesčiams. Tiesioginė priklausomybė pastebėta tarp emigracijos ($r= 0,70$) ir BVP. Galima drąsiai teigti, kad privačių asmenų perlaidos į Lietuvą prisidėjo prie vidaus vartojimo ir BVP augimo. Tarp vartojimo ir bendro vidaus produkto nustatytas stiprus ryšys ($r= 0,84$). Todėl galima teigti, kad didėjant vartojimui BVP taip pat didėja. Tačiau emigracija turi ir neigiamų aspektų. Vienas iš jų yra mažėjantis gyventojų skaičius ($r= - 0,85$). Tarp šių rodiklių nustatytas stiprus atvirkštinis ryšys, todėl galima teigti, jog emigracijai didėjant dyventojų skaičius mažėja. Mažėjantis gyventojų skaičius nulemia mažėjantį gimstamumą ($r= - 0,82$). Atliktame tyrime nustatyta kad išvyksta studentiško ir darbingo amžiaus gyventojai (20 - 39 m.). Tai reiškia, kad mažėja studentiško ir darbingo amžiaus žmonių, mokančių mokesčius ir išlaikančių socialinės paramos sistemą. 19 pav. pateikta informacija rodo, kad emigracija didina senatvės koeficientą ($r= 0,67$), o senstanti visuomenė mažina socialinį saugumą ($r= - 0,73$), didina socialinės apsaugos išlaidas ($r= 0,82$). To pasekmė mažėjantis vartojimas ($r= - 0,95$), kuris mažina BVP.

Pagal atlikto tyrimo duomenis galima teigti, kad padidėjant nedarbo lygiui 1% , darbo užmokestis sumažėjo beveik 56 lt, BVP sumažėjo 3721 tūkst.lt. (žr. 21 priede). Tačiau didėjant darbo užmokesčiui vienu tūkst. Lt, nedarbo lygis sumažėjo -5,46%, vartojimas padidėjo 375,74 Lt., BVP padidėjo 47 mlrd. Lt. (žr. 21 priede). Galima daryti išvadą, kad norint sumažinti emigracijos srautą, reiktų mažinti nedarbo lygį didinant darbo užmokestį, nes nedarbo lygiui sumažėjant 1%, emigracija sumažėjo beveik 300 emigrantais. Jei didėjant darbo užmokesčiui vienu tūkst. Lt, nedarbo lygis sumažėjo -5,46%, tai reiškia, kad didėjant darbo užmokesčiui išvyktų 1638 ($300 * (- 5,46)$) emigrantų mažiau.

3.2 Emigracijos ateities tendencijos ekspertų vertinimu

Analitinėje - tiriamojoje darbo dalyje atlikta Lietuvos tarptautinės emigracijos analizė parodė, kad emigracijos apimtys yra reikšmingos Lietuvos gyventojų skaičiaus pokyčiui, demografinėi jo

sudėčiai, o kartu ir šalies ekonominiams rodikliams. Dėl šios priežasties svarbu atlikti Lietuvos gyventojų tarptautinės emigracijos prognozę, nes numatnant būsimas emigracijos apimtis, galima numatyti, tikėtiną jos poveikį šalies ekonominiams rodikliams ir imtis atitinkamų priemonių sušvelninti jos daromai įtakai.

Lietuvos gyventojų, įgijusių išsilavinimą ar tam tikrą profesinę kompetenciją, tarptautinė emigracija, yra vertinama neigiamai. Tačiau, jei gyventojai, negalėdami įsidarbinti Lietuvoje, emigruoja ir uždirbtus pinigus siunčia į Lietuvą ar juos investuoja Lietuvoje, tokiu būdu jie prisideda prie Lietuvos ekonomikos augimo. Anot ekonomikos analitiko G. Nausėdos, apskaičiuoti, kiek vienas Lietuvos tarptautinis emigrantas atneša naudos ar žalos Lietuvos ekonomikai praktiškai neįmanoma, nes emigracijos pasekmės yra tiesioginės ir netiesioginės. Tarptautinių emigrantų siunčiamos piniginės kapitalo injekcijos paprastai vertinamos kaip tam tikra nauda kilmės šaliai. G. Nausėda neigia, vieną pagrindinių injekcijų trūkumą - infliacijos augimą kilmės šalyje. Jo teigimu, pirmiausia, vidaus rinką formuoja Lietuvoje gyvenantys žmonės.

Jei dabartinės tendencijos išliks, tai, remiantis Eurostato prognozėmis, saldo Lietuvoje išliks neigiamas iki 2022 m. Iki tol jis tolydžiai mažės, tačiau kol emigraciją nusvers imigracija, Lietuvoje gyvens tik 3,18 mln. gyventojų, o po kelerių metų emigracija vėl padidės. Remiantis Eurostato atlikta demografinė Lietuvos projekcija laikotarpiui iki 2061 metų, nuo 2007 iki 2050 metų gyventojų Lietuvoje sumažės iki 2,74 mln., arba 19,1 procento. Tiesa, prie šio sumažėjimo prisidės ne tik migracija, tačiau dar labiau kitos demografinės tendencijos: mažas gimstamumas, visuomenės senėjimas.

Kaip teigiama Demografinių tyrimų centro infomraciniame leidinyje „Demografija ir mes“, tuo pat metu, kai vyko visuotinis Lietuvos gyventojų ir būstų surašymas, JT organizacija ir „Eurostat“ sudarinėjo savo ES šalių gyventojų skaičiaus prognozes penkiasdešimčiai metų. Pirmoji paskelbė kelis prognozių variantus iki 2100 m., antroji – iki 2060 m. Deja, pagal šiuos solidžiausių tarptautinių institucijų skaičiavimus tų trijų milijonų labai greitai nebus.

„Iš paskelbtų gyventojų prognozių turėtume įsiklausyti į labiausiai tikėtinų variantų – JT vidurinio varianto ir „Eurostat“ konvergencijos varianto – rezultatus“, - įsitikinusi apžvalgos autorė Demografinių tyrimų instituto vadovė prof. Vlada Stankūnienė.

Anot demografės, tiek JT, tiek „Eurostat“ Lietuvai prognozuoja panašų gyventojų skaičiaus kitimą – smarkų mažėjimą. Anot JT, 2060 m. Lietuvoje gyvens 2,7 mln., pagal „Eurostat“ - 2,68 mln. Kaip rodo šios prognozės, trijų milijonų Lietuva nepriskaičiuos jau jau apie 2035 m., o 2100 m., JT skaičiavimais, mūsų šalyje begyvens vos 2,45 mln. žmonių.

Artimiausiu metu lietuvių emigracijos srautas sulėtės, gyventojų skaičiaus mažėjimas taip pat nuslūgs, tačiau darbo jėgos mažėjimas spartės.

Anot „Swedbank” vyresniosios ekonomistės Vaivos Šečkutės tai gali silpninti ekonomikos plėtrą ir viešųjų finansų stabilumą.

Remiantis banko atlikta Lietuvos demografijos analize, per artimiausius penkerius metus gyventojų skaičius kasmet vidutiniškai sumažės 19,5 tūkst., o darbingo (15-64 metų) amžiaus gyventojų – 19,6 tūkst., mat vyresnio amžiaus žmonių ir vaikų skaičius šiek tiek augs.

Kur kas sparčiau mažės darbo jėgos kiekis. Kiekvienais metais vidutiniškai šios grupės narių neteksime po 11,7 tūkst., teigė V. Šečkutė. Darbo jėgos sumažės nuo 1,618 mln. 2001 m. iki 1,56 mln. 2016 metų pradžioje.

Ekonomistė teigia, kad darbo jėgos ne tik mažės, bet ji pradės gana sparčiai senti. Mažėjantis gimstamumas lėmė, kad daugiausiai neteksime 15-24 metų gyventojų, o vyresnė amžiaus grupė – 55-59 metų – išaugs 10 procentų. Kita vertus tai reiškia, kad darbo jėga taps labiau patyrusi ir išsilavinusi.

Faktas, kad senėjanti darbo jėga turės daugiau patirties ir dirbs produktyviau turės teigiamą poveikį kovojant su neigiamomis demografinėmis tendencijomis. Tiesa, V. Šečkutė pastebėjo, kad vyresnei kartai sunkiau įsisavinti naujas technologijas, todėl tai gali neigiamai veikti jų produktyvumo lygį.

Mažėjančią darbo jėgą, pasak ekonomistės, būtų galima suvaldyti skatinant imigraciją bei žmonių aktyvumą. Pastarąjį tikslą tarp vyresnių asmenų leistų pasiekti pensijinio amžiaus ilginimas, didesnės išmokos vėliau išėjus į pensiją bei didesnis skirtumas tarp minimalios algos ir bedarbio pašalpos.

Tuo tarpu jaunimo aktyvumą galėtų padidinti atostogų sąskaita sumažinta mokymosi trukmė.

Anot V. Šečkutės, darbo jėgos augimas turės teigiamą poveikį tik didėjant darbo vietų skaičiui. Kitu atveju didės tik bedarbių gretos. Tuo pačiu netikrumas dėl ateities mažins gimstamumą ir investicijas į efektyvumo didinimą.

Specialistai teigia, kad emigracija savaime nėra blogas reiškinys. Tačiau Lietuvos atveju prarandami kvalifikuoti ir produktyvūs darbuotojai, socialinis kapitalas, aktyvūs pilietinės visuomenės nariai, prastėja viešųjų paslaugų kokybė, Lietuvoje likę emigrantų vaikai susiduria su socialiniais sunkumais. Neigiamiems šio reiškinio padariniams mažinti yra būtinos valstybės biudžeto lėšos, tačiau mokesčių mokėtojų mažėja. Kol kas atrodo, kad padėtis tik prastės.

Jeigu augantys emigracijos srautai sparčiai augs ir toliau, o mūsų politikų ir visuomenės nejaudins, vadinkime save drąsios Lietuvos, kaip ją pristato įvaizdžio formuotojai, piliečiais. Bet, norime to ar ne, realiai sėkmingai Lietuvos įvaizdį užsienyje šiandieną kol kas reprezentuoja iš jos išvykstantys mūsų šalies piliečiai, sudarantys pasauliui įspūdį, kad Lietuva – nelaimingų žmonių šalis. Dabar tokia reklama lyg ir nemokama, tačiau už ją ateityje visi mes galime gauti žiaurią sąskaitą - teigia D.Paukštė.

3.3 Emigracijos srautų mažinimas ir emigravusiųjų grįžimo skatinimas.

Analizuojant Lietuvos piliečių išvykimą iš šalies aiškiai pastebima ir pačių emigracijos pokyčių. Anksčiau iš šalies išvykdavo pavieniai asmenys, kurie, padirbėję kelis mėnesius, sugrįždavo į Lietuvą ir uždirbtus pinigus investuodavo į Lietuvos ekonomikos kėlimą. Šiuo metu emigracija yra įgavusi kitą, galima teigti, gašdinantį atspalvį: emigruoja ne tik pavieniai asmenys, bet Lietuvą palieka šeimos: vyrai, žmonos ir vaikai. Lietuvą palieka ne tik vargingai gyvenantys arba darbo netekę žmonės, bet ir verslininkai, ir akademinės bendruomenės nariai, ir jauni, energingi, dar tik savo ateitį pradedantys kurti žmonės, valstybės tarnautojai bei specialistai, teigia L. Jurkonytė (2011).

Kitas labai rimtas iššūkis Lietuvos akademinėi sistemai bei valstybės ateičiai – didėjanti studijų svetur tendencija. Studijuojančio jaunimo migracija gali sukelti didelę ekonominę grėsmę valstybei. Kiekvienas išvykęs jaunuolis yra didelis kvalifikacinio potencialo praradimas. Eurostato duomenimis, 2007 m. 6,9 tūkst. Lietuvos Respublikos piliečių studijavo Europos valstybių aukštosiose mokyklose, tai 1,7 tūkst. daugiau negu 2005 m. Daugiausiai jų studijavo Jungtinėje Karalystėje (35%), Vokietijoje (25%) ir Latvijoje (6%). Išvykstančiųjų studijuoti į užsienį pagal akademinį mainų programas skaičius didėja – 2007-2008 mokslo metais, palyginti su 2005-2006 mokslo metais, jų išvyko 1,4 karto daugiau. Studijuojantis žmogus yra kvalifikuota darbo jėga, kuri turi užtikrinti ekonominę plėtrą, o jo emigracija dažniausiai yra etapas į ilgalaikę emigraciją. Siekiant išvengti neigiamų jaunimo emigracijos pasekmių, būtina radikaliai kelti studijų kokybę Lietuvos aukštosiose mokyklose, sudaryti sąlygas kiekvienam jaunuoliui gauti išsilavinimą, sudaryti palankias paskolų grąžinimo galimybes studijuojantiems jauniems žmonėms. Akademinio jaunimo migracija atneštų teigiamą naudą valstybei tik tada, kai jauni žmonės, pagilinę mokslo žinias ir gavę išsilavinimą užsienyje, galėtų naudingai pritaikyti sukauptą patirtį savoje šalyje. Todėl labai svarbu nenutraukti ryšio su jau išvykusiais jaunais žmonėmis bei sudaryti palankias sąlygas jiems sugrįžti ir užsienyje įgytą patirtį bei žinias panaudoti Lietuvos ekonomikos augimui.

Taip pat pastaruoju metu galime pastebėti, jog iš Lietuvos išvyksta vis daugiau specialistų. Kvalifikuotus specialistus išvykti skatina įvairios priežastys: nepalanki darbu tvarka, biurokratizmas, pernelyg griežtas veiklos reglamentavimas, ribota veiksmų ir iniciatyvos laisvė, pernelyg didelis darbo krūvis ir palyginti mažas atlyginimas, nepalankios karjeros galimybės. Labai didelį neigiamą poveikį ir rimtas pasekmes Lietuvai turės medicinos specialistų išvykimas iš šalies. Iš Lietuvos į užsienį 2008 m. emigravo beveik 500 sveikatos priežiūros sistemos specialistų. Lietuvių gydytojai - vieni labiausiai emigruojančių Europoje. Galima teigti, kad šios srities specialistų išvykimas yra aktualus didžiausiai Lietuvos visuomenės daliai, o pagrindinės priemonės,

lėtinančios išvykstančiųjų srautą, būtų atlyginimų didinimas ir sveikatos priežiūros specialistų darbo sąlygų gerinimas.

Emigracija sukelia tokių socialinių grėsmių kaip tautinio intelektualumo praradimas, tautos identiteto ir patriotizmo silpnėjimas. Šalis praranda piliečius, lemiančius ir Lietuvos politinį likimą. Dažniausiai emigruoja aktyvūs, savarankiški, rizikos ir atsakomybės prisiimti nebijantys žmonės, jaunimas. Taigi, nuo Lietuvos likimo sprendimo atsiriboja daug aktyvių ir jaunų jos piliečių, nes išvykę politiniame procese jie dažniausiai nedalyvauja. Emigracija iš šalies komplikuoja vidurinės klasės formavimąsi, be kurio negalima tikėtis išspręsti stabilios, pažangios demokratinės valstybės susiformavimo problemų.

Kiekvienas išvykęs žmogus yra labai didelis praradimas valstybei. Kodėl? Todėl, kad žmogus yra didžiausias valstybės turtas. Ne žemė, ne pramonės įmonė, ne pasodintas medis, o pats žmogus. Be žmogaus negali egzistuoti, augti bei klestėti jokia šalis (Jurkonytė. J., 2011).

Sukūrus palankias sąlygas mokytis, dirbti ir taip savo ateitį kurti Lietuvoje, galime tikėtis ne tik emigracijos lėtėjimo, bet ir šalies gyventojų augimo bei pačios valstybės klestėjimo.

14 lentelė

Svarbiausios emigrantų sugrįžimą skatinančios priemonės

Informavimo priemonės	Paslaugos emigrantams	Mokestinės politikos priemonės	Finansinės paramos priemonės (subsidijos)
Diplomatinių atstovybių užsienio šalyse vykdomas kryptingas skatinimas sugrįžti	Užtikrinama teisė gauti viešąsias paslaugas grįžtančiajam bei šeimos nariams	Įvairios mokestinės lengvatos grįžusiesiems (verslui plėtoti ir pan.).	Stipendijos mokslininkams
Informacinės kampanijos ar konferencijos nacionalinių švenčių metu, konferencijos ir seminarai užsienyje	Inkubatorių bei technologinių parkų teikiamos paslaugos grįžusiųjų verslui		Finansinė parama konkreitiems tyrimų projektams
Interneto portalai grįžtantiesiems	Darbo pasiūlos centrai grįžtantiesiems		Dengiama dėl grįžimo prarasta mokslininko atlyginimo dalis
Informacinių leidinių ir bukletų leidyba bei platinimas	Pagalba įsigyjant, nuomojantis būstą		Parama užsienyje dirbančių mokslininkų organizacijoms ir renginiams
	Trumpalaikių apsilankymų organizavimas bei pagalba ieškant giminaičių		Trumpalaikių apsilankymų bei mokslinių mainų organizavimas
			Finansinė parama grįžtančiųjų verslui steigti ir vystyti
			Finansinė parama būstui įsigyti ar kitiems buities klausimams spręsti

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Nacionalinės plėtros institutu, Kačerausku V., Banadiene M.

Statistikos departamentas, Pilietinis visuomenės institutas, Bartcevičius E., Martinaitis Ž. ir kt., Dr. Audra Sipavičienė pateikia keletą priemonių galinčių pagerinti emigracijos srautą ir ekonominius rodiklius:

1. Mažinti emigracijos mastą:

a) ekonominė plėtra – skatinti investicijas į Lietuvos ūkį ir darbo vietų kūrimą, pagalvoti apie investicijų lengvatas į su aukštosiomis technologijomis susijusias gamybos šakas užtikrinant tolesnę plėtrą;

b) sparčiau didinti darbo apmokėjimą, ypač tam tikrose ūkio šakose;

c) kurti palankią socialinę aplinką, leidžiančią individams ir šeimoms savo pagrindinius poreikius realizuoti Lietuvoje;

d) gerinti žmonių apsaugą nedarbo atveju, užtikrinti persikvalifikavimo galimybes;

e) bedarbių perkvalifikavimo programas derinti su Lietuvos verslo paklausa pritraukiant tų šakų verslo institucijų lėšas (kurias jie skiria darbo paieškai užsienyje);

f) mažinti pajamų mokestį;

g) supaprastinti verslo steigimo reglamentavimą, mažiau reguliuoti verslą.

2. Stabdyti protų nutekėjimą, skatinti jų susigrąžinimą (nors ir virtualų):

a) atlikti išsamų tyrimą – situacijos ir protų nutekėjimo priežasčių analizė;

b) skatinti aukštųjų mokyklų studentų, dėstytojų, mokslininkų mobilumą per specialias programas, plėtoti bendrus projektus su užsienio šalių mokslo institucijomis;

c) plėtoti specialistų (medikų, inžinierių, kt.) mobilumo ir pasikeitimo programas glaudžiau bendradarbiaujant su tikslo šalimis;

d) kardinaliai reformuoti mokslo ir studijų sistemą: derinama su mokslininko veiklos bei mokslininko profesijos prestižo didinimu valdžios bei visuomenės akyse, orientuoti aukštųjų mokyklų programas į Lietuvos ūkio reikmes;

e) tobulinti (reformuoti) draudimo sistemą, kad žmonės jaustųsi saugūs dirbdami, išėję į pensiją, nedarbingumo atveju;

f) reformuoti aukštojo mokslo finansavimą: kredituoti studijas taikant lengvatinius paskolų gražinimo modelius specialistams, dirbantiems Lietuvoje;

g) reformuoti mokslo finansavimą: finansuoti tyrimus ir projektus, o ne institucijas, pritraukti ES lėšų ir numatyti bendrą sėkmingų projektų finansavimą; projektų konkursų skaidrumas ir atvirumas, informacija, prieinama ir užsienyje gyvenantiems Lietuvos mokslininkams;

h) aukštos kvalifikacijos darbuotojų įdarbinimo tiek valstybės tarnyboje, tiek mokslo institucijose, aukštosiose mokyklose skaidrumas, atvirumas, prieinamumas emigravusiems specialistams ir mokslininkams;

i) užtikrinti, kad Lietuvos piliečiai galėtų įgyti aukštąją kvalifikaciją, kuri suteiktų galimybę

įsidarbinti greitai besikeičiančioje darbo rinkoje;

j) siekti pristabdyti aukštos kvalifikacijos darbo jėgos nutekėjimą bei išvengti negrįžtamų investicijų į žmogiškąjį kapitalą praradimo. Suteikti sąlygas žmonėms kelti savo kvalifikaciją savo gimtojoje šalyje ir čia gauti didesnius atlyginimus.

3. Mažinti neigiamas emigracijos pasekmes:

a) ieškoti alternatyvų išvykstančiai darbo jėgai pakeisti, neatmetant darbo jėgos importo (laikino, pagal specialias programas) galimybių;

b) remti jaunas šeimas (paskolos butui, mokslui);

c) atlikti išsamų emigrantų „paliktų vaikų“ tyrimą;

d) gerinti investicinį klimatą, kad migrantai nebijotų savo pinigų investuoti į savo šalies ūkį.

4. Skatinti grįžtamąją migraciją:

a) skleisti informaciją įvairiais grįžimo į Lietuvą aspektais (būstas, darbas, medicina, vaikų priežiūra, mokslas, kt.);

b) organizuoti specializuotus bandomuosius pažintinius turus į Lietuvą ilgalaikiams (penkių ir daugiau metų) emigrantams (specialistams);

c) bendradarbiaujant su tikslo šalimis, vykdyti protų susigrąžinimo (ar panaudojimo) programas remiant emigrantų specialistų grįžimą į kilmės šalis laikinai padirbėti;

d) migrantų sugrįžimas, nors laikinas ar virtualus, prisideda prie ryšių tarp diasporos ir šalies plėtos, sugebėjimų perdavimo, keitimosi patirtimi;

e) panaikinti emigranto uždarbių dvigubą apmokestinimą;

f) kaip išskirtinę vienkartinę (eksperimentinę) priemonę taikyti užsienyje uždirbtų pinigų legalizavimo programą (pagal analogiją su kai kuriose šalyse vykdoma nelegalių migrantų reguliavimo programa);

g) gerinti verslo aplinką mieste ir kaimo vietovėse.

Viena iš pagrindinių gyventojų skaičiaus, o tuo pačiu ir darbo jėgos mažėjimo priežasčių – šalies gyventojų emigracija. Emigracijos tendencijų analizė parodė, kad gyventojų emigraciją skatina įvairios priežastys, tačiau viena pagrindinių paskatų – ekonominis motyvas (aukštesnio gyvenimo lygio siekis). Remiantis Lietuvos laisvosios rinkos instituto atliktu tyrimu (2006), siekiant sumažinti emigracijos srautus, būtina sudaryti galimybes Lietuvos gyventojams gauti didesnes pajamas, taip šalinant pagrindinę valstybės priemonėmis pasiekiamą emigracijos priežastį.

Kitas ne mažiau svarbus aspektas – išvykusiųjų asmenų grįžimo skatinimas. Išanalizavus imigracijos srautų tendencijas 2010 m. į Lietuvą imigravo 5,2 tūkst. žmonių – 1,3 tūkst. mažiau negu 2009 m. Vidutiniškai per metus 1000 gyventojū teko 1,6 imigranto (2009 m. – 1,9, 2008 m. – 2,8). Pastebėta, jog didžiąją imigrantų dalį sudaro grįžtantys Lietuvos gyventojai. 2010 m. į Lietuvą grįžo (reemigravo) 4,1 tūkst.(78,85% visų imigrantų). Nepaisant to, į Lietuvą grįžtančiųjų

emigrantų dalis (2010 m. į Lietuvą grįžo 4,1 tūkst. emigrantų), palyginti su emigracijos srautais (2010 m. iš Lietuvos išvyko 83,2 tūkst. šalies gyventojų), yra palyginti didelė (79,1%). Todėl būtina imtis efektyvių priemonių, skatinančių aktyvesnį išvykusių asmenų grįžimą. Reikia pripažinti, kad reikalinga ypač stipri motyvacija asmeniui, kuris siekdamas susikurti gerovę užsienyje, tam paskyrė ne vienus metus (Žibas 2006). Be to, reikia atsižvelgti ir į tai, kad grįžęs į Lietuvą asmuo susiduria įvairiomis socialinio, ekonominio ir kitokio pobūdžio problemomis, kaip antai būsto ir darbo paieška, mažesnėmis pajamomis, reintegracija į visuomenę. Be to, dalį emigrantų nuo grįžimo į tėvynę sulaiko geros socialinės garantijos, taip pat gerovei kurti paimitos įvairios būsto ar vartojamosios paskolos.

Dar vienas iš svarbesnių veiksnių, skatinančių ekonominę emigraciją yra pajamų lygio Lietuvoje ir užsienyje skirtumas. Tačiau pagrįstos ir veiksmingos valstybės intervencijos galimybės šioje srityje yra ribotos. Kadangi darbo užmokeskis yra darbo paklausos ir pasiūlos darbo rinkoje rezultatas, valstybė čia gali imtis priemonių tik tiek, kiek reikia taisyti darbo rinkos netobulumus.

Konkurencija darbo rinkoje nėra tobula, nes kapitalas (darbdaviai) yra pranašesnis už darbo jėgą derybose dėl darbo sąlygų bei užmokesčio. Pranašumas atsiranda dėl kelių priežasčių. Pirma, kapitalas yra mobilesnis už darbo jėgą. Antra, konkrečiame sektoriuje esančios firmos veikia kaip oligopolininkės jų darbuotojų atžvilgiu. Pagrindinis darbo rinkos skirtumas nuo įprastinės prekių ir paslaugų rinkos yra toks: net jei tik kelios firmos tarpusavyje konkuruoja gamindamos panašius produktus, vartotojas gali rinktis vienos iš tų firmų produktą arba pasirinkti apskritai nevartoti tų produktų. Tuo tarpu darbo rinkoje darbuotojas jau yra investavęs į konkrečių įgūdžių ir žinių įgijimą. Todėl jis turi rinktis arba darbą vienoje iš konkrečioje srityje veikiančių firmų, arba prisiimti papildomus kaštus, susijusius su persikvalifikavimu. Tai ypač taikytina tuose sektoriuose, kuriose reikia specifinių aukšto lygio žinių. Ten, kur reikia žemesnės kvalifikacijos, kapitalas yra pranašesnis už darbo jėgą, nes čia darbo jėgos pasiūla dažniausiai viršija paklausą. Dėl šių priežasčių valstybės reguliuoja darbuotojų ir darbdavių santykius darbo rinkoje.

Toliau aptariami tik keli reguliavimo aspektai. Pirmas, minimalaus darbo užmokesčio nustatymas. Ši priemonė skirta apsaugoti žemos kvalifikacijos, bendruosius įgūdžius turinčius darbuotojus. Antra, nedarbo pašalpa, kuri bent jau teoriškai ji atlieka svarbią draudimo funkciją ir be kitų dalykų gali užtikrinti didesnę darbo jėgos mobilumą. Sąlyginai didelė nedarbo pašalpa suteikia paskatas darbuotojams palikti mažą pridėtinę vertę kuriančias bei žemus atlyginimus mokančias firmas ir pereiti į produktyvesnes firmas ar sektorius. Padidėjęs darbuotojų mobilumas skatina kapitalo konkurenciją dėl darbo jėgos, o tai sąlygoja perėjimą prie aukštesnės pridėtinės vertės produktų (ir paslaugų) gamybos bei darbo užmokesčio kilimą.

Nedarbo pašalpų didinimas, skatindamas darbuotojų mobilumą, turi netiesioginės įtakos darbo užmokesčio lygio augimui. Trumpuoju laikotarpiu ši priemonė gali būti veiksmingesnė nei

minimalaus darbo užmokesčio didinimas dėl kelių priežasčių. Pirma, ji turi įtakos darbo užmokesčio augimui ne tik mažą pridėtinę vertę kuriančiuose sektoriuose (tačiau su sąlyga, kad nedarbo pašalpa yra pakankamai aukšta). Didesnis darbuotojų mobilumas tarp firmų ir sektorių skatina atlyginimų lygio kilimą visuose ekonomikos šakose. Antra, šios priemonės taikymas neskatina „juodosios darbo rinkos“ vystymosi. Tačiau neigiamas pašalinis poveikis yra tas, kad pernelyg didelės nedarbo pašalpos, turėdamos neigiamą įtaką paskatoms dirbti, skatina nedarbo lygio augimą, o ne darbuotojų mobilumą. Todėl ši priemonė turi būti naudojama atsižvelgiant į bendras ekonomikos bei biudžeto galimybes bei nedarbo lygį.

Atitinkama logika turėtų būti taikoma toms sritims, kurias valstybė finansuoja tiesiogiai, t.y. sveikatos priežiūros, švietimo ir aukštojo mokslo sistemoms ir kt. Čia vyriausybė veikia ne tik kaip darbo rinkos reguliuotojas, bet ir kaip darbdavys. Taigi vyriausybės tiesioginė įtaka atlyginimų lygiui šiuose sektoriuose yra gerokai didesnė. Be to, atlyginimų lygio kėlimas šiuose sektoriuose gali būti pateisinamas, kaip siekis išlikti konkurencingais, pritraukiant geriausius darbuotojus. Tačiau trumpuoju laikotarpiu tokios politikos vykdymą riboja du veiksniai. Pirma, valstybės biudžeto galimybės kelti atlyginimus yra ribotos. Antra, atlyginimų viešėjame sektoriuje negalima didinti stipriai ir staigiai, nes tai paskatins infliacijos augimą.

Taigi trumpuoju laikotarpiu valstybės įtaka darbo užmokesčio lygiui gali būti pateisinama tik kaip netobulos konkurencijos darbo rinkoje šalinimas, o galimybės iš esmės įtakoti darbo užmokesčio lygio kilimą yra labai ribotos. Nepasverta intervencija gali sukelti neigiamą pašalinį poveikį šalies ekonomikai ir duoti priešingus, nei tikėtasi rezultatus. Tuo tarpu, ilguoju laikotarpiu darbo užmokesčio lygis ateityje galėtų kilti ir dėl didėjančio produktyvumo (kuris, savo ruožtu, priklauso nuo darbuotojų kvalifikacijos bei naudojamų technologijų), makroekonominio stabilumo, subalansuotos ekonominės plėtros ir kitų veiksnių. Todėl valstybės politika ilguoju laikotarpiu turėtų būti nukreipta į žmoniškųjų išteklių kokybės gerinimą, palankios aplinkos verslui sudarymą bei makroekonominio stabilumo užtikrinimą. Šių tikslų įgyvendinimas ilguoju laikotarpiu turės didžiausią įtaką migrantų sugrįžimui.

Sugrįžimą lemia dvi pagrindinės grupės veiksniai: socialiniai-kultūriniai ir ekonominiai. Siekiant iš esmės pakeisti emigracijos tendencijas, šalyje būtina pasiekti tam tikrą ekonominės gerovės lygį, sukurti sugrįžimui palankias sąlygas. Tai patvirtina įvairių šalių pavyzdžiai. Ekonominių migrantų motyvaciją sugrįžti mažina ir tam tikros konkrečios problemos įsidarbinimas Lietuvoje, socialinių garantijų užsitikrinimas, informacijos trūkumas, užsienyje uždirbtų pajamų apmokestinimas, vaikų išsilavinimas. Savo ruožtu, tam tikri socialiniai-kultūriniai veiksniai (tėvynės ilgesys, Lietuvoje likusi šeima, artimieji, draugai) veikia priešinga kryptimi ir iš dalies atsveria ekonominių veiksnių bei įvairių praktinių problemų įtaką emigrantų apsisprendimui dėl sugrįžimo. Tuo tarpu sisteminės tam tikrų sektorių (švietimo, mokslo, sveikatos apsaugos ir kt.)

problemos dažnai paskatina emigracijai kai kurių sričių ar regionų darbuotojus; daugelis emigrantų nemato prasmės sugrįžti kol šios problemos iš esmės nebus išspręstos (Kuzmickaitė D., Žvalionytė D. ir kt. 2005).

Emigracijos pasekmės patvirtina, kad emigracija yra tiek teigiamas, tiek neigiamas reiškinys. Užsienyje įgyjamas išsilavinimas ir žinios, grįžtančios pajamos, investicijos, tarpkultūrinė gyvenimo ir darbo patirtis, užsienio kalbų žinios skatina šalies plėtrą, gerina ekonomikos ir gyvenimo sąlygas. Antra vertus, Lietuva – nedidelė valstybė, jeigu joje ir toliau mažės gyventojų, ir didelė emigracija ta menkės Lietuvos intelektualinis potencialas, bus prarandamos investicijos į žmones, lėtės technologinė pažanga, mokslo raida ir ekonomikos plėtra, didelės darbo jėgos stygius. Be to, ims nykti Lietuvos kultūra ir lietuvių kalba, kils įvairių socialinių problemų, spartės socialinė poliarizacija.

Analizuojant Lietuvos emigracijos ir nedarbo problemą nustatyta, kad ypač didelis nedarbas yra tarp jaunų žmonių. Dalis jaunų žmonių nesugeba įsitvirtinti darbo rinkoje dėl žemos kvalifikacijos ir nedidelės darbo patirties. Atvirai kalbama, kad įvairių mokslo institucijų rengiami specialistai turi teorinių žinių bagažą, bet nėra parengiami praktinei veiklai, jiems stinga profesinio pasirengimo. Kita vertus, trūkstant kvalifikuotos darbo jėgos, vis labiau atsiskleidžia jaunimo nedarbo priežastys, susijusios su siūlomo darbo patrauklumu – mažas darbo užmokestis, prastos darbo sąlygos. Todėl daug jaunų žmonių išvažiuoja į Vakarų šalis, tikėdamiesi legaliai arba nelegaliai įsidarbinti.

IŠVADOS

Remiantis mokslinės literatūros analize, galima išskirtitokias emigracijos pasekmės ekonomikai: mažėja nedarbo lygis, auga darbo užmokestis, trūksta darbo jėgos, gyventojų mažėja, visuomenė senėja, kyla įtampos socialinės apsaugos sistemoje, „protų nutekėjimas“, mažėja bendrojo vidaus produkto augimas.

Per analizuotą 2001 – 2010 m. laikotarpį iš Lietuvos išvyko 204,70 tūkst. gyventojų. Emigraciją skatino nuo 2007 m. sparčiai didėjantis nedarbo lygis. Mažiausias emigrantų skaičius užfiksuotas nuo 2001 iki 2004 metų. Tam turėjo įtakos kylantis pragyvenimo lygis, didėjanti darbo paklausa. Didžiausias emigrantų skaičius užfiksuotas 2010 m. (83,16 tūkst.), tam turėjo įtakos Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatyme nustatyta prievolė nuolatiniams šalies gyventojams mokėti privalomojo sveikatos draudimo įmokas. Migracijos saldo visu analizuojamu laikotarpiu buvo neigiamas, o tai reiškia, kad šalį palikdavo daugiau gyventojų, negu kad į ją atvykdavo imigrantų. Daugiausiai šalį palieka gyventojai gyvenantys didžiosiose apskrityse. Per analizuotą laikotarpį iš Vilniaus emigravo 47,32 tūkst., iš Kauno – 47,26 tūkst., iš Klaipėdos – 29,83 tūkst. gyventojų. Per analizuojamąjį laikotarpį emigruoti iš Lietuvos kiek daugiau buvo linkusios moterys (51% nuo visų emigrantų). Savo gausa išsiskiria 20-39 metų amžiaus Lietuvos gyventojai, kurie sudarė 59% visų emigrantų, senjorai sudarė tik 3% visų emigrantų. Nustatyta, kad analizuojamu laikotarpiu pirma prioritetine emigrantų tikslo šalimi yra Jungtinė Karalystė (33%), antroji Airija (12%), trečioji JAV (7%). Į Jungtinę Karalystę lietuvius traukia galimybė gauti socialines pašalpas ir gerokai didesnis minimalus darbo užmokestis.

Siekiant įvertinti emigracijos poveikį ekonominiams rodikliams, buvo atlikta koreliacinė analizė tarp emigracijos srautų ir ekonominių, demografinių rodiklių. Apskaičiuoti duomenys rodo, kad, ryšys tarp emigracijos ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio yra tiesioginis, vadinasi didėjant emigracijai, vidutinis mėnesinis darbo užmokestis taip pat didėja šalyje. Galima teigti, kad emigracija paaiškina 61% darbo užmokesčio sklaidos. Ryšys tarp emigracijos ir nedarbo lygio yra atvirkštinis, vadinasi didėjant emigracijai, nedarbo lygis šalyje mažėja. Galima teigti, kad emigracija paaiškina tik 10% nedarbo lygio sklaidos. Ryšys tarp emigracijos ir pinigų srautų yra tiesioginis, vadinasi didėjant emigracijai, emigrantų perlaidos taip pat didėja. Galima teigti, kad emigracija paaiškina 43% privačių asmenų perlaidų sklaidą. Ryšys tarp emigracijos ir senėjančios visuomenės yra tiesioginis, vadinasi didėjant emigracijai, senatvės koeficientas taip pat didėja. Galima teigti, kad emigracija paaiškina 46% senatvės koeficiento sklaidą. Ryšys tarp emigracijos ir gyventojų skaičiaus yra atvirkštinis, vadinasi didėjant emigracijai, gyventojų skaičius mažėja. Galima teigti, kad emigracija paaiškina 73% gyventojų skaičiaus sklaidos. Ryšys tarp emigracijos ir socialinės apsaugos yra tiesioginis, vadinasi didėjant emigracijai, socialinės apsaugos išlaidos taip pat didėja.

Galima teigti, kad emigracija paaiškina 67% socialinės apsaugos išlaidų sklaidą.

Stiprūs ryšiai užfiksuoti tarp emigracijos ir darbo užmokesčio, tarp emigracijos ir gyventojų skaičiaus, tarp emigrantų ir socialinės apsaugos. Vidutinio stiprumo ryšys nustatytas tarp emigracijos ir nedarbo lygio. Patebimas ryšys užfiksuotas tarp emigracijos ir pinigų srautų, tarp emigracijos ir senatvės koeficiento.

Galime patvirtinti iškeltą hipotezę, kad didėjanti emigracija šalyje daro teigiamą poveikį nedarbo lygio mažėjimui ir vidutinio darbo užmokesčio augimui, neigiamą poveikį – demografiniams rokiams.

Aptarus teorinę ir išanalizavus praktines dalis, pateikiamos emigracijos *grėsmės* „kilmės“ šaliai: sumažėjęs Lietuvos intelektualinis potencialas, užsienio investicijų į Lietuvos ūkį mažėjimas, investicijų į žmones praradimas, silpnėjantys emigrantų ryšiai su Tėvyne ir jos visuomene, Lietuvos kultūros bei kalbos nykimas.

LITERATŪROS SARAŠAS

1. „Prekyba žmonėmis“, kas tai? [žiūrėta 2010-06-10]. Prieiga per internetą: <http://www.darbaz.lt/lt/apie_problema_rimtai/prekyba_zmonemis_kas_tai/>.
2. „Protų nutekėjimo“ ir pritraukimo problema. [žiūrėta 2010-06-10]. Prieiga per internetą: http://209.85.135.104/search?q=cache:-Baen8cJA94J:www.smm.lt/esparama/docs/renginiai/santrauka%252011%252016-spausdini_mui.doc+p_rot%C5%B3+nutek%C4%97jimas&hl=lt&ct=clnk&cd=39&gl=lt.
3. „Verslo vartai“. *Emigravo beveik pusė milijono lietuvių*. [žiūrėta 2010-12-10]. Prieiga per internetą: <http://www.sekunde.lt/panevezio-naujienos/emigravo-beveik-puse-milijono-lietuviu/>
4. Aidis, R., Krupickaitė, D. (2007). *Jaunimo emigracijos tyrimas: Lietuvos universitetų aukštųjų mokyklų studentų nuostatos emigruoti*. Lietuvių emigracijos ir diasporos studijos. Vinius. Nr. 3.
5. Ambrozaitienė, D. (2005). *Emigrantai: kiek jų ir kur išvyksta*. Mokslas ir gyvenimas, Nr. 5.
6. Armstrong, H., Taylor, J. (2003). *Regional economics and policy. 3rd edition*. Oxford: Blackwell.
7. Aukselis, V. Tarptautinės migracijos tendencijos Lietuvoje. [žiūrėta 2009-11-10]. Prieiga per internetą: <<http://209.85.129.132/search?q=cache:nUWSIRaJMy0J:vilniustsv.stat.gov.lt/lt/news/view/%3Fid%3D1790+emigrantai+pagal+b%C5%ABsim%C4%85+gyvenam%C4%85j%C4%85+valstyb%C4%99+2006+m&cd=8&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>>.
8. Bagdonaitė, M. *Lietuviai į JAV vyks be vizų*. [žiūrėta 2009-11-15]. Prieiga per internetą: <http://209.85.129.132/search?q=cache:_YKTKWpw7JkJ:www.alfa.lt/straipsnis/202421/%3FLietuviai.i.JAV.vyks.be.vizu%3D2008-10-17_18-56+%C4%AF+jav+be+viz%C5%B3&cd=20&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>.
9. Banadienė, O. *Kaip susigrąžinti „protus“?* [žiūrėta 2010-06-15]. Prieiga per internetą: <<http://209.85.135.104/search?q=cache:j5bIaRRA2OgJ:svietimas.takas.lt/il/il.php%3Fst%3D3%26msgid%3D630+prot%C5%B3+nutek%C4%97jimas&hl=lt&ct=clnk&cd=29&gl=lt>>.
10. Barcevičius E., Tauraitė-Kawai E. ir kt. *Ekominių migrantų skatinimo grįžti į tėvynę priemonės*. [žiūrėta 2011-05-03]. Prieiga per internetą: <http://www.vpvi.lt/assets/Uploads/Ekonominiu-migrantu-skatimo-grizti-i-Tevyne-priemonesVPVI-2005.pdf>
11. Bielskytė, G. (2002). *Kiek žalingas protų nutekėjimas. Atgimimas*. [žiūrėta 2010-02-12]. Prieiga per internetą: < <http://www.atgimimas.lt/articles.php?id=1033717022> >.
12. Budreikaitė D. *Centralizuotas migracijos valdymas ES - kelias į sėkmingą plėtrą*. [žiūrėta

2011-09-03]. Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-11526044791152211029-centralizuotas-migracijos-valdymas-es-kelias-%C4%AF-s%C4%97kming%C4%85-pl%C4%97tr%C4%85.htm>

13. Canero, T. (2006). *MMAiuzpaumu e sanadnoū Eepone*. Mupoean SKOHOMUKŪ U MeoKdynapodnue omHOiueHUH, 9, c. 50-58.

14. Castles S. Miller M. (2003), *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, New York: Guilford Press.

15. Davidavičius, A. [žiūrėta 2010-11-30]. Prieiga per internetą: http://209.85.135.104/search?q=cache:_ujbzHBBJNUJ:www.sociumas.lt/Lit/Nr9/default.asp+migracij+os+politika&hl=lt&ct=clnk&cd=2&gl=lt.

16. Didžioji Britanija. Londono žinios. *Kiek žalingas „protų nutekėjimas“?* [žiūrėta 2010-09-15]. Prieiga per internetą:

<http://209.85.135.104/search?q=cache:T8FV9DyO8iQJ:www.londonozinios.com/a-news-100+prot%C5%B3+nutek%C4%97jimas&hl=lt&ct=clnk&cd=11&gl=lt>.

17. Douglas S. Massey (1993). *Theories of International Migration: A Review and Appraisal*. Population and Development Review.

18. Emigrantų problemos. [žiūrėta 2011-12-09]. Prieiga per internetą: <http://moonis.wordpress.com/2008/03/09/emigrantu-problemos/>

19. Europos migracijos tinklas. [žiūrėta 2010-12-25]. Prieiga per internetą: <http://123.emn.lt/lt/emigracija/kiek-pinigu-persiuncia-emigrantai>

20. EUROSTATO duomenų bazė. *BVP 1 gyventojui perkamosios galios standartais*. [žiūrėta 2009-12-20]. Prieiga per internetą:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=Yearlies_new_economy&root=Yearlies_new_economy/B/B1/B11/daa10000.

21. EUROSTATO duomenų bazė. *Minimalaus darbo užmokestis*. [žiūrėta 2010-03-05]. Prieiga per internetą: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/extraction/retrieve/en/theme3/earn/earn_minw_cur?OutputDir=EJOutputDir_60&user=unknown&clientsessionid=42E9B1C8CB48B27F38F9EC140B9E7121.extraction-worker2Fhtml&.

22. EUROSTATO duomenų bazė. *Nedarbo lygis*. [žiūrėta 2010-11-20]. Prieiga per internetą: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996.39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=STRIND_EMPLOI&ROOT=STRIND_EMPLOI/emploi/em071/.

23. Findlay, Alan M., B. Lindsay Lowel, (2001) . *Migration of highly skilled persons from developing countries: Impact and Policy Responses*. Report, International Labour Office, Geneva.

24. Grižas, R.A., (2000). *Tarptautiniai valiutiniai santykiai ir globalizacija: mokomoji knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
25. Grižibauskienė, E. *Kas moka už emigrantų vaikus?*. [žiūrėta 2010-09-10]. Prieiga per internetą: <http://209.85.129.132/search?q=cache:8YauX8kDH7AJ:www.litua.com/lt/zinios/kas_moka_uz_emigrantu_vaikus+vaik%C5%B3+emigracija&cd=11&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>.
26. Grybauskienė N. (2004). *Specialistų migracija kaip vienas kvalifikacijos kėlimo būdų*. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos: Ernesto Galvanausko mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga* [Šiauliai, 2004 m. lapkričio 21 d.]. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, p.1 12 - 116.
27. Guenther, J. (2000). *Regional unemployment differentials and internal migration in Hungary*. *South-East Europe Review*, 1/2000, p. 135-146
28. *Informacija apie prekybos žmonėmis problemą Baltijos šalyse*. [žiūrėta 2009-12-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.refocusbaltic.net/lt/index>>.
29. Junevičius A. *Laisvas darbo jėgos judėjimas: pasekmės ir poveikis Europos Sąjungai ir Lietuvai*. [žiūrėta 2010-05-03]. Prieiga per internetą: [http://info.smf.ktu.lt/Edukin/zurnalas/archive/pdf/2002%201%20\(33\)/8%20Algis%20Junevi%C4%8Dius.pdf](http://info.smf.ktu.lt/Edukin/zurnalas/archive/pdf/2002%201%20(33)/8%20Algis%20Junevi%C4%8Dius.pdf)
30. Jungtinių Tautų protokolo apibrėžimas (2006). *Prekyba žmonėmis*. [žiūrėta 2010-11-04]. Prieiga per internetą: <<http://infocentras.iom.lt/lt/migracija---skaiciai-ir-likimai/prekyba-zmonemis/>>.
31. Jurkonytė L. (2011). *Be žmogaus negali egzistuoti jokia šalis*. [žiūrėta 2011-09-03]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-09-12-lina-jurkonyte-be-zmogaus-negali-egzistuoti-jokia-salis/68494/print>
32. Kačerauskas, V. *Lietuvos migracijos valdymo sistema*. [žiūrėta 2010/12/09]. Prieiga per internetą: <<http://209.85.135.104/search?q=cache:J6vbYKLLALUUI:www.kackis.net/file.php%3Fid%3D7+apie+migracij%C4%85&hl=lt&ct=clnk&cd=10&gl=lt>>.
33. Kačinskienė, M. (2006). *Laisvė judėti: gavom ir skundžiamės*. [žiūrėta 2009-10-09]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/comments/article.php?id=9375472>>.
34. Kasnauskienė, G. (2005). *Gyventojų migracijos teorijos*. Lietuvos statistikų sąjunga, Nr. 2. Vilnius.
35. Kasnauskienė, G. (2006). *Demografijos pagrindai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla
36. Kazlauskienė A. (2006). *“Protų nutekėjimas” iš Lietuvos: priežastys, procesai ir reemigracinės nuostatos*. Kauno technologijos universitetas.
37. Krieger H. (2004). *Migration trends in an enlarged Europe*. *European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions*. Dublin, P. 91–93.
38. Kripaitis, R., Romikaitytė, B. *Tarptautinė darbo jėgos migracija: jos esmė, formos ir jėga*

salgyojantys veiksniai. [žiūrėta 2010-04-16]. Prieiga per internetą:

<http://209.85.135.104/search?q=cache:DMJgl7R3vP4J:www.smf.su.lt/documents/konferencijos/Galvnauskas%25202005/2005%2520m.%2520leidinys/Kripaitis_Romikaityte.pdf+migracijos+veiksniai&hl=lt&ct=clnk&cd=7&gl=lt>.

39. Kuzmickaitė, D.,K. *Šiuolaikinės migracijos tyrimai*. [žiūrėta 2010-10-15]. Prieiga per internetą:<<http://209.85.129.132/search?q=cache:fIzAp3uxOdsJ:www.iseivijosinstitutas.lt/index.php%3Fcid%3D14+migracijos+saldo+lietuvoje+2007+m.&cd=18&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>>.

40. Kvainauskaitė, V. (2004). *Tarptautinių ekonominių santykių pagrindai*. Technologija. Kaunas.

41. Labanauskas L., (2006). *Protų nutekėjimo problema Lietuvoje: medikų emigracija*. Filosofija, sociologija, Nr. 2, p. 31

42. Labanauskas, L. „*Protų nutekėjimo“ problema Lietuvoje: medikų emigracija*. [žiūrėta 2010-06-16]. Prieiga per internetą:

<http://209.85.135.104/search?q=cache:irsjCZUO9ZQJ:images.katalogas.lt/maleidykla/Fil62/Fil_027_034.pdf+prot%C5%B3+nutek%C4%97jimas&hl=lt&ct=clnk&cd=8&gl=lt>.

43. Landsbergienė, A. *Palikti vaikai. Šeimos subyrėjimas?* [žiūrėta 2010-07-15]. Prieiga per internetą:<http://209.85.129.132/search?q=cache:qzpDp84YQrAJ:www.alfa.lt/straipsnis/143065/%3FPalikti.vaikai..Seimos.subyrejimas...audio.%3D2007-07-25_06-35+emigrant+%C5%B3+palikti+vaikai&cd=13&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>.

44. Lietuvos darbo birža [žiūrėta 2011-05-01]. Prieiga prie interneto :

http://www.ldb.lt/TDB/Klaipeda/DarboRinka/Puslapiai/Prognozes_.aspx

45. Lietuvos darbo federacija. *Socialinių partnerių konsultacijos siekiant mažinti emigraciją iš Lietuvos (2)*. [žiūrėta 2012-03-01]. Prieiga per internetą: <http://www.ldf.lt/index.php?cid=568>

46. *Lietuvos integracijos į ES poveikis kvalifikuotų Lietuvos viešojo sektoriaus darbuotojų išvykimui dirbti į užsienį*. Viešosios politikos ir vadybos institutas. Vilnius, 2006.

47. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. (2006). [žiūrėta 2010-10-16]. Prieiga per internetą: <http://64.233.183.104/search?q=cache:ad7CaVOWbvwJ:www.lrinka.lt/uploads/files/dir16/16_0.php+migracijos+teorijos&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt>.

48. Lietuvos Respublikos ambasada. *Gyvenamosios vietos deklaravimas*. [žiūrėta 2010-03-31].

Prieiga per internetą:

<http://209.85.129.132/search?q=cache:HSumGMtLTcJ:dk.mfa.lt/l.php%3Ftmpl_into%255B0%255D%3Dindex%26tmpl_name%255B0%255D%3Dm_site_index%26tmpl_into%255B1%255D%3Dmiddle%26tmpl_id%255B1%255D%3D117%26_m_e_id%3D84%26_menu_i_id%3D12396+asmenys,+deklarav%C4%99+i%C5%A1vykimo&cd=12&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>.

49. Lietuvos Respublikos ambasada. *Gyvenamosios vietos deklaravimas*. [žiūrėta 2009-03-31]. Prieiga per internetą: <<http://209.85.129.132/search?q=cache:->

HSumGMtLTcJ:dk.mfa.lt/l.php%3Ftmpl_into%255B0%255D%3Dindex%26tmpl_name%255B0%255D%3Dm_site_index%26tmpl_into%255B1%255D%3Dmiddle%26tmpl_id%255B1%255D%3D117%26_m_e_id%3D84%26_menu_i_id%3D12396+asmenys,+deklarav%C4%99+i%C5%A1vykimo&cd=12&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>.

50. Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas. 2006 m. birželio 8 d. Nr. X-659. [žiūrėta 2012-03-10]. Prieiga per internetą:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=278830

51. Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas. 2007 m. gruodžio 4 d. Nr. X-1338. [žiūrėta 2012-03-10]. Prieiga per internetą:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=310952

52. Lietuvos Respublikos mokslo ir švietimo ministerija. *Lietuvos gyventojai ir mokiniai: statistinis portretas*. [žiūrėta 2012-02-25]. Prieiga per internetą:

http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/pr_analize/Leidiny%20SPA%202011%20Nr.5%2855%29.pdf

53. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas. Nacionalinė administracinė 2009-2011 metų programa. [žiūrėta 2010-03-31]. Prieiga per internetą:

<http://209.85.129.132/search?q=cache:Y19SiqmkFGQJ:www.ndt.lt/files/File/viesos_konsultacijos/del_LR_Vyriausybes_nutarimo_del_Nacionalines_antidiskriminacines_progamos.doc+lietuvos+gyventoj%C5%B3+tautyb%C4%97s&cd=26&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>.

54. LLRI (2006). *Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams*. [žiūrėta 2010-01-03]. Prieiga per internetą:

<http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/tyrimas_migracija_pagrindines_priezastys_ir_gaires_pokyciams/3324>.

55. Mačys, G. (1999). *Transformacijos proceso organizacinis aspektas*. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, nr. 11. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. P. 174-181.

56. Martinkus, B., Sakalas, A., Savanevičienė, A. (2006). *Darbo išteklių ekonomika ir valdymas*. Technologija. Kaunas.

57. Maslauskaitė, A., Stankūnienė, V. *Šeima abipus sienų*. [žiūrėta 2010-04-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.iom.lt/documents/seima-abipus-sienos.pdf>>.

58. Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J.E. (1993). *Theories of International Migration: A Review and Appraisal*. *Population and Development Review*, Vol. 19 (3). P. 431-466

59. Matiušaitytė R., (2003) *Darbo jėgos migracija Europos Sąjungoje ir Lietuvoje*. //Ekonomika, p. 41-47.

60. Motieka, E., Adomėnas, M., Daniliauskas, J. *Lietuvos valstybės ilgalaikė strategija lietuvių*

emigracijos ir išėivijos atžvilgiu. [žiūrėta 2010-10-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.ssc-lietuva.lt/picture/upload/emigracija.pdf>>.

61. Nacionalinės plėtros institutas (2006). *Ekonominės migracijos valdymas Lietuvoje: prioritetų nustatymas ir jų įgyvendinimo pasekmės*. [žiūrėta 2010-10-01]. Prieiga per internetą:<

http://66.249.93.104/search?q=cache:sQ4HocaegK8J:www.npi.lt/site/Failai/File/SSEG_ekonomines%2520migracijos_galutine.doc+darbo+j%C4%97gos+migracija+Lietuvoje&hl=lt&gl=lt&ct=clnk&cd=3>.

62. Nausėda G. *Kiekvienam šalies pensininko litui teko 0,9 Lt emigranto perlaidos*. [žiūrėta 2012-05-01]. Prieiga per internetą: <http://m.delfi.lt/verslas/article.php?id=57337251>

63. Page, J. and Plaza, S. (2006). *Migration remittances and development: a review of global evidence*. *Jurnal of African economies*, Vol.00.

64. Pilietinės visuomenės institutas. (2004). *Šiuolaikinė Lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai*. Kaunas: VDU.

65. Pilietinės visuomenės institutas. (2005). *Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai*. Vilnius: VŠĮ.

66. Pilietinės visuomenės institutas. *Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai*. [žiūrėta 2010-12-01]. Prieiga per internetą:

<http://209.85.135.104/search?q=cache:EPtOnmnOwvMJ:www.civitas.lt/files/Tyrimas_Lietuviu_emigracija_Studija.pdf+lietuvi%C5%B3+migracija&hl=lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt>.

67. Salt J. (1997). *International Movements of the Highly Silled*. OECD Occasional paper No.3.

68. Sandaitė, J. *Emigrantų vaikai - našlaičiai turintys tėvus*. [žiūrėta 2010-04-15]. Prieiga per internetą: <<http://209.85.129.132/search?q=cache:NWA-EGIVFUYJ:www.selonija.lt/2009/03/02/emigrantu-vaikai-naslaiciai-turintys-tevus/+vaik%C5%B3+emigracija&cd=7&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>>.

69. Sassen, S. (1991). *The Global City: New York, London and Tokyo*. Princeton: Princeton UP.

70. Savickas, M. (2007). *Emigracija - kas nutylima?* [žiūrėta 2010-03-06]. Prieiga per internetą <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/article.php?id=11711258>>.

71. Schulte – Mimberg U., Angele S., ir kt. (1998). *Socialinė apsauga. Tikslas, reikšmė, įtaka, ir organizacinė struktūra*. Vokietijos draudimo teorijos ir praktikos bendrovė. (GVG) Kelnas.

72. Sipavičienė, A. (2007). *Migracijos procesų pokyčiai: tendencijos, prietastys ir valstybės politikos sprendimai*. Lietuvos tauta:būklė ir raidos perspektyvos: kolektyvinė monografija Vilnius. P. 257-269.

73. Sipavičienė, A. *Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė*. [žiūrėta 2010-05-09]. Prieiga per internetą:

<<http://64.233.183.104/search?q=cache:7FhtrYP6likJ:tmo.stotis.lt/repository/knyga.pdf+migracijos+procesas&hl=lt&ct=clnk&cd=18&gl=lt>>.

74. Sipavičienė, A. *Tarptautinės migracijos vystymosi Lietuvoje istorinė apžvalga: ikisovietinis periodas*. [žiūrėta 2010-05-21]. Prieiga per internetą:

<http://209.85.135.104/search?q=cache:t_U0lb367MIJ:www.sociumas.lt/lit/Nr6/migracija.asp+migracija+i%C5%A1+Lietuvos&hl=lt&ct=clnk&cd=2&gl=lt>.

75. Socialinių tyrimų institutas. (2005). *Lietuva Europos Sąjungoje pirmieji metai*. Vilnius.

76. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės. (2008). *Demografijos metraštis*. [žiūrėta 2010-09-01]. Prieiga per internetą:< http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=2&cat_id=3>.

77. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės. (2008). *Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija*. [žiūrėta 2010-09-01]. Prieiga per internetą:< http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=2&cat_id=3>.

78. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės. *Darbo jėga, užimtumas ir nedarbas 2005-2010 m.* [žiūrėta 2010-10-01]. Prieiga per internetą :<Error! Hyperlink reference not valid.>.

79. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės. *Emigrantai, deklaravę išvykimą*. [žiūrėta 2010-09-20]. Prieiga per internetą:
<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3020104&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=6284&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>.

80. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės. *Gyventojų skaičius*. [žiūrėta 2010-09-01]. Prieiga per internetą:<<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3010201&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=3234&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>>.

81. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės. *Gyventojų skaičius pagal tautybes*. [žiūrėta 2010-09-15]. Prieiga per internetą:
<<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3010215&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=3236&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>>.

82. Statistikos departamentas. (2004). *Lietuvos gyventojų skaičiaus prognozės 2005-2030*. Vilnius.

83. Stockwell, E.G., Groat, H.T. (1984). *World population. An introduction to demography*. New York, London, Toronto. Franklin Watts.

84. Šavareikienė D., Matuzienė I., Žičkienė S. (2005). *Legali migracija į Europos Sąjungą: motyvaciniai aspektai*. Socialiniai tyrimai.Nr.1 (5), p.129-135

85. Šeima ir darbo migracija Lietuvoje. [žiūrėta 2010-09-21]. Prieiga per internetą: <http://www.ssinstitut.lt/dss/page_140.html>.
86. Tarptautinė migracijos organizacija Socialinių tyrimų institutas. (2004). *Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus*. Vilnius.
87. The Economist. (2007). *Europe 's huddled masses*. The Economist. January 20th 2007, p. 33-34.
88. Urbonaitė, E. *Ekonominės migracijos politika*. [žiūrėta 2009-12-01]. Prieiga per internetą: <<http://209.85.135.104/search?q=cache:liieps8f1YJ:www.geopolitika.lt/%3Fartc%3D964+migracijos+politika&hl=lt&ct=clnk&cd=8&gl=lt>>.
89. Vainienė, R. (2005). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius; Baltijos biznesas.
90. Vaitiekūnas, S. (2006). *Gyventojai per du tūkstančius metų*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
91. Vaitiekus, S. *Tautinės mažumos Lietuvos Respublikoje*. [žiūrėta 2009-11-31]. Prieiga per internetą: <<http://209.85.129.132/search?q=cache:4-7G3ErmI dYJ:dev. eurac.edu :8085/mugs2/do/blob. doc%3Ftype %3Ddoc%26 serial%3D10227148 82664+lietuvos+gyventoj %C5%B3+tautyb%C4%97s&cd=37&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>>.
92. Valerija. *Emigracija – rykštė vaikams*. [žiūrėta 2010-04-10]. Prieiga per internetą: <<http://209.85.129.132/search?q=cache:xlyYJ1j6rW0J:padekvaikams.blogas.lt/438078/emigracija-rykste-vaikams.html+vaik%C5%B3+emigracija&cd=19&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>>.
93. Vatikano radijas. *Vienuolės prieš prekybą žmonėmis*. [žiūrėta 2010-10-19]. Prieiga per internetą: <http://209.85.135.104/search?q=cache:lsh_n_N6OHUJ:www.vaticanradio.org/lit/Articolo.asp%3Fc%3D209996+prekyba+%C5%BEmon%C4%97mis&hl=lt&ct=clnk&cd=6&gl=lt>.
94. Akmenskytė J. *Studentų mainų programa ERASMUS: ar ryžtis šiai avantiūrai?* [žiūrėta 2011-12-19]. Prieiga per internetą: <http://www.15min.lt/naujiena/studentu-zona/erasmus/studentu-mainu-programa-erasmus-ar-ryztis-siai-avantiurai-323-145205#axzz1qPUqNoYL>
95. Vikipedija, laisvoji enciklopedija. *Emigracija*. [žiūrėta 2010-05-25]. Prieiga per internetą: <<http://209.85.135.104/search?q=cache:0473etmiPegJ: =lt&ct=clnk&cd=1&gl=lt>>.
96. Vildžiūnienė, A. *Lietuvos, Latvijos ir Estijos migracijos politikos kontūrai*. [žiūrėta 2010-12-01]. Prieiga per internetą: <Error! Hyperlink reference not valid.>.
97. Weiss, Th. L. (2003). *Approches to and diversity of international migration. World Migration 2003. Managing Migration. Challenges and Responses for People on the Move. Vol. 2*, IOM.

PRIEDAI

